

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

**Τα πλαίσια διδασκαλίας και χρήσης της Νοηματικής Γλώσσας για
ειδικούς σκοπούς**

**The teaching and usage frameworks of Sign Language for special
purposes**

Πτυχιακή εργασία

Δέσποινα Καραγκιόζογλου

Επιβλέποντες καθηγητές:

Γαλήνη Σαπουντζάκη

Ιωάννης Ρουσσάκης

Βόλος, 2021

Δήλωση περί μη λογοκλοπής

Η συγγραφέας της παρούσας εργασίας διαβεβαιώνει ότι η παρακάτω συγγραφική εργασία αποτελεί έργο προσωπικής εργασίας. Κατά τη συγγραφή της προσωπικής μου εργασίας έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στα έργα τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Ευχαριστίες

Μετά την ολοκλήρωση της συγκεκριμένης πτυχιακής εργασίας, ως τελειόφοιτη φοιτήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Ειδικής Αγωγής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, είμαι βαθύτατα υποχρεωμένη να ευχαριστήσω τα άτομα που μου παρέιχαν έμπνευση, βοήθεια και στήριξη καθ' όλη την πορεία συγγραφής της εργασίας. Αρχικά, θεωρώ σκόπιμο να ευχαριστήσω θερμά την κ. Γαλήνη Σαπουντζάκη που πρωτίστως μου έδωσε την ευκαιρία να γνωρίσω την Νοηματική γλώσσα και να εμπνευστώ περισσότερο ώστε να συγγράψω την εργασία μου. Ακόμη, με την υπομονή της, τη σημαντική βοήθεια, την καθοδήγηση και την πολύτιμη συμπαράσταση της συνέβαλε στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας. Επιπλέον, οφείλω να ευχαριστήσω τον κ. Ιωάννη Ρουσσάκη για την ουσιαστική, σημαντική και βοηθητική παρατήρηση που μου προσέφερε στη διαμόρφωση της εργασίας μου.

Επιπρόσθετα, θεωρώ πολύ σημαντικό να ευχαριστήσω την οικογένειά μου που με στήριξε σε όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της πτυχιακής μου εργασίας. Τόσο οι γονείς μου όσο και η αδερφή μου Κωνσταντίνα με βοήθησαν, με στήριξαν, είχαν μεγάλη επιθυμία να διαβάσουν την εργασία μου και ήταν δίπλα μου για να μου προσφέρουν οτιδήποτε χρειαστώ. Τους ευχαριστώ γιατί όλα τα χρόνια πίστεψαν και πιστεύουν σε εμένα παρέχοντας μου συναισθηματική υποστήριξη και καθοδήγηση.

Ακόμη, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να ευχαριστήσω όλους τους ακούοντες πολίτες και εργαζόμενους από πολλά μέρη του κόσμου που έμαθαν Νοηματική γλώσσα. Χάρη στις προσπάθειες τους και τη θέληση τους να μάθουν Νοηματική γλώσσα συνέβαλαν θετικά στην παροχή ευκαιριών για επικοινωνία και αλληλεπίδραση με τους κωφούς και βαρήκοους ανθρώπους, αλλά και στην διαμόρφωση της παρούσας εργασίας.

Τέλος, δεν θα μπορούσα να παραλείψω από τις ευχαριστίες μου όλους τους κωφούς και βαρήκοους ανθρώπους που επικοινωνούν μέσω της Νοηματικής γλώσσας και αποτελούν πηγή στήριξης και πληροφόρησης για τον κόσμο των ακουόντων. Με τον ενεργητικό τους ρόλο βοηθούν στην εξέλιξη της γλώσσας και παρέχουν τη δυνατότητα στους ακούοντες να την αποκτήσουν και να εξελιχθούν τόσο σε γνωστικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο.

Περίληψη

Η νοηματική γλώσσα έχει αναγνωρισθεί επισήμως ως μία πραγματική, ισάξια και ισότιμη γλώσσα όπως η ομιλούμενη, καλύπτοντας τα κριτήρια των γλωσσών και δίνοντας την ευκαιρία της επικοινωνίας στους ανθρώπους, κωφούς και ακούοντες. Σκοπός της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η συστηματική μελέτη της βιβλιογραφίας που αφορά την εκμάθηση και χρήση της νοηματικής γλώσσας από ακούοντες πολίτες και εργαζομένους ώστε να καλύψουν το χάσμα επικοινωνίας με τους κωφούς ανθρώπους και να δώσουν την ευκαιρία πρόσβασης σε τομείς. Συγκεκριμένα, με βάση τη βιβλιογραφική ανασκόπηση θα αναλυθούν βασικά χαρακτηριστικά της κώφωσης, της νοηματικής γλώσσας, της εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας από ακούοντες ως δεύτερη γλώσσα, της διγλωσσίας. Επίσης, γίνονται ευδιάκριτες έρευνες, αναφορές και δράσεις εκμάθησης και χρήσης νοηματικής γλώσσας στο σχολικό περιβάλλον αλλά και εκτενέστερες που διαφαίνονται αξιοσημείωτα εκπαιδευτικά προγράμματα στο κοινωνικό και ειδικό περιβάλλον (ιατρικός τομέας, δημόσιες υπηρεσίες, ακαδημαϊκός και πανεπιστημιακός τομέας, μεμονωμένες δράσεις).

Λέξεις-κλειδιά: Νοηματική γλώσσα, εκπαίδευση, διγλωσσία, κοινωνικό περιβάλλον, εκπαίδευση ακούοντων, κοινωνική και εκπαιδευτική υπόσταση

Abstract

Sign language has been officially recognized as a real and equal language like spoken language, meeting the standards of languages and providing people, deaf and over-hearer, the opportunity to communicate. The purpose of this work is the systematic study of the bibliography, which concerns the learning and use of sign language by over-hearer citizens and employees to fill the communication gap with deaf people and give access to sectors. Specifically, based on the bibliographic review, basic characteristics of deafness, sign language, learning sign language from over-hearer as a second language, bilingualism will be described. Furthermore, there are clearly visible researches, reports and actions of learning and use of sign language programs in the school environment but also more extensive which show remarkable educational programs in the social and special environment (medical sector, public services, academic and university place, individual actions).

Keywords: Sign language, education, bilingualism, social environment, hearing education, social and educational background

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	3
Περίληψη	4
Abstract	5
Συνοτομογραφίες και Ακρωνύμια	10
Γλωσσάρι	11
Εισαγωγή.....	12
1. Κώφωση και Βαρηκοΐα	15
1.1. Εννοιολογική προσέγγιση της αναπηρίας.....	15
1.2. Ορισμός Κώφωσης & Βαρηκοΐας.....	17
1.3. Τι σημαίνει «προγλωσσικά και μεταγλωσσικά» κωφός;.....	18
1.4. Τι σημαίνει κωφός, βαρήκοος και Κωφός;.....	19
2. Επικοινωνία με τη Νοηματική γλώσσα	24
2.1. Τι εννοούμε επικοινωνία;.....	24
2.2. Η νοηματική γλώσσα υπό το πρίσμα της γλωσσολογίας.....	27
2.3. Επικοινωνία και διδασκαλία νοηματικής γλώσσας στο σχολικό περιβάλλον	32
3. Η διδασκαλία νοηματικής γλώσσας σε κοινωνικά και ειδικά πλαίσια	42
3.1. Αναγκαιότητα- η σημασία της επικοινωνίας	42
3.2. Προγράμματα και ενέργειες εκμάθησης νοηματικής γλώσσας για ειδικούς σκοπούς	52
3.2.1. Προγράμματα και ενέργειες εκμάθησης νοηματικής γλώσσας στο χώρο της υγείας	53
3.2.2. Προγράμματα και ενέργειες εκμάθησης νοηματικής γλώσσας στο χώρο της δημόσιας τάξης και υπηρεσίας.....	71
3.2.3. Προγράμματα και ενέργειες εκμάθησης νοηματικής γλώσσας στον ακαδημαϊκό και πανεπιστημιακό χώρο	78

3.2.4. Συνοπτικές αναφορές τοπικών μεμονωμένων δράσεων εκμάθησης και χρήσης νοηματικής γλώσσας.....	87
4. Η αξιολόγηση-λειτουργία της δομής αυτών των προγραμμάτων-δράσεων τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς	91
5. Ερευνητικά ευρήματα και αποτελέσματα σχετικά με την επίδραση της διδασκαλίας της νοηματικής γλώσσας.....	97
5.1. Αποτελέσματα των προγραμμάτων και των δράσεων	97
5.2. Τα κοινωνικά-μαθησιακά-ψυχολογικά ευρήματα και η πραγματικότητα χρήσης ή μη της νοηματικής γλώσσας	101
6. Συζήτηση- Συμπεράσματα	110
Γενική ανασκόπηση	110
Περιορισμοί της συγκεκριμένης βιβλιογραφικής έρευνας	113
Προτάσεις για μελλοντική έρευνα	115
Βιβλιογραφία:	118

Περιεχόμενα πινάκων

Πίνακας 1. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε χώρους υγείας.....	65
Πίνακας 2. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε χώρους υγείας.....	66
Πίνακας 3. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε χώρους υγείας.....	67
Πίνακας 4. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε χώρους υγείας.....	68
Πίνακας 5. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε χώρους υγείας.....	69
Πίνακας 6. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε χώρους υγείας (δημοσιογραφικά άρθρα)	70
Πίνακας 7. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε χώρους δημοσίας τάξης και υπηρεσίας (δημοσιογραφικά άρθρα & βίντεο)	76
Πίνακας 8. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε χώρους δημοσίας τάξης και υπηρεσίας (δημοσιογραφικά άρθρα)	77
Πίνακας 9. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε ακαδημαϊκούς και πανεπιστημιακούς χώρους	84
Πίνακας 10. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε ακαδημαϊκούς και πανεπιστημιακούς χώρους	85
Πίνακας 11. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε ακαδημαϊκούς και πανεπιστημιακούς χώρους	86
Πίνακας 12. Ατομικές και μεμονωμένες δράσεις εκμάθησης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας σε κοινωνικά πλαίσια	89

Περιεχόμενα εικόνων

Εικόνα 1. Συστηματική εκμάθηση των προγραμμάτων και δράσεων στο χώρο της υγείας	95
Εικόνα 2. Συστηματική εκμάθηση των προγραμμάτων και δράσεων στο χώρο δημοσίας τάξης και υπηρεσίας.....	96
Εικόνα 3. Συστηματική εκμάθηση των προγραμμάτων και δράσεων στον ακαδημαϊκό και πανεπιστημιακό χώρο	96
Εικόνα 4. Αξιολόγηση των προγραμμάτων εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας στο χώρο της υγείας.....	99
Εικόνα 5. Τα αποτελέσματα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας σε όλους τους τομείς	100

Συντομογραφίες και Ακρωνύμια

A.ME.A.: Άτομα με Αναπηρία

Κ.Δ.ΑΠ.: Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης

ΕΛΕΠΑΠ: Ελληνική Εταιρία Προστασίας και Αποκατάστασης Αναπήρων Προσώπων

E.N.Γ.: Ελληνική Νοηματική Γλώσσα

E.N.E.: Ένωση Νοσηλευτών Ελλάδος

Κ.Ε.Ν.Γ. & Κ.ΕΛ.ΝΟ.: Κέντρο Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας

Κ.Ε.Π.: Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών

Μ.Κ.Ο.: Μη Κερδοσκοπικός Οργανισμός

Ο.Η.Ε.: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΟΜ.Κ.Ε.: Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος

Π.Ο.Υ.: Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας

ΠΤΕΑ: Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής

ΣΜΕΑ: Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής

ΤΕΕ: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας

ASL: Αμερικανική Νοηματική Γλώσσα (American Sign Language)

Auslan: Αυστραλιανή Νοηματική Γλώσσα (Australian Sign Language)

BSL: Βρετανική Νοηματική Γλώσσα (British Sign Language)

BtS: Breaking the Silence (Σεμινάριο)

dB: ντεσιμπέλ (decibel)

SJBSM: Σχολή Ιατρικής του San Juan Bautista (San Juan Bautista School of Medicine)

TSL: Τουρκική Νοηματική Γλώσσα (Turkish Sign Language)

UWI: Πανεπιστήμιο των Δυτικών Ινδιών (University of the West Indies)

Γλωσσάρι

Βαρήκοος: το άτομο όπου ο βαθμός απώλειας της ακοής του κυμαίνεται συνήθως στα 25-69 dB σε όλες τις συχνότητες. Δυσκολεύεται στην πλήρη κατανόηση της ομιλίας αλλά δεν παρεμποδίζεται καθώς χρησιμοποιεί ακουστικά, τεχνικά βοηθήματα ή επιλέγει τη νοηματική γλώσσα.

Δίγλωσσος: το άτομο που έχει τη γνώση σε επίπεδο φυσικού ομιλητή και την εναλλακτική χρήση δύο ή περισσότερων γλωσσών κατά την αλληλεπίδρασή του σε διαφορετικά περιβάλλοντα. Η διγλωσσία έχει διάφορες μορφές με αποτέλεσμα να αναφέρεται στο γλωσσικό ρεπερτόριο ενός ατόμου: η χρήση της μιας ή της άλλης γλώσσας από το ίδιο το δίγλωσσο άτομο είναι επιλεκτική, ανάλογα με τις επικοινωνιακές ανάγκες, τις περιστάσεις και τις συνθήκες (π.χ. ομιλούμενη ή νοηματική γλώσσα, κ.α.).

κωφός (με μικρό κ): το άτομο όπου ο βαθμός απώλειας της ακοής του είναι συνήθως μεγαλύτερος από 70 dB στις βασικές και στις υψηλές συχνότητες. Παρεμποδίζεται στην κατανόηση της ομιλίας μέσω του ακουστικού καναλιού και χρησιμοποιεί τη νοηματική γλώσσα για την επικοινωνία.

Κωφός (με μεγάλο Κ): το άτομο όπου η απώλεια της ακοής του αγγίζει τα 70dB και πάνω. Δεν αντιλαμβάνεται την ομιλία με την ακοή και ως κύριο μέσο κατανόησης της γλώσσας χρησιμοποιείται η νοηματική γλώσσα. Στις περισσότερες περιπτώσεις, τα Κωφά άτομα ανήκουν στην κοινότητα των Κωφών.

Μεταγλωσσικά κωφό άτομο (μετά τα 3 έτη): το άτομο όπου η ακουστική βλάβη εμφανίστηκε μετά τη φυσική κατάκτηση της ομιλούμενης γλώσσας.

Προγλωσσικά κωφό άτομο (εώς 3 ετών): το άτομο όπου η ακουστική βλάβη ήταν παρούσα κατά τη γέννηση ή εμφανίστηκε πριν από την ανάπτυξη της γλώσσας (ομιλούμενης ή νοηματικής γλώσσας).

Εισαγωγή

Το ενδιαφέρον της παρούσας πτυχιακής εργασίας εστιάζει σε ένα ιδιαίτερος σημαντικό και ενδιαφέρον θέμα, την εκμάθηση και χρήση της νοηματικής γλώσσας από ακούοντες πολίτες και επαγγελματίες προκειμένου να επικοινωνούν και να εντάξουν στο κοινωνικό πλαίσιο τους κωφούς ανθρώπους. Τα κωφά άτομα αποτελούν μια ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα η οποία εμφανίζει μεγάλη ετερογένεια. Όλοι οι κωφοί έχουν ως κύριο κοινό χαρακτηριστικό την κοινή τους γλώσσα, δηλαδή τη νοηματική γλώσσα και όχι την ελλειμματική τους ακοή. Η νοηματική γλώσσα άρχισε σχετικά πρόσφατα να ερευνάται και να επεκτείνεται, μέσω της εκπαίδευσης και της χρήσης της τόσο από κωφούς όσο και από ακούοντες πολίτες.

Η Νοηματική Γλώσσα αποτελείται από οπτικό-κινητικές μειονοτικές γλώσσες των επιμέρους κοινοτήτων των κωφών, η οποία κατάφερε να επιβιώσει και να εξελιχθεί κάτω από πολύ αντίξοες συνθήκες και καταστάσεις αποκλεισμού και ακόμη και η διατήρηση της στο πέρασμα των χρόνων είναι άξια απορίας (Σαπουντζάκη, 2016). Οι Νοηματικές γλώσσες είναι πραγματικές, δεν είναι διεθνής καθώς το κάθε κράτος έχει την δική του επίσημη γλώσσα, και η κάθε Νοηματική γλώσσα έχει την δική της ιδιαίτερη ιστορική διαδρομή (Κουρμπέτης και Χατζοπούλου, 2010).

Η παρούσα πτυχιακή εργασία ασχολήθηκε αποκλειστικά τόσο με τους κωφούς και βαρήκοους χρήστες της Νοηματικής γλώσσας αλλά κυρίως με ακούοντες πολίτες που συμμετείχαν σε εκπαιδευτικά προγράμματα και έμαθαν να χρησιμοποιούν τη Νοηματική γλώσσα για ακριβή και λειτουργική επικοινωνία με τους κωφούς και βαρήκοους. Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία οι χρήστες νοηματικής γλώσσας έχουν περιορισμένη πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας, στις δημόσιες υπηρεσίες, στην επικοινωνία με τους επαγγελματίες και εργαζομένους, με τον κοινωνικό περίγυρο, και γενικότερα με τους συνανθρώπους συγκριτικά με τους ακούοντες αλλά και με τους βαρήκοους και τους κωφούς που χρησιμοποιούν τον προφορικό λόγο.

Με βάση την βιβλιογραφική ανασκόπηση, το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται κυρίως στο κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας και σύμφωνα με αυτό γίνεται η προσέγγιση του συγκεκριμένου θέματος. Ιδιαίτερα στην κώφωση υπάρχει η αντίληψη πως οι κωφοί και βαρήκοοι αναπηροποιούνται εξαιτίας της ελλιπούς ενημέρωσης των

ακουόντων για την κώφωση, καθώς και της αδυναμίας για επικοινωνία μεταξύ κωφών και ακουόντων, λόγω άγνοιας της νοηματικής γλώσσας από τους δεύτερους (Skelton & Valentine, 2003, Oliver, 2009). Έτσι, αρχικά γίνονται αναφορές σε χαρακτηριστικά και στοιχεία της κώφωσης και βαρηκοΐας και στη συνέχεια αναλύεται ο κάθε σχετικός ορισμός που αφορά κυρίως σε πολιτισμικά χαρακτηριστικά.

Στο δεύτερο κεφάλαιο ακολουθεί η παρουσίαση της νοηματικής γλώσσας, η σημασία της, τα χαρακτηριστικά της, ο τρόπος που διδάσκεται και χρησιμοποιείται ιδιαίτερα από τους ακούοντες. Πιο αναλυτικά, αναλύεται η ανάγκη της επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων, ιδιαίτερα με την χρήση της νοηματικής γλώσσας από τους ακούοντες για να αντιμετωπιστούν τα εμπόδια πρόσβασης και αλληλεπίδρασης κωφών και ακουόντων. Επίσης, γίνεται εκτενής αναφορά στη νοηματική γλώσσα αλλά και τη σημασία εκμάθησης της από ακούοντες ως δεύτερη γλώσσα προκειμένου να προσαρμόσουν, να εντάξουν τους κωφούς σε κοινωνικά πλαίσια. Άλλωστε, η κώφωση επιδρά στη γλώσσα, και η γλώσσα είναι για κάθε κοινωνία και για τον καθένα μας πρώτιστο όχημα αξιών, πολιτισμού, κοινωνικής συνύπαρξης και προσωπικής εκτίμησης ανάμεσά μας (Σαπουντζάκη & Γεωργοκωστόπουλος, 2017). Επιπρόσθετα, εκτός από τη σημασία εκμάθησης νοηματικής γλώσσας, αναλύονται παραδείγματα εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας στο σχολικό πλαίσιο, δίνοντας την ευκαιρία σε ακούοντες μαθητές να βοηθήσουν, να δώσουν πρόσβαση και να εντάξουν ένα κωφό παιδί στην ομάδα τους.

Έπειτα, όσον αφορά το τρίτο κεφάλαιο, αξίζει να σημειωθεί ότι αποτελεί το βασικό περιεχόμενο της συγκεκριμένης εργασίας χάρη στην εκτεταμένη αναφορά των εκπαιδευτικών προγραμμάτων της νοηματικής γλώσσας σε πλαίσια ακούοντος πληθυσμού. Έπειτα από διεθνή βιβλιογραφική ανασκόπηση έγινε κατανοητό ότι η διερεύνηση της αναγκαιότητας της νοηματικής γλώσσας, των γνώσεων, των στάσεων και των πρακτικών των ακουόντων εργαζομένων και πολιτών προς τους κωφούς είναι απαραίτητη για το σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων, τα οποία θα συμβάλλουν στην παροχή κατάλληλης πρόσβασης, φροντίδας υγείας, ένταξης και συμμετοχής στα κωφά άτομα. Έτσι, αναφέρονται έρευνες, προγράμματα και ενέργειες που δείχνουν πόσο αναγκαία και χρήσιμη είναι η εκπαίδευση των ακουόντων και στη συνέχεια παρουσιάζονται εκπαιδευτικά προγράμματα και δράσεις εκμάθησης νοηματικής γλώσσας. Επίσης, σημειώνεται ότι η εκπαίδευση σε σχετική θεματολογία της

κώφωσης, του τρόπου επικοινωνίας και σημασίας νοηματικής γλώσσας, θα μπορούσε να συμβάλει στην πρόσβαση, στην ενημέρωση και την κινητοποίηση των ακουόντων ώστε να ασχοληθούν με ειδικά προγράμματα κατάρτισης.

Στο τέταρτο κεφάλαιο ακολουθεί μία αξιολόγηση σχετικά με τη λειτουργία της δομής αυτών των εκπαιδευτικών προγραμμάτων-δράσεων νοηματικής γλώσσας τόσο στην Ελλάδα όσο και σε άλλα κράτη διεθνώς. Συγκεκριμένα, αφού παρουσιάστηκαν τα ευρήματα και τα πλαίσια των ερευνών σε όλους τους τομείς, γίνεται μία προσπάθεια αξιολόγησης αυτών με βάση τη δομή τους, τον τρόπο διεξαγωγής και λειτουργίας τους, τη συστηματική ή μεμονωμένη δράση τους, το χρονικό όριο μαθημάτων.

Αναφορικά με το πέμπτο κεφάλαιο, αφού έχουν παρατεθεί τα ευρήματα ερευνών των εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε τομείς κοινωνικού πλαισίου, επισημαίνονται τα αποτελέσματα των προγραμμάτων κατάρτισης της νοηματικής γλώσσας και των μεμονωμένων δράσεων σχετικά με την επίδραση της διδασκαλίας και τις συνέπειες τόσο στο γνωστικό όσο και στο συναισθηματικό τομέα των ακουόντων συμμετεχόντων. Επιπρόσθετα, γίνονται αναφορές σε καταστάσεις και δεδομένα της πραγματικότητας που αποτελούν εμπόδια στην εκμάθηση και τη χρήση της νοηματικής γλώσσας. Βέβαια, οι ενέργειες και οι δράσεις των ανθρώπων να συμμετέχουν σε δράσεις και προγράμματα νοηματικής γλώσσας έχουν αυξητικές τάσεις και αποτελούν θετικά στοιχεία για τη σημερινή κατάσταση.

Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο γίνεται η συζήτηση και σχολιασμός όπου παρουσιάζονται και αναλύονται τα γενικά συμπεράσματα και αποτελέσματα τόσο του θεωρητικού πλαισίου όσο και των εκπαιδευτικών προγραμμάτων με βάση τη βιβλιογραφική ανασκόπηση. Επίσης, παρουσιάζονται μελλοντικές προτάσεις και ιδέες που μπορούν να αξιοποιηθούν από ακουόντες ανθρώπους για να αποκτήσουν περισσότερα οφέλη μέσω της διγλωσσίας και να δώσουν την ευκαιρία στον κωφό πληθυσμό να επικοινωνούν, να αλληλεπιδρούν ισάξια και έχουν ανοιχτή πρόσβαση στο κοινωνικό πλαίσιο.

1. Κώφωση και Βαρηκοΐα

1.1. Εννοιολογική προσέγγιση της αναπηρίας

Προκειμένου να γίνει κατανοητή η έννοια της αναπηρίας, θεωρείται αναγκαίο να αναφερθεί ότι ο ορισμός της αναπηρίας έχει οριστεί με διαφορετικό περιεχόμενο και ουσία τόσο από το ιατρικό όσο και από το κοινωνικό μοντέλο αναπηρίας. Το ιατρικό μοντέλο υποστηρίζει ότι η αναπηρία είναι μια κατάσταση που προκλήθηκε από τη νόσο ή από άλλα προβλήματα υγείας και χρήζει ιατρικής περίθαλψης. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό το ανάπηρο άτομο αντιμετωπίζει προβλήματα ένταξης και ενσωμάτωσης στο κοινωνικό σύνολο, αλλά και δυσχερούς προβληματισμούς προσβασιμότητας εξαιτίας των ελλείψεων του και της νόσου του (Παπαδοπούλου, 2017). Από την άλλη μεριά, το κοινωνικό μοντέλο αναδύθηκε από τη δράση των οργανώσεων των αναπήρων στις κοινωνικές συνθήκες εκδήλωσης της αμφισβήτησης του κράτους πρόνοιας αναφορικά με τη δυνατότητα του να καλύψει τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα των αναπήρων και μη πολιτών (Καραγιάννη, 2009). Επίσης, το κοινωνικό μοντέλο επισημαίνει την αναγκαιότητα δημιουργίας συνθηκών άρσης στερεοτύπων και των προκαταλήψεων της ευρύτερης κοινωνίας απέναντι στους ανάπηρους (Oliver & Sapey, 1999).

Κάνοντας μία ανασκόπηση των ορισμών της αναπηρίας, επισημαίνεται ότι έχουν κυρίως ιατρικό περιεχόμενο παραμελώντας τους κοινωνικούς τομείς που αποτελούν σημαντικό κριτήριο για τον καθαρισμό της αναπηρίας. Η διεθνής βιβλιογραφία παρουσιάζει ποικίλους και διαφορετικούς ορισμούς. Σύμφωνα με τον ορισμό του Κοινωνικού και Οικονομικού Συμβουλίου του Ο.Η.Ε. «ανάπηρο άτομο θεωρείται οποιοδήποτε άτομο δεν μπορεί να εξασφαλίσει μόνο του όλες ή κάποιο μέρος από τις ανάγκες μιας φυσιολογικής ατομικής ή και κοινωνικής ζωής λόγω κάποιου εκ γενετής ή επίκτητου σωματικού ή διανοητικού μειονεκτήματος» (Σταθόπουλος, 1996 · Ζώνιου- Σιδέρη, 2009).

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (Π.Ο.Υ.) ορίζει την αναπηρία ως το αποτέλεσμα οργανικών ή περιβαλλοντολογικών αιτιών που εμποδίζουν τη συμμετοχή

του ατόμου σε θεμελιώδεις πτυχές της καθημερινής ζωής, όπως η κοινωνική ζωή, η εκπαίδευση, η εργασία, η αυτό-εξυπηρέτηση και η ψυχαγωγία (Κλέστορα, 2015). Επιπλέον, η Ζώνιου-Σιδέρη αναφέρει ότι η αναπηρία υπάρχει όταν ένα άτομο, βάσει ενός μειονεκτήματος ή μιας μειωμένης απόδοσης, δεν είναι επαρκώς ενταγμένο στο πολυσύνθετο πεδίο του κοινωνικού συστήματος (Ζώνιου-Σιδέρη, 2011). Σύμφωνα με τον Jantzen «Η αναπηρία δεν μπορεί να θεωρείται ένα φυσικό φαινόμενο. Γίνεται φανερό, και αρχίζει να υφίσταται ως αναπηρία, μόνο από τη στιγμή που κάποια γνωρίσματα και χαρακτηριστικές εκδηλώσεις των γνωρισμάτων ενός ατόμου συγκριθούν προς τις εκάστοτε αντιλήψεις για το ελάχιστο των υποκειμενικών και κοινωνικών ικανοτήτων. Με το να διαπιστωθεί πως ένα άτομο, με βάση τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα, δεν ανταποκρίνεται στις παραπάνω αντιλήψεις, γίνεται φανερό η αναπηρία, η οποία συνιστά μια κοινωνική πραγματικότητα, όπου διαφορετικά άτομα, με εντελώς διαφορετικά βιώματα αλληλεπίδρασης και με εντελώς διαφορετικά είδη εκτυπώσεων στην εξέλιξη τους, κατατάχθηκαν στην κατηγορία των αναπήρων. Υπάρχει ως κοινωνικό φαινόμενο ακριβώς από αυτή τη στιγμή και μόνο» (Jantzen, 1974 · Ζώνιου-Σιδέρη, 2011).

Στο Ν.1566/1985 στο άρθρο 32 αναφέρεται ότι Άτομα με Αναπηρίες (ΑΜΕΑ) «θεωρούνται τα πρόσωπα που από οργανικά, ψυχικά, σωματικά ή κοινωνικά αίτια παρουσιάζουν καθυστέρηση, αναπηρίες ή διαταραχές στη γενικότερη ψυχοσωματική τους κατάσταση ή στις επί μέρους ψυχικές, οργανικές ή σωματικές τους λειτουργίες, σε βαθμό που δυσκολεύεται ή παρεμποδίζεται σοβαρά η παρακολούθηση της γενικής και επαγγελματικής τους εκπαίδευσης, η δυνατότητα ένταξής τους στην παραγωγική διαδικασία και η αλληλοαποδοχή τους από το κοινωνικό σύνολο». Έτσι λοιπόν από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι η αναπηρία έχει μια ποικιλομορφία ορισμών και χαρακτηρισμών που δεν είναι εφικτό να καταγραφούν όλοι με μία πλήρη διατύπωση. Αξίζει να σημειωθεί ότι η οπτική αντιμετώπισης της αναπηρίας στοχεύει πλέον στην αποδοχή, στη θεραπευτική παρέμβαση και στην αύξηση της συμμετοχής των αναπήρων στην καθημερινή δραστηριότητα και τα ατομικά- κοινωνικά περιβάλλοντα των ατόμων.

1.2. Ορισμός Κώφωσης & Βαρηκοΐας

Αφού μελετήθηκαν οι ορισμοί της αναπηρίας, τονίζεται και η παρουσία ποικίλων και διαφορετικών ορισμών της κώφωσης, που βασίζονται σε ιατρικά ή κοινωνικά κριτήρια αντίστοιχα. Οι ορισμοί ποικίλουν λόγω των διαφοροποιημένων κριτηρίων που έχει ο κάθε άνθρωπος ή η κάθε κοινωνική κατασκευή και άποψη (Harris, 1995). Πιο συγκεκριμένα, προτού αναλυθούν οι ορισμοί, παρουσιάζεται ως ενδεικτικό παράδειγμα, μέσα από έρευνα της Erting το 1987, η οποία πραγματοποιήθηκε σε ειδικό σχολείο κωφών, η στάση των κωφών παιδιών, των γονέων και των εκπαιδευτικών, οι οποίοι ήταν ακούοντες και διαφάνηκε η στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στη έννοια της κώφωσης με βάση τα ακουολογικά κριτήρια παρόλο που οι γονείς και τα παιδιά αντιλαμβάνονταν την κώφωση ως ένα τρόπο ζωής δίνοντας έμφαση στις δυνατότητες και τις ικανότητες και όχι ως μία αναπηρία. Έτσι, αποδεικνύεται ότι η υιοθέτηση ενός ορισμού εξαρτάται από ποικίλα κριτήρια.

Οι Κουρμπέτης και Χατζοπούλου (2010) οι οποίοι ενστερνίζονται το κοινωνικό-εκπαιδευτικό μοντέλο στις εργασίες τους, αναφέρουν ότι στην ιατρική προσέγγιση προσμετρούνται τρία στοιχεία για την οριοθέτηση της κώφωσης ή βαρηκοΐας τα οποία είναι ο βαθμός απώλειας ακοής, που μετράται σε dB, η φύση της παθολογίας του αυτιού, που μπορεί να είναι νευροαισθητήρια, αγωγιμότητας ή μεικτή και τέλος, το όργανο που παρουσιάζει τη βλάβη και έτσι η κώφωση μπορεί να είναι αμφοτερόπλευρη ή μονόπλευρη (Κουρμπέτης & Χατζοπούλου, 2010). Επιπρόσθετα, μπορεί να σημειωθεί ότι ένας ακόμη ανασταλτικός παράγοντας για την ορθή ιατροκεντρική κατηγοριοποίηση των κωφών και βαρηκόων αποτελεί το γεγονός ότι συχνά παρατηρείται η τάση να δίνονται χαρακτηρισμοί στο κωφό και βαρήκοο άτομο χρησιμοποιώντας ως κριτήριο το ακουόγραμμα, μία εξέταση στην οποία δεν υπάρχει ακουστικό βοήθημα. Έτσι, παραβλέπεται η πιθανότητα να υπάρχουν σημαντικές διαφορές στην ακουστική ικανότητα με και χωρίς βοήθημα (Moores, 2009).

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, η κώφωση ως αναπηρία αναφέρεται στο άτομο το οποίο, εξαιτίας της απώλειας της ακοής του -ο βαθμός απώλειας της ακοής είναι συνήθως μεγαλύτερος από 70 dB (decibel) στις βασικές και στις υψηλές συχνότητες-, παρεμποδίζεται στην κατανόηση της ομιλίας μέσω του ακουστικού καναλιού (Κουρμπέτης & Χατζοπούλου, 2010), χρησιμοποιώντας τρόπους αλληλεπίδρασης,

όπως η Νοηματική γλώσσα ή τεχνικά βοηθήματα. Όπως θα δούμε και παρακάτω, τα άτομα τα οποία έχουν γεννηθεί με κώφωση χαρακτηρίζονται ως εκ γενετής κωφοί, ενώ τα άτομα με επίκτητη κώφωση γεννήθηκαν με φυσιολογική ακοή, έφτασαν σε μια ηλικία στην οποία είχαν μάθει να μιλούν και να κατανοούν την ομιλία των άλλων, αλλά αργότερα έχασαν την ακοή τους λόγω ασθένειας ή ατυχήματος. Με λίγα λόγια, η κώφωση παραπέμπει στη μη λειτουργία της αίσθησης της ακοής και η πρόσβαση στις πληροφορίες και στη γλώσσα επιτυγχάνεται μόνο μέσω της όρασης.

Ακόμη, η βαρηκοΐα ως αναπηρία αναφέρεται στο άτομο που ο βαθμός απώλειας της ακοής του κυμαίνεται μεταξύ 12 – 69 dB (decibel), ανεξαρτήτως συχνότητας με ασθενή ακουστική οξύτητα. Τα βαρήκοα άτομα μπορούν να έχουν πρόσβαση στις πληροφορίες και σε πολλές περιπτώσεις μπορούν να λειτουργήσουν ως ακούοντες ωστόσο με δυσκολία στην επικοινωνία και στην κατανόηση της, αλλά η αισθητηριακή δυσλειτουργία των ατόμων αυτών διορθώνεται συνήθως με τη βοήθεια ακουστικού (Ζωρογιαννίδη, 2019 · Κρουσταλάκης, 2005). Επίσης, οι βαρήκοοι έχουν πρόσβαση στις πληροφορίες και μέσω της ακοής τους λειτουργώντας περισσότερο ή λιγότερο ως ακούοντα άτομα μολονότι μπορεί να δυσκολεύονται (Κουρμπέτης, Χατζοπούλου, Σαβαλίδου & Σίμψα, 2007).

Κλείνοντας με τον ορισμό της κώφωσης και της βαρηκοΐας, αξίζει να αναφερθεί, όπως θα δούμε και παρακάτω ότι το ουσιαστικό πρόβλημα των κωφών και βαρήκων ανθρώπων αποτυπώνεται στην έλλειψη κατανόησης, αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας με τους άλλους ανθρώπους.

1.3. Τι σημαίνει «προγλωσσικά και μεταγλωσσικά» κωφός;

Όσον αφορά τους όρους «προγλωσσικά» και «μεταγλωσσικά» κωφός, αναφέρονται κυρίως στην ηλικιακή εμφάνιση της ακουστικής απώλειας η οποία συνδέεται άμεσα με την γλωσσική ανάπτυξη του ανθρώπου. Συγκεκριμένα, ο όρος "προγλωσσικά κωφό άτομο" αναφέρεται στο άτομο που έχασε την ακοή του έως την ηλικία των 3 ετών. Σε περιπτώσεις, δηλαδή, ατόμων που η ακουστική βλάβη ήταν παρούσα κατά τη γέννηση ή εμφανίστηκε πριν από την ανάπτυξη της γλώσσας (ομιλούμενης ή νοηματικής) (Κουρμπέτης & Χατζοπούλου, 2010). Όπως γίνεται

φανερό, στην περίπτωση αυτών των ατόμων η ομιλούμενη γλώσσα δεν μπορεί να αποκτηθεί με φυσικό τρόπο μέσα από την καθημερινή ζωή κατά τη βρεφική και νηπιακή ηλικία, με αποτέλεσμα τα προγλωσσικώς κωφά άτομα να έχουν μηδενικές γλωσσικές ικανότητες και ελάχιστες ευκαιρίες ουσιαστικής επικοινωνίας με τους άλλους γύρω τους (Κοτσάνη, 2012).

Από την άλλη μεριά, ο όρος "μεταγλωσσικά κωφό άτομο" αναφέρεται στο άτομο εκείνο που έχασε την ακοή του μετά την ηλικία των 3 ετών. Σε περιπτώσεις, δηλαδή, ατόμων που η ακουστική βλάβη εμφανίστηκε μετά τη φυσική κατάκτηση της ομιλούμενης γλώσσας (Κουρμπέτης & Χατζοπούλου, 2010). Σε αντίθεση με τα προγλωσσικώς κωφά άτομα, τα μεταγλωσσικώς κωφά άτομα είχαν αναπτύξει γλωσσικές ικανότητες και επικοινωνιακές δυνατότητες, πριν την εμφάνιση της κώφωσης, με αποτέλεσμα να είναι σε θέση να χρησιμοποιούν επαρκώς την ομιλούμενη γλώσσα τόσο σε εκπαιδευτικό, όσο και σε κοινωνικό πλαίσιο (Κοτσάνη, 2012).

1.4. Τι σημαίνει κωφός, βαρήκοος και Κωφός;

Σε αντίθεση με την Ελλάδα, σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης, ο διαχωρισμός αυτός ανάμεσα στους κωφούς που επιλέγουν να χρησιμοποιούν τον προφορικό λόγο (προφοριστές), και σε εκείνους που κάνουν χρήση της νοηματικής (νοηματιστές) σταδιακά αρχίζει να εξαλείφεται και να αντικαθίσταται από ένα "κλίμα" διπολιτισμικότητας (Δούση, 2018). Η βασική διαφορά ανάμεσα στους όρους «κωφός και Κωφός» σχετίζεται με τον τρόπο προσέγγισης και αντιμετώπισης της κώφωσης από το κάθε άτομο. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι όροι "κωφός" και "βαρήκοος" αναφέρονται στα άτομα που δίνουν βάση στην κώφωση ως μία μορφή αναπηρίας δηλαδή ως μία αισθητηριακή έλλειψη, ενώ ο όρος "Κωφός" αναφέρεται στα άτομα που προσεγγίζουν την κώφωση ως μία γλωσσική και πολιτισμική διαφορά. Ωστόσο, η παραπάνω άποψη δεν είναι απόλυτη διότι έχει παρατηρηθεί ότι οι «Κωφοί» χρησιμοποιούν προφορικό και γραπτό λόγο σε ορισμένες συνθήκες αλλά και τα «κωφά και βαρήκοα» άτομα χρησιμοποιούν κινήσεις για την απόλυτη έκφραση και κατανόηση τους.

Ωστόσο, πρόσφατες έρευνες στη διεθνή βιβλιογραφία, όπως αυτή των Mcilroy & Storbeck (2011), επιβεβαιώνουν το γεγονός ότι σήμερα τα περισσότερα κωφά και βαρήκοα άτομα αυτοπροσδιορίζονται ως δίγλωσσα (με παράλληλη χρήση τόσο της ομιλούμενης-γραπτής και προφορικής-Ελληνικής γλώσσας, όσο και της ΕΝΓ), εντάσσοντας τον εαυτό τους σε ένα διπολιτισμικό περιβάλλον είτε σε αυτό των Κωφών είτε αυτό των ακουόντων, αναπτύσσοντας «διπολιτισμική ταυτότητα». Έτσι λοιπόν, διγλωσσία είναι η εναλλακτική χρήση δύο γλωσσών από το ίδιο άτομο και εμφανίζεται όταν δύο ομάδες ανθρώπων ή δύο άτομα, που μιλούν διαφορετικές γλώσσες, αναγκάζονται να έρθουν σε επικοινωνία (Γεωργογιάννης, 2008).

Ως δίγλωσσοι αναγνωρίζουν πώς κάθε περίπτωση κώφωσης είναι ξεχωριστή και δεν μπαίνει σε καλούπια. Χρησιμοποιούν με άνεση και τη νοηματική και την προφορική και γραπτή γλώσσα, την καθεμία σε διαφορετικές περιστάσεις, αλληλεπιδρώντας με διαφορετικούς ανθρώπους και με ποικίλους βαθμούς άνεσης ικανοποιώντας τις ανάγκες τους, διευρύνοντας τις γνωστικές τους δεξιότητες και αλληλεπιδρώντας επικοινωνιακά τόσο με την ευρύτερη κοινωνία, όσο και με την κοινότητα των Κωφών, μέσα από τη δόμηση και τη χρήση δύο διακριτών κοσμοειδών, ενός ακουστικό-φωνητικού και ενός οπτικό-κινητικού (Σαπουντζάκη & Γεωργοκωστόπουλος, 2017).

Παρόλα αυτά θα αναφερθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά των «Κωφών και κωφών ατόμων» για την κοινωνική και πολιτισμική διαφορά τους προκειμένου να γίνει αντιληπτός ο διαχωρισμός τους. Αρχικά, τα κωφά άτομα με μικρό «κ» υιοθετούν τα κανονιστικά πρότυπα της πλειοψηφίας, ενστερνίζονται τις αντιλήψεις της κοινωνίας όσον αφορά τη φυσιολογικότητα και θεωρούν ότι πρωτίστως η κώφωση είναι μία αναπηρία ή έλλειμμα που πρέπει να αποκατασταθεί, ώστε η ζωή τους να μοιάζει κατά το δυνατόν με αυτήν των τυπικά ακουόντων (Σαπουντζάκη & Γεωργοκωστόπουλος, 2017). Αποτελεί συχνό φαινόμενο, τα άτομα της συγκεκριμένης ομάδας να μην επιλέγουν την εκμάθηση και τη χρήση της νοηματικής γλώσσας, να φοιτούν σε σχολείο ακουόντων, να μην αποτελούν μέλη της κοινότητας των Κωφών γιατί δίνουν έμφαση στην ακουστική και προφορική εκπαίδευση με παράλληλη χρήση ακουστικών βοηθημάτων.

Από την άλλη μεριά, ο όρος «Κωφός» αντιπροσωπεύει ένα άτομο που προσεγγίζει την κώφωση ως μία γλωσσική και πολιτισμική διαφορά/μειονότητα,

εφόσον η γλώσσα και ο πολιτισμός της πλειοψηφίας δεν τους είναι απολύτως προσβάσιμος (Mcilroy, 2010). Συνήθως οι «Κωφοί» ανήκουν στους προγλωσσικά κωφούς ανθρώπους καθώς έχουν χάσει κατά κύριο λόγο την ακοή τους πριν τη γλωσσική ανάπτυξη σε πολύ μικρή ηλικία. Όμως υπάρχουν και οι κωφοί, οι οποίοι, παρόλο που έχασαν την ακοή τους όταν ήταν ενήλικες, επιχείρησαν να μάθουν την ΕΝΓ και να ενταχθούν στη γλωσσική κοινότητα των Κωφών. Ιδιαίτερα για νεαρά άτομα, η επαφή με την ΕΝΓ μπορεί να τα βοηθήσει να αντιμετωπίσουν θετικά τη νέα τους οδυνηρή κατάσταση, καθώς τους προσφέρει ένα νέο τρόπο επικοινωνίας στον οποίο έχουν πρόσβαση παρά την απώλεια ακοής τους (Μαυρέας, 2011).

Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειωθεί ότι το «Κωφό» άτομο ανήκει κυρίως στην Κοινότητα των Κωφών, χρησιμοποιεί τη νοηματική γλώσσα και θεωρεί ότι συνδέεται με μία πολιτισμική ομάδα που έχει τη δική της κουλτούρα βάση της οπτικής αλληλεπίδρασης. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ένα στοιχείο προσωπικότητας των Κωφών είναι η επιθυμία για επικοινωνία με μια οπτική γλώσσα, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, που είναι η νοηματική και το συγκρουόμενο κοινωνικό στοιχείο είναι οι αρνητικές και στερεοτυπικές αντιλήψεις της κοινωνίας για τη νοηματική ως γλώσσα (Παππά, 2013). Επίσης, η συνύπαρξη των κωφών στην κοινότητα αποτελεί τη δίοδο για τη συναναστροφή με άτομα που μοιράζονται την ίδια απώλεια με τα οποία μπορούν να δημιουργήσουν κοινωνικές σχέσεις διεκδικώντας με κάθε τρόπο τα δικαιώματά τους, όπως πρόσβαση στην πληροφόρηση, γνώση, πολιτική και πολιτισμό της κρατούσας κοινωνίας, ελεύθερη έκφραση ιδεών, δικαίωμα του να νιώθει κανείς αποδεκτός με τον τρόπο που εκφράζεται και με τη γλώσσα που καταλαβαίνει απόλυτα (Μαυρέας, 2011 · Σαπουντζάκη & Γεωργοκωστόπουλος, 2017).

Το κοινό σημείο που συνδέει την κοινότητα και αποτελεί βασικό μέρος της είναι η επικοινωνία μέσω της νοηματικής γλώσσας, η οποία είναι προσβάσιμη και προσαρμοσμένη στις ανάγκες των κωφών. Τα παραπάνω στοιχεία της κουλτούρας των Κωφών συνιστούν την πολιτισμική ταυτότητα του Κωφού ως μέλους μιας κοινότητας στην οποία είναι περήφανος να ανήκει (Deaf Pride) και αλληλέγγυος (Deafhood)¹,

---

¹ Ο όρος Deafhood, αναφέρεται σε στοιχεία της κουλτούρας της κοινότητας των Κωφών και, εισήχθη στη βιβλιογραφία στις αρχές του '90 (Ladd 2005, σελ.13), οπότε και τα σωματεία των ανάπηρων ισχυροποιούν τη δράση τους (Ladd 2005, σελ.13· Oliver 2009: Παππά, 2013).

όπως έχει ορίσει ο κοινωνικός ανθρωπολόγος Paddy Ladd (2001). Μάλιστα, σύμφωνα με την Παππά (2013) με την ύπαρξη του Deafhood, τονίζεται ο σωστός τρόπος με τον οποίο πρέπει να προσεγγίζεται η διδασκαλία των κωφών (Παππά, 2013).

Η στάση και η αντίληψη απέναντι στη σημασία της κώφωσης αποτελεί έναν παράγοντα επιλογής και διαφορμωσης του κάθε ατόμου και της ταυτότητας του (κωφός-βαρήκοος-Κωφός) αλλά και της επικοινωνίας του (ομιλούμενη ή νοηματική γλώσσα). Σήμερα, οι κωφοί αποτελούν μια ομάδα με κοινά πολιτισμικά χαρακτηριστικά, που προκύπτουν από το ότι είναι άτομα που «βλέπουν». Όπως αναφέρουν οι Kourbetis & Gargalis, «οι κωφοί με του οποίους σχετιστήκαμε στη ζωή μας, μας δίδαξαν να μην εστιαζόμαστε στην ιδέα της «μη δυνατότητας να ακούσουν» που διέπει τη στάση του κόσμου των ακουόντων, αλλά στη «δυνατότητα να βλέπουν» που αποτελεί το επίκεντρο της ζωής στον κόσμο των Κωφών» (Kourbetis & Gargalis, 2006).

Η πρόσβαση τους στον κόσμο γίνεται μέσα από τη δυνατότητα της «όρασης» και βρίσκεται σε απόλυτη αντίθεση με τις απόψεις που θέλουν την έλλειψη ακοής ως κυρίαρχο χαρακτηριστικό τους (Κουρμπέτης & Χατζοπούλου, 2010). Επομένως, για τα άτομα με την ταυτότητα Κωφού, η κώφωση δεν προσεγγίζεται ως μία αισθητηριακή έλλειψη-αναπηρία αλλά, ως ένα πολιτισμικό πλεονέκτημα, ως ένας τρόπος να βλέπεις τον κόσμο (Δούση, 2018). Οι Κωφοί θεωρούν την απώλεια ακοής ως κάτι το φυσιολογικό και ότι η αίσθηση της ακοής δεν είναι κάτι που τους λείπει, ακόμα και αν η πλειοψηφία των ανθρώπων τη διαθέτει, καθώς ορίζουν τον εαυτό τους με βάση το «ποιοι είναι».

Σχετικά με τον αριθμό των κωφών και βαρήκοων ανθρώπων στην Ελλάδα μπορεί να επισημανθεί ότι δεν υπάρχουν επίσημα στατιστικά στοιχεία για τον αριθμό των κωφών ατόμων, ούτε για τη γλωσσική χρήση της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας (ΕΝΓ). Εκτιμήσεις σχετικά με το μέγεθος της γλωσσικής κοινότητας μπορούν να γίνουν με βάση: α) τις διεθνείς στατιστικές για τον αριθμό των ατόμων με απώλεια ακοής από την παιδική ηλικία, β) τα στοιχεία της Ομοσπονδίας Κωφών Ελλάδας, γ) τα δημογραφικά δεδομένα σχετικά με τον αριθμό των μαθητών με απώλεια ακοής που φοιτούν στα ειδικά δημόσια και ιδιωτικά σχολεία (Μαυρέας, 2011). Ωστόσο, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία του εξωτερικού, ο αριθμός των κωφών και βαρήκοων είναι πιο ξεκάθαρος και μπορεί να δοθεί ένας αριθμός και στην Ελλάδα, βασισμένος στα διεθνή δεδομένα. Όπως αναφέρει ο Μαυρέας, με βάση τις διεθνείς στατιστικές και το

ποσοστό του 0,1% επί του γενικού πληθυσμού, ο αριθμός των ατόμων που αντιμετωπίζουν σε τέτοιο βαθμό απώλεια ακοής από την παιδική ηλικία, ώστε να μην μπορούν να κατακτήσουν την ελληνική φθογγολώσσα, εκτιμάται στα 11.000 άτομα στο σύνολο του γενικού πληθυσμού των περίπου 11.000.000 (Μαυρέας, 2011).

2. Επικοινωνία με τη Νοηματική γλώσσα

2.1. Τι εννοούμε επικοινωνία;

Έχοντας κάνει μία επισκόπηση ορισμών σχετικά με την αναπηρία και πιο συγκεκριμένα με την κώφωση και τη βαρηκοΐα, προχωράμε στην επισκόπηση ορισμών και αναφορών σχετικά με την επικοινωνία. Από τα πρώτα χρόνια της ζωής, οι άνθρωποι έρχονται σε επαφή με άλλους ανθρώπους και αναζητούν τον τρόπο συνύπαρξης και επικοινωνίας. Ο κάθε άνθρωπος έχει την ανάγκη της επικοινωνίας με τους συνανθρώπους του, την ανταλλαγή μηνυμάτων και ερεθισμάτων και την έκφραση συναισθημάτων και απόψεων. Όλα τα παιδιά έχουν την τάση να επικοινωνούν και να αναπτύσσουν γλωσσικές ικανότητες. Η μεταφορά της πληροφορίας και της γνώσης μεταξύ των ανθρώπων αποτελεί το λόγο που είναι απαραίτητη η γλώσσα και η επικοινωνία. Σύμφωνα με τον όρο επικοινωνία (communication), εννοείται η όλη διαδικασία της γλωσσικής συνεννοήσεως (ομιλίας) και η εκπομπή και λήψη μηνυμάτων (messages), άλλως η ανταλλαγή σκέψεων, πληροφοριών, ερωτήσεων, εντολών κλπ. (Μπαμπινιώτης, 1974). Ως επικοινωνία εννοούμε την ικανότητα που αποκτά το μέλος μιας κοινωνίας, μιας κοινότητας ή μιας ομάδας να εκφράζει και να δέχεται απόψεις, συναισθήματα, ανάγκες, εμπειρίες, επιθυμίες κλπ..

Γίνεται κατανοητό ότι υπάρχουν πολλοί ορισμοί της επικοινωνίας αλλά στην παρούσα εργασία θα παρουσιαστούν μερικοί από αυτούς. Καταρχάς, αξίζει να σημειωθεί ότι μέσω της επικοινωνίας, ο άνθρωπος μπορεί να ενταχθεί ομαλά στην κοινωνία και στις ομάδες της, να γίνει μέλος και να εκφράζει τα συναισθήματα, τις ανάγκες, τις απόψεις, τις επιθυμίες, κ.τ.λ. Ο Verderber (1998) αναφέρει ότι «Η επικοινωνία μπορεί να οριστεί «ως μια διαδικασία συναλλαγής» για τη δημιουργία μηνυμάτων. Ο όρος «συναλλαγή» σημαίνει ότι οι άνθρωποι που επικοινωνούν είναι αμοιβαία υπεύθυνοι για το τι συμβαίνει. Η επικοινωνία είναι συναλλαγή είτε αυτή απαιτεί δύο ανθρώπους στη συζήτηση, είτε αυτή είναι μια ομαδική συζήτηση ή μια δημόσια ομιλία» (Μαντζίκος, 2015). Για παράδειγμα, οι κωφοί και βαρήκοοι χρησιμοποιώντας τη νοηματική γλώσσα έχουν αποκτήσει τη δυνατότητα συνομιλίας, της επικοινωνίας και της ανταλλαγής μηνυμάτων. Οδηγούμαστε λοιπόν στο

συμπέρασμα ότι η επικοινωνία είναι μία από τις βαθύτερες και πιο ενστικτώδης ανάγκες του ανθρώπου, καθώς χωρίς αυτήν δεν θα μπορούσε να ενταχθεί μέσα στην κοινωνία και είναι σημαντικό οι γονείς να δίνουν έμφαση στην επικοινωνία από τους πρώτους μήνες της ζωής του παιδιού και να μην υποτιμούν τη σημασία της κατά τη διάρκεια της κρίσιμης περιόδου ανάπτυξης (Δούση, 2018 · Lederberg & Beal-Alvarez, 2011).

Η ύπαρξη του ανθρώπου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την παρουσία της κοινωνίας, διότι αν το σκεφτούμε κοινωνία σημαίνει το σύνολο των ανθρώπων που ζουν και συμβιώνουν σε ένα τόπο, συνδέονται και αλληλεξαρτώνται ο ένας από τον άλλον. Όταν ένας άνθρωπος βρίσκεται σε συνεχή συνύπαρξη και εξάρτηση με το συνάνθρωπο του, έχει την ανάγκη της αποτελεσματικής επικοινωνίας και της κατανόησης μέσω της αλληλεπίδρασης. Ο όρος «κοινωνική αλληλεπίδραση» σημαίνει την αμοιβαία επίδραση μεταξύ ατόμων με στόχο το συντονισμό (προσαρμογή) της συμπεριφοράς των συμμετεχόντων αναφορικά με τη συγκεκριμένη δράση της συνεργασίας των (συν) μετεχόντων. Είναι, δηλαδή, η ψυχική και κοινωνική δραστηριότητα της αμοιβαίας επιρροής των ατόμων μέσα σε μια ομάδα (Ζώνιου-Σιδέρη, 2011). Έτσι, ο όρος «επικοινωνία» σχετίζεται με τον όρο «κοινωνική αλληλεπίδραση» καθώς δύο άτομα που επικοινωνούν, μπορούν να συνάψουν σχέσεις, να αλληλεπιδρούν, να δημιουργούν, να δέχονται συναισθήματα και να διαμορφώσουν καταστάσεις.

Η επικοινωνία παρουσιάζεται συνήθως μέσα από τρεις μορφές: α) τη γλωσσική επικοινωνία, η οποία για τις ομιλούμενες γλώσσες έχει καθιερωθεί ως λεκτική επικοινωνία (προφορικός, γραπτός ή νοηματικός λόγος), β) τη μη λεκτική ή παραγλωσσική επικοινωνία (αισθήσεις, αφή, βλεμματική επαφή, μορφασμοί, κ.α.), γ) την τεχνική επικοινωνία (κώδικες, σήματα υπολογιστή, κ.α.). Οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν την τάση να παρομοιάζουν την νοηματική γλώσσα με ένα είδος παντομίμας ή αναπαράσταση κινήσεων και σημάτων από τις ομιλούμενες γλώσσες των ανθρώπων με αποτέλεσμα να θεωρούν πως ανήκει στη μη λεκτική ή παραγλωσσική μορφή επικοινωνίας. Σίγουρα, μπορεί οι νοηματικές γλώσσες να είναι λιγότερο γνωστές στον κόσμο ως μέσο επικοινωνίας των κωφών, όμως αποτελούν μία κυρίαρχη γλώσσα με όλα τα απαραίτητα στοιχεία και τις λειτουργίες προκειμένου να πραγματοποιηθεί η επικοινωνία και για το συγκεκριμένο λόγο συμπεριλαμβάνονται

στη μορφή γλωσσικής, λεκτικής, επικοινωνίας. Επίσης, η νοηματική γλώσσα κατακτάται από τους κωφούς συνδυάζοντας εικόνα και κίνηση που σχηματίζεται από ορισμένες κινήσεις και σχήματα των χεριών, των ματιών, του προσώπου, του κεφαλιού και της στάσης του σώματος γενικότερα.

Άλλωστε για τα κωφά και βαρήκοα παιδιά, οι μόνες γλώσσες που μπορούν να εκπληρώνουν τις τρεις βασικές προϋποθέσεις (προσβάσιμες, αποτελεσματικές και προβλέψιμες) είναι οι νοηματικές γλώσσες (Κουρμπέτης & Χατζοπούλου, 2010). Η γλώσσα που διαθέτει τις παραπάνω τρεις προϋποθέσεις χαρακτηρίζεται ως λειτουργική. Σαν παράδειγμα για τη λειτουργικότητα της γλώσσας μπορεί να αναφερθεί η άποψη που αναδείχθηκε από την έρευνα της Doherty (2011), πως όταν νέοι κωφοί, που δε γνώριζαν νοηματική, σε κάποια περίοδο της ζωής τους ήρθαν σε επαφή με τη νοηματική γλώσσα τη θεώρησαν ως ένα εξαιρετικό μέσο επικοινωνίας και ένιωσαν ότι για πρώτη φορά ανήκουν κάπου (Doherty, 2011).

Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι, αν και, όπως ισχύει για όλους, εξίσου και για τα κωφά και βαρήκοα άτομα, η έννοια της επικοινωνίας αποτελεί την αλληλεπίδραση με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας. Ωστόσο, αν η αλληλεπίδραση τους με τους ακούοντες δεν πληροί συγκεκριμένες τροποποιήσεις επικοινωνιακής συμπεριφοράς τόσο από τους ίδιους όσο και από τους ακούοντες τότε οι κωφοί και βαρήκοοι δεν πρόκειται να αισθανθούν ασφάλεια και σιγουριά, να αποκτήσουν την αίσθηση του ανήκειν, να δώσουν και να δεχθούν πληροφορίες και μηνύματα και να κατανοήσουν όχι μόνο τη σημασία της παρέα τους αλλά και γενικά του κόσμου. Πιο συγκεκριμένα, οι κωφοί και βαρήκοοι κατά την επικοινωνία τους με την ακούουσα οικογένεια, κατά την έξοδο τους για αγορές, κατά την επικοινωνία τους με τους συναδέλφους του στο χώρο εργασίας κλπ. επικοινωνούν μέσω του προφορικού ή και γραπτού λόγου αλλά και της νοηματικής γλώσσας. Σε κάθε μία από αυτές τις χιλιάδες επικοινωνιακές καταστάσεις το κωφό και βαρήκοο άτομο αντιμετωπίζει το κίνδυνο τραγικών παρανοήσεων (Δούση, 2018). Επιπλέον, για τους κωφούς και βαρήκοους, η επικοινωνία δεν σημαίνει μια απλή ανταλλαγή μηνυμάτων ή πληροφοριών με την παρέα τους αλλά μια ανάπτυξη σχέσεων ισότητας, αγάπης και φιλίας (Μαντζίκος, 2015).

2.2. Η νοηματική γλώσσα υπό το πρίσμα της γλωσσολογίας

Μετά την εισήγηση και την αναφορά σε πρόσφατους ορισμούς της επικοινωνίας και στις εφαρμογές των ορισμών αυτών στη ζωή των κωφών και βαρήκων ατόμων, ακολουθεί περιγραφή της γλώσσας και κατόπιν της νοηματικής γλώσσας υπό το πρίσμα της γλωσσολογίας. Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας κρίνεται αναγκαίο πρώτα να αναφερθούμε στη γλώσσα, διότι αποτελεί το κεντρικό σημείο μιας κοινωνίας, μιας κουλτούρας και μας παρέχει σημαντικές πληροφορίες και στοιχεία για τα άτομα που τη μιλούν.

Ξεκινώντας από βασικές απόψεις περί γλώσσας, θεωρείται ότι η γλώσσα είναι κάθε σύνολο ή σύστημα τυποποιημένων συμβόλων, σημείων, ήχων, ή κινήσεων το οποίο συνθέτει ένα κώδικα επικοινωνίας, που αποτελεί μέσο ανταλλαγής μηνυμάτων (Ανδρέου, 2012). Ακόμη, η γλώσσα αποτελεί το βασικότερο μέσο απόκτησης γνώσεων και διεύρυνσης των πνευματικών οριζόντων του ανθρώπου αφού το άτομο μπορεί να επιδράσει πάνω σε ανθρώπους και αντικείμενα και να τα χειρίζεται σε αφαιρετικό επίπεδο μέσα από την αναμόρφωση, τη δημιουργικότητα και την καινοτομία, χωρίς να είναι προσκολλημένο στην κυριολεκτική, αναπαραστατική και άμεση αντίληψη (Αθανασίου, 2001 · Sacks, 2009). Η γλώσσα είναι ένας κώδικας επικοινωνίας μεταξύ μελών μιας γλωσσικής κοινότητας, που αποτελείται από ένα σύστημα στοιχείων, τα οποία συνδέονται μεταξύ τους με βάση κάποιους κανόνες (Baker, 2001). Η γλώσσα μπορεί να διακριθεί σε είδη, όπως αυτό της ακουστικό-φωνητικής ή αυτό της οπτικο-κινητικής. Οι φθογογλώσσες διαφοροποιούνται από τις νοηματικές γλώσσες ως προς το υλικό τους υπόστρωμα και την τροπικότητα που αξιοποιούν.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι φθογογλώσσες είναι ακουστικο-φωνητικές ενώ οι νοηματικές είναι οπτικοκινητικές (Bellugi & Klima, 1991), προσβάσιμες, λειτουργικές και αποτελεσματικές για τα κωφά και βαρήκοα άτομα καθώς έχουν το χάρισμα να αποτελούν οπτικό στοιχείο και περιεχόμενο με τη βοήθεια του νοήματος και της εικόνας και η επικοινωνία μπορεί να πραγματοποιηθεί σε δύο ή περισσότερα άτομα. Επιπρόσθετα, είναι γνωστό ότι η νοηματική γλώσσα έχει όλα τα γλωσσολογικά φαινόμενα που παρατηρούνται και στις ομιλούμενες γλώσσες (γραμματική, σύνταξη, λεξικό, φωνολογία, πραγματολογία), λεκτικές και συντακτικές δομές για να εκφράσει οποιαδήποτε αφηρημένη έννοια (Κουρμπέτης & Χατζοπούλου,

2010) όπως συμβαίνει και στις φυσικές γλώσσες με τα μορφήματα και τις λέξεις που χρησιμοποιούνται. Επομένως, η κάθε νοηματική γλώσσα (σε όσες χώρες έγιναν σχετικές έρευνες) είναι μία πλήρης και ανεξάρτητη γλώσσα, που ανήκει στις μη γραπτές γλώσσες, περιέχει και μαθαίνεται από τα κωφά παιδιά Κωφών γονέων με τον ίδιο τρόπο όπως μαθαίνεται οποιαδήποτε γλώσσα από τα ακούοντα παιδιά (Λαμπροπούλου, 1999).

Όπως γίνεται κατανοητό, η γλώσσα είναι χρήσιμη και αποτελεσματική όταν δύο άνθρωποι, συνομιλούν, επικοινωνούν και συζητούν μεταξύ τους έχοντας κατανόηση και ακρίβεια. Τα κωφά άτομα που γνωρίζουν και χρησιμοποιούν μια νοηματική γλώσσα μπορούν να λάβουν πληροφορίες, να τις αποκωδικοποιήσουν και στη συνέχεια μπορούν να τις συνθέσουν και να τις επεκτείνουν με την έκφραση της δικής τους υποκειμενικότητας διότι η νοηματική γλώσσα είναι ένα αυτόνομο γλωσσικό σύστημα, μία πλήρης φυσική γλώσσα (Κουρμπέτης & Χατζοπούλου, 2010). Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ότι η νοηματική γλώσσα εφόσον χρησιμοποιείται από Έλληνες κωφούς νοηματιστές είναι Ελληνική. Αντίστοιχα, η κάθε χώρα έχει προσαρμόσει τη δική της νοηματική γλώσσα, η οποία διαφέρει σε μερικό βαθμό διότι παρουσιάζει τα δικά της πολιτισμικά και κοινωνικά στοιχεία, ανάγκες και εμπειρίες των κωφών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχει η Ελληνική Νοηματική Γλώσσα, η Αμερικανική Νοηματική Γλώσσα, η Αγγλική Νοηματική Γλώσσα, κτλ..

Όσον αφορά την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα (ΕΝΓ) μπορούμε να αναφέρουμε ότι αποτελεί τη φυσική γλώσσα των κωφών και βαρήκοων στην Ελλάδα, και ιδιαίτερα της κοινότητας των Κωφών. Όπως οι κωφοί σε όλο τον κόσμο, έτσι και στην Ελλάδα, έχουν ανάγκη την επικοινωνία με τους συνανθρώπους τους προκειμένου να εκφραστούν, να ανταλλάξουν πληροφορίες και μηνύματα και να δημιουργούν σχέσεις. Για το συγκεκριμένο λόγο, χρησιμοποιούν κυρίως την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα και με αυτό τον τρόπο μπορούν να γίνουν και μέλη της κοινότητας των Κωφών. Η Ελληνική Νοηματική Γλώσσα χρησιμοποιείται από την πλειονότητα των Ελλήνων κωφών, από ακούοντα παιδιά κωφών γονέων, από ακούοντες ειδικούς που ασχολούνται με κωφούς και από ακούοντες γονείς κωφών παιδιών (Κουρμπέτης & Χατζοπούλου, 2010). Επιπρόσθετα, η νοηματική γλώσσα δεν αποτελεί αναπαράσταση της ελληνικής γλώσσας διότι έχει διαφορετική δομή, γραμματική, σύνταξη και δεν είναι μία γλώσσα επικοινωνίας απλή και αφηρημένη. Το λεξιλόγιο της Ελληνικής

Νοηματικής Γλώσσας (ΕΝΓ) διαθέτει πλούσιο λεξιλόγιο και μπορεί να χρησιμοποιηθεί από οποιοδήποτε τομέα διότι έχει αναπτυχθεί και σε μεγάλο βαθμό την τελευταία χρονική περίοδο και αποτελείται από όλα τα “μέρη του λόγου” που είναι αναγκαία για πολύμορφη και αποτελεσματική επικοινωνία (Κουρμπέτης & Χατζοπούλου, 2010).

Ο κάθε άνθρωπος, ανάλογα με τις ανάγκες του, επιλέγει το είδος της γλώσσας του και επωφελείται μέσω της γλώσσας από την επικοινωνία με τους συνανθρώπους του, την έκφραση ιδεών, απόψεων, σκέψεων, προβληματισμών, συναισθημάτων και επιθυμιών, τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων και την αντίληψη του κόσμου που βιώνει. Επιπροσθέτως, η γλώσσα δίνει και τη δυνατότητα κοινωνικής ανέλιξης, αν και εφόσον ένα άτομο βελτιώσει τις γλωσσικές του ικανότητες, διότι η γλώσσα δίνει τη δυνατότητα επικοινωνίας για όλα και σε όλα τα πλαίσια επικοινωνίας, δηλαδή, από τις πιο απλές καθημερινές περιστάσεις επικοινωνίας, ως τις πιο εξειδικευμένες και επίσημες (Παππά, 2013). Η κατάκτηση της γλώσσας επιτυγχάνεται ως μια διαδικασία κοινωνικής συμπεριφοράς και ταυτόχρονα συνιστά το κυριότερο μέσο ένταξης του ατόμου στη γλωσσική κοινότητα. Αποτελεί τη βασικότερη προϋπόθεση για επικοινωνία και για δημιουργία ουσιαστικών σχέσεων με τα υπόλοιπα μέλη της γλωσσικής κοινότητας (Ανδρέου, 2012). Αυτό έχει ως συνέπεια, η γλώσσα να αποκτά έντονη πολιτική και κοινωνική διάσταση και να συνδέεται με θέματα κοινωνικής ένταξης ή αποκλεισμού (Τσαούσης, 2007). Στην ουσία η γλώσσα αντιμετωπίζεται ως εργαλείο για τη μετάδοση πληροφοριών σχετικά με τους ομιλητές και το κοινωνικό τους περιβάλλον. Με τη συσχέτιση των δύο μεταβλητών μπορεί να αποκαλυφθεί η συμμεταβολή της γλωσσικής και της κοινωνικής δομής (Αρχάκης & Κονδύλη, 2011).

Οι κωφοί και βαρήκοοι άνθρωποι, αλλά και γενικότερα, έχουν ανάγκη τη γνώση και της χρήσης μιας γλώσσας τόσο από τη μικρή ηλικία (κάλυψη αναγκών) όσο και μεγαλώνοντας (σχολείο, κοινωνία, εργασιακός χώρος, κ.α.) για μία αμφίδρομη και αποτελεσματική επικοινωνία. Παρόλο όμως το γεγονός ότι η γλώσσα είναι κληρονομιά μας ωστόσο δεν γεννιόμαστε με την κτήση της αλλά την μαθαίνουμε (Τσιναρέλης, 2004) και γι αυτό ο ρόλος του γονέα παίζει καθοριστικό παράγοντα στην γλωσσική ανάπτυξη και εκμάθηση του παιδιού. Υπό αυτό το πρίσμα η αποτελεσματική αλληλεπίδραση με τους γονείς και οι πρώιμες γλωσσικές εμπειρίες στους κωφούς και βαρήκοους αποτελούν σημαντικούς παράγοντες ανάπτυξης της γλώσσας, ανεξάρτητα

της τροπικότητάς της (ακουστικό-φωνητικής ή οπτικόκινητικής) (Σαπουντζάκη & Γεωργοκωστόπουλος, 2017).

Η εκμάθηση της γλώσσας προϋποθέτει ένα περιβάλλον μέσα στο οποίο η γλώσσα χρησιμοποιείται με τέτοιο τρόπο ώστε το υποκείμενο να μπορεί να μάθει και να κατανοήσει τους κανόνες από τους οποίους αυτή διέπεται. Η διαδικασία αυτή δεν είναι παθητική, όπως πίστευαν παλαιότερα αλλά είναι μία διαδικασία ενεργητική η οποία προσαρμόζεται στα ατομικά χαρακτηριστικά κάθε υποκειμένου και προσδιορίζει τη θέση του μέσα στο άμεσο και έμμεσο κοινωνικό του περιβάλλον (Τσιναρέλης, 2004). Η γλωσσική ανάπτυξη και οι γλωσσικές εμπειρίες των παιδιών εξαρτώνται από την οικογένεια και γι' αυτό είναι σημαντικό οι γονείς να δίνουν έμφαση στην επικοινωνία από τους πρώτους μήνες της ζωής του παιδιού και να μην υποτιμούν τη σημασία της κατά τη διάρκεια της κρίσιμης περιόδου ανάπτυξης (Lederberg & Beal-Alvarez, 2011). Επομένως, κρίνεται απαραίτητο ένα κωφό παιδί να κατακτά πρώτα τη φυσική του γλώσσα, η οποία θα του εξασφαλίσει την επικοινωνία και την κοινωνική αλληλεπίδραση με το περιβάλλον, καθώς θα τον βοηθήσει στη γνωστική ανάπτυξη και την ομαλή κοινωνικοποίηση του (Mayberry, 2002).

Η συντριπτική πλειονότητα των ακουόντων γονέων δεν μπορούν να επικοινωνήσουν αμφίδρομα και αποτελεσματικά με τα παιδιά τους, και τείνουν να περιορίζουν τις συζητήσεις μαζί τους (Lane et al., 1996). Από την άλλη μεριά, οι κωφοί γονείς είναι περισσότερο προετοιμασμένοι με τη γέννηση και ανατροφή ενός κωφού μωρού και δείχνουν να αποδέχονται πιο γρήγορα την κατάσταση. Άλλωστε, η ύπαρξη ενός κωφού γονιού αποτελεί για το παιδί μοντέλο ταύτισης και συμβάλλει στη κοινωνική ανάπτυξη του (Κουρμπέτης & Χατζοπούλου, 2010). Από τα εμπειρικά ευρήματα σχετικά με την κατάκτηση των νοηματικών γλωσσών από τα κωφά παιδιά κωφών γονέων που μαθαίνουν μια νοηματική γλώσσα με φυσικό τρόπο έχει αποδειχθεί ότι αυτά ακολουθούν αντίστοιχη αναπτυξιακή πορεία ωρίμανσης ως προς τη γλώσσα όπως και τα ακούοντα παιδιά (Hatzoroulou, 2008), καθώς οι κωφοί γονείς γνωρίζουν εμπειρικά και ενστικτωδώς τι ακριβώς χρειάζεται το παιδί τους. Για παράδειγμα, οι ακούοντες γονείς χρειάζεται να συνειδητοποιήσουν την αναγκαιότητα της βλεμματικής επαφής και να εξασκηθούν σε αυτή κατά την επικοινωνία (Κουρμπέτης & Χατζοπούλου, 2010), ενώ οι κωφοί γονείς παρουσιάζουν θετική και αμφίδρομη επικοινωνιακή συμπεριφορά και χρησιμοποιούν ένα σύνολο μέσων για να επιτύχουν

και να διατηρήσουν την οπτική επικοινωνία με τα κωφά παιδιά τους, όπως η κίνηση, εκφράσεις, μορφασμούς του προσώπου, νεύματα, παντομίμα, δραματοποίηση και φυσικά νοηματική γλώσσα (Bodner-Johnson & Sass-Lehrer, 2003).

Όπως παρατηρούμε παραπάνω η ταυτότητα του γονέα (κωφός ή ακούων) επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη γλωσσική ανάπτυξη, την επικοινωνιακή πρόσβαση και την κάλυψη των αναγκών του παιδιού. Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, όταν τα κωφά παιδιά έχουν καλή επικοινωνία στην οικογένεια, κυρίως με τις μητέρες τους, τότε έχουν καλύτερη κοινωνικό-συναισθηματική ανάπτυξη και λιγότερα προβλήματα συμπεριφοράς (Calderon, 2000). Η έλλειψη επικοινωνίας έχει ως αποτέλεσμα τα παιδιά να βιώνουν την απομόνωση και να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην έκφραση ακόμη και των συναισθημάτων. Με βάση τα παραπάνω, τα κωφά και βαρήκοα άτομα που έχουν πλήρη πρόσβαση στην επικοινωνία και τη γλώσσα από πολύ μικρή ηλικία παρουσιάζουν πιο ανεπτυγμένες γλωσσικές, γνωστικές, κοινωνικές και ακαδημαϊκές δεξιότητες σε σχέση με κωφούς που μεγάλωσαν σε οικογένειες ακουόντων.

Άλλωστε, τα κωφά και βαρήκοα παιδιά, χρησιμοποιούν την νοηματική γλώσσα ως μέσο επικοινωνίας και έκφρασης ως μέλη στην κοινότητα των Κωφών, διότι η συγκεκριμένη γλώσσα είναι φτιαγμένη με τέτοιο τρόπο ώστε να εκπληρώνει τις ανάγκες και τις δυνατότητες της όρασης (όπως και η ομιλία υπακούει στις ανάγκες της ακοής), καθώς όλες οι γλωσσικές πληροφορίες πρέπει να γίνουν αντιληπτές από τα μάτια (Λαμπροπούλου, 2003). Μέσω της νοηματικής γλώσσας δημιουργείται η κουλτούρα των κωφών ατόμων, με δικά της χαρακτηριστικά, καθώς η γλώσσα είναι ένας κώδικας σημείων ορισμένης μορφής (γλωσσικής) με αντιληπτή ποικιλομορφία που τη χαρακτηρίζει, η οποία προέρχεται από τις διαφορετικές γλωσσικές εμπειρίες των μελών της (Δούση, 2018 · Κοντού, 2019· Monaghan κ.α., 2003 · Breivik, 2005). Επομένως, γίνεται κατανοητό ότι ολοκληρωμένη πρόσβαση σε μια γλώσσα, είτε είναι νοηματική είτε ομιλούμενη, και η σωστή εφαρμογή των μεθόδων επικοινωνίας ανάλογα με τις εξατομικευμένες ανάγκες των κωφών και βαρήκοων παιδιών αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις της πρόσβασης τους στην επικοινωνία και συνεπώς στην εκπαίδευση (Leigh, 2008 · Marschark et al., 2002).

2.3. Επικοινωνία και διδασκαλία νοηματικής γλώσσας στο σχολικό περιβάλλον

Αν και η επικοινωνία μέσω της Νοηματικής γλώσσας σε σχολικούς χώρους δεν αποτελεί κύριο θέμα της προκειμένης εργασίας, αναφέρονται ορισμένες πτυχές της και επικοινωνιακές καταστάσεις οι οποίες παρουσιάζουν αντιστοιχία με χώρους επικοινωνίας ενηλίκων. Ο σχολικός χώρος αποτελεί ένα πρωταρχικό παράγοντα για τα άτομα με αναπηρίες προάγοντας αφενός την εκπαίδευση και αφετέρου την αποδοχή τους καθώς η εκπαίδευση θεωρείται ένα βασικό μέσο εξάλειψης προκαταλήψεων και συμβάλλει στην ένταξη, την αποδοχή και την παροχή ίσων ευκαιριών και γνώσεων για όλα τα παιδιά. Σύμφωνα με το νέο νόμο για την Ειδική Αγωγή και εκπαίδευση (3699/2008), τα κωφά παιδιά στην Ελλάδα μπορούν να φοιτούν είτε σε διάφορους τύπους σχολικών μονάδων (ΣΜΕΑ), είτε σε γενικά σχολεία. Είναι φανερό ότι το σχολικό περιβάλλον αποτελεί ένα κυρίαρχο ρόλο στη ζωή των παιδιών και των εφήβων δίνοντας εναύσματα κοινωνικοποίησης και λειτουργίας των ατόμων σε κοινωνικά περιβάλλοντα στο μέλλον με αποτέλεσμα να είναι πλήρως απαραίτητο.

Η ένταξη των κωφών και βαρήκοων παιδιών στα γενικά σχολεία ακολουθεί το προοδευτικό θεωρητικό πλαίσιο με στόχο την προετοιμασία και τη μελλοντική ένταξη τους στο κοινωνικό πλαίσιο. Άλλωστε, ο όρος “ένταξη” σημαίνει την αποδοχή, μέσα σε μια ήδη λειτουργούσα- με τις δικές της φυσικές και κοινωνικές δυναμικές- ομάδα, μιας θέσης, από ένα άτομο ή μια κατηγορία ατόμων, που έχουν διαφορετικά κοινωνικά, βιολογικά, ψυχολογικά ή οικονομικά χαρακτηριστικά, και την παροχή κάθε είδους βοήθειας μέσα και έξω από την ομάδα για τη διατήρηση της θέσης αυτής, καθώς και την απόκτηση ρόλου ή ρόλων στα πλαίσια αυτής της ομάδας (Ζώνιου-Σιδέρη, 2011). Εντούτοις, ειδικότερα για αυτή την πληθυσμιακή ομάδα ενέχει εγγενή εμπόδια πρόσβασης και ένταξης όπως για παράδειγμα τα εμπόδια επικοινωνίας και ως απόρροια αυτών το εμπόδιο καλλιέργειας της προσωπικότητας του κωφού και βαρήκοου παιδιού (Μαχτή, 2009).

Αξίζει να αναφερθεί ότι η κατάλληλη εκπαίδευση και συμπεριφορά προς τα κωφά και βαρήκοα παιδιά, επιδρά θετικά στην ψυχολογία και στην ανάπτυξη των κοινωνικών τους δεξιοτήτων (Νικολόπουλος, 2008 · Τρίμης, 2012) καθώς το κύριο ζήτημα που αντιμετωπίζουν τόσο σε εκπαιδευτικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο είναι η επικοινωνία. Είναι φανερό ότι η πρόσβαση των κωφών και βαρήκοων παιδιών στη

γλώσσα και σε ένα επικοινωνιακά ολόπλευρα και σε βάθος προσβάσιμο περιβάλλον αποτελεί βασικό στόχο της εκπαίδευσης τους (Παντελιάδου & Αργυρόπουλος, 2011).

Ωστόσο, μπορούμε να αναφέρουμε ότι η φοίτηση των κωφών παιδιών στα σχολεία γενικής εκπαίδευσης χρονολογείται από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, και η γενική εκπαίδευση ασκεί μια μεγάλη επιρροή στην εκπαίδευση των κωφών (Mooges, 2010). Επιπρόσθετα, το κίνημα των Κωφών άρχισε να διεκδικεί έντονα την αναγνώριση και χρήση της νοηματικής γλώσσας στο σχολείο διότι με τη λειτουργία ιδρυμάτων και τη διαφοροποιημένη εκπαίδευση για άτομα με αναπηρία, γίνεται φανερή η διάκριση που υπάρχει ανάμεσα σε «φυσιολογικούς» και ανάπηρους (Mitchell, 1978· Goffman, 1961). Ειδικότερα οι κωφοί απαίτησαν και πέτυχαν με τον νόμο 2817/2000 περί ειδικής αγωγής να αναγνωρίσουν την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα (ΕΝΓ) ως επίσημη γλώσσα της κοινότητάς τους και ως κύριο μέσο για την εκπαίδευση τους (Λαμπροπούλου, 2006), με στόχο να καταρριφθούν οι απόψεις της κοινωνίας περί αναπηρίας και να δοθεί η δυνατότητα προσβασιμότητας και επικοινωνίας.

Επίσης, έχει υποστηριχθεί ότι στην Ελλάδα έχουν αναπτυχθεί εκπαιδευτικά λογισμικά και πολυμεσικές εφαρμογές για κωφούς και βαρήκοους μαθητές με στόχο την εκμάθηση του λεξιλογίου της ΕΝΓ και την πρόσβαση των μαθητών αυτών σε διάφορες γνωστικές περιοχές του αναλυτικού προγράμματος (Κουρμπέτης & Χατζοπούλου, 2010· Παντελιάδου & Αργυρόπουλος, 2011). Ακόμη, μία βοηθητική, ενδιαφέρουσα και εκπαιδευτική ενέργεια θα μπορούσε να είναι η διοργάνωση μαθημάτων νοηματικής γλώσσας στους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς του σχολείου με στόχο την εκμάθηση κύριων βασικών προτάσεων στη νοηματική γλώσσα για μία ουσιαστική αλληλεπίδραση και επικοινωνία μεταξύ τους. Τέτοιες στάσεις έχουν πραγματοποιηθεί σε σχολικούς χώρους για να βοηθηθεί το κωφό παιδί και θα αναφερθούν αναλυτικά παρακάτω.

Για τις περιπτώσεις στις οποίες ο κωφός μαθητής πρόκειται να ενταχθεί σε τάξη με ακούοντες μαθητές υπάρχει ξεχωριστή μέριμνα και οδηγίες για τους εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας. Αρχικά, πρέπει να γίνει μια σχετική προετοιμασία των υπολοίπων μαθητών, αλλά και των εκπαιδευτικών του σχολείου (Λαμπροπούλου, Χατζηκακού & Βλάχου, 2003). Η προετοιμασία του σχολικών μελών μπορεί να αφορά την ιστορική εξέλιξη των κωφών, την ενημέρωση για την κώφωση και τη βαρηκοΐα, τη

διαφορετικότητα και την αποδοχή, τα βασικά στοιχεία της νοηματικής γλώσσας, την ευαισθητοποίηση και την κινητοποίηση των μαθητών και των εκπαιδευτικών για το κωφό και βαρήκοο παιδί που πρόκειται να εισαχθεί στο σχολικό χώρο.

Οι κατάλληλες συνθήκες υποστήριξης και εκπαίδευσης συμβάλλουν στην υπέρβαση των δυσκολιών, οι οποίες προκύπτουν από την αισθητηριακή βλάβη. Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί σύμφωνα με τον Μαντζικό (2015), η μελέτη περίπτωσης τεσσάρων κωφών παιδιών στην Κύπρο, τα οποία φοιτούσαν ενταγμένα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση επιβεβαιώνει ότι η σοβαρότητα της ακουστικής βλάβης δεν καθιστά το άτομο ανήμπορο και δεν εμποδίζει την ένταξή του στο σχολικό και στο κοινωνικό σύνολο. Τα ευρήματα της μελέτης αυτής συμφωνούν με τα δεδομένα της διεθνούς βιβλιογραφίας σύμφωνα με την οποία η ισότιμη συμμετοχή του ατόμου στις δραστηριότητες της κοινότητας που ανήκει παρεμποδίζονται από κοινωνικούς και φυσικούς φραγμούς (Φτιάκα & Ερωτοκρίτου, 2006).

Υποστηρικτικά προς τα παραπάνω, έχει παρατηρηθεί ότι η ένταξη των κωφών και βαρήκοων παιδιών σε γενικά σχολεία δεν αποτελεί συχνό φαινόμενο στην Ελλάδα και δεν πραγματοποιούνται εκπαιδευτικές ενέργειες που προτείνονται. Σύμφωνα με έρευνες που έχουν διεξαχθεί στην Ελλάδα (Λαμπροπούλου, 1999), οι δάσκαλοι και οι μαθητές γενικών σχολείων δεν παρουσιάζουν άμεσα θετική στάση ως προς την συμμετοχή κωφών και βαρήκοων μαθητών στις τάξεις τους. Μέχρι πρόσφατα στη χώρα μας η εκπαίδευση των κωφών παιδιών γίνεται εμπειρικά και συχνά από μη εξειδικευμένους εκπαιδευτικούς αλλά και παλαιότερα, όπου οι ακούοντες ήταν κυρίαρχοι και οι συνθήκες ακουοκεντρικές, στηριζόμενες σε μια ομιλούμενη γλώσσα με γρήγορο ρυθμό ομιλίας και δύσκολη αλληλεπίδραση μεταξύ κωφών μαθητών και ακουόντων (Μπέσα 2019 · Marschark et al., 2002 · Νικολαραϊζή, Παπανικολάου, & Μπαρμπαργύρη, 2006 · Power & Leigh, 2003 · Stewart & Kluwin, 2001 · Stinson & Antia, 1999).

Επιπρόσθετα, η γνώση και η χρήση της νοηματικής γλώσσας είναι εφόδιο μικρού ποσοστού ακουόντων ανθρώπων με αποτέλεσμα να υπάρχουν εμπόδια στην επικοινωνία τους. Επιπλέον, στο γενικό σχολείο η αναλογία των κωφών και βαρήκοων παιδιών είναι κυρίως μικρή έως ελάχιστη καθώς, όπως αναφέρει ο Κουρμπέτης & Χατζοπούλου είναι συνήθως 1 προς 20-25 ακούοντες μαθητές και η εκπαιδευτική

διαδικασία μπορεί να υποστηρίζεται ως ένα βαθμό ή μπορεί να μην υποστηρίζεται και καθόλου (Κουρμπέτης & Χατζοπούλου, 2010). Εντούτοις, υπάρχουν προβλήματα υποδομής στη γενική εκπαίδευση για να ανταποκριθεί σωστά στις ανάγκες των κωφών και βαρήκοων παιδιών, ενώ οι ίδιοι οι κωφοί και βαρήκοοι μαθητές έχουν αρνητικές εμπειρίες από την φοίτηση τους σε σχολεία ακουόντων. (Μαντζίκος, 2015).

Εκτός από το θέμα της εκπαίδευσης, ένα σχολείο ακουόντων δημιουργεί στο κωφό παιδί επιπτώσεις στην κοινωνική και συναισθηματική του ανάπτυξη διατρέχοντας κίνδυνο κοινωνικής απομόνωσης, στιγματισμού και απώλεια ανεξαρτησίας (Bryan et al., 2010 · Law et al., 2009 · Schoon et al., 2009 · Snow and Powell, 2007 · Bowman-Smart, Gyngell, Morgan, Savulescu, 2019). Πολλές φορές ακούοντα παιδιά έχουν την τάση να θέτουν το κωφό παιδί εκτός ομάδας, παιχνιδιού και δραστηριοτήτων . Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το παιδί να περνάει περισσότερη ώρα με τον εαυτό του και να επικεντρώνεται περισσότερο στις εσωτερικές του διεργασίες με αποτέλεσμα οι σκέψεις του να παράγονται από τον εαυτό του και να στρέφονται και πάλι στον ίδιο σε μία διαδικασία εσωτερίκευσης (Νικολόπουλος, 2008). Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι οι περιπτώσεις άστοχης αντιμετώπισης των ατόμων με αναπηρία συχνά οφείλονται στην εικόνα που έχει σχηματίσει η ευρύτερη κοινωνία για τα άτομα αυτά, μια εικόνα που μεταφέρεται, όπως είναι φυσικό και στα παιδιά (Κυπριωτάκης, 2000).

Με παρόμοιο τρόπο, εκτός από τους συμμαθητές, η στάση των εκπαιδευτικών σε περιβάλλον ένταξης συνδέεται στενά με την αποδοχή των μαθητών με αναπηρίες. Η στάση της κοινωνίας δυστυχώς έχει μεταφερθεί και στον χώρο της εκπαίδευσης. Η έρευνα έχει δείξει ότι ορισμένοι εκπαιδευτικοί, παρ' όλο που μερικοί πίστευαν ότι το παιδί με αναπηρία έχει δικαίωμα σε ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες, οι στάσεις τους προς την εκπαιδευτική ένταξη ήταν γενικά αρνητικές και επηρέαζαν το αποτέλεσμα στην πράξη (Βλάχου, 2014). Το πιο βασικό κομμάτι της εκπαιδευτικής διαδικασίας για τους εκπαιδευτικούς και γενικά τα άτομα του σχολικού χώρου είναι να αποδεχθούν την κώφωση και την διαφορετικότητα, αντιμετωπίζοντας το εμπόδιο της επικοινωνίας, καθώς συχνά οι δύο έννοιες αντιμετωπίζονται με αισθήματα αμηχανίας, αποφυγής και άρνησης. Το ζήτημα ισότιμης συμμετοχής και επικοινωνίας των κωφών μαθητών με τους ακούοντες συμμαθητές τους φαίνεται ότι δεν μπορεί να επιλυθεί στο πλαίσιο του γενικού σχολείου, καταλύοντας ουσιαστικά τον ίδιο τον στόχο της ένταξης τους σε αυτό (Κουρμπέτης & Χατζοπούλου, 2010).

Το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο τεκμηριώνεται και με τα πορίσματα της έρευνας των Κουρμπέτη, Αδαμοπούλου & Φερεντίνου (2005) με συμμετέχοντες 123 κωφούς όλων των ηλικιών και των δύο φύλων από μεγάλα αστικά κέντρα του Βελγίου, της Δανίας, της Ελλάδας και της Ισπανίας όσον αφορά τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν στην εκπαίδευσή τους -σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες- και έδειξαν ότι οι περισσότερες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι κωφοί έχουν σχέση με την επικοινωνία. Όπως έδειξε η έρευνα τους σε αυτό το κομμάτι περισσότερο προηγούνται οι Έλληνες κωφοί σε μεγάλο ποσοστό σε σχέση με τους άλλους συμμετέχοντες κωφούς από τις άλλες χώρες (Κουρμπέτης, Αδαμοπούλου & Φερεντίνος, 2005).

Ταυτόχρονα, όπως αναφέρεται και στην έρευνα των Kluwin, Moores and Gaustad (1992) η επικοινωνία των κωφών παιδιών στα σχολεία αποτελεί το βασικό παράγοντα συμμετοχής στην εκπαιδευτική διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα, στην έρευνα τους μελέτησαν την επικοινωνία 260 κωφών παιδιών από δώδεκα σχολεία στις Η.Π.Α. Το 94% των συμμετεχόντων κατηγοριοποιήθηκε στις ακόλουθες τέσσερις ομάδες: 1) Το 10,4% επικοινωνούσε προφορικά με κωφούς και ακούοντες μαθητές, 2) Το 35,8% επικοινωνούσε προφορικά με ακούοντες μαθητές και χρησιμοποιούσε τη νοηματική με τους κωφούς μαθητές, 3) Το 30,45% χρησιμοποιούσε τη νοηματική με κωφούς και ακούοντες μαθητές, 4) Το 16,9% ανέφερε ότι δεν επικοινωνούσε με ακούοντες μαθητές, ενώ χρησιμοποιούσε τη νοηματική με κωφούς φίλους (Kluwin, Moores & Gaustad, 1992).

Ωστόσο, τα αποτελέσματα της έρευνας της Λαμπροπούλου (ο.π.) δείχνουν ότι η φοίτηση των παιδιών σε σχολείο ακούοντων όπως ανέφεραν και πολλοί από θετικής πλευράς ήταν οι ευκαιρίες που παρέχει το σχολείο ακούοντων για πιο απαιτητικό ακαδημαϊκό πρόγραμμα και πλούσια ύλη. Αξίζει να σημειωθεί ότι συνήθως σε γενικές τάξεις τα κωφά και βαρήκοα παιδιά συνοδεύονται από γνώστη νοηματικής γλώσσας ώστε να γίνει πιο εύκολη και προσβάσιμη η συμμετοχή στην εκπαίδευση. Έχει υποστηριχθεί στην έρευνα της Μπουντουρέλη (2009) ότι οι στάσεις των εκπαιδευτικών γενικής και ειδικής αγωγής και μαθητών προς του κωφούς και βαρήκοους, την κουλτούρα τους και την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα είναι θετικές (Μαντζίκος, 2015).

Για να γεφυρωθεί το χάσμα της επικοινωνίας μεταξύ των κωφών και ακούοντων, ιδιαίτερα στο σχολικό πλαίσιο μπορεί να εφαρμοστεί η εκμάθηση και η

χρήση της νοηματικής γλώσσας στην εκπαίδευση. Για παράδειγμα, το άρθρο «The moral case for sign language education» αναφέρεται στη σημασία εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας στα σχολικά εκπαιδευτικά προγράμματα. Όπως επισημαίνουν οι συγγραφείς του άρθρου (Bowman-Smart, Gyngell, Morgan, Savulescu, 2019) η “τοποθέτηση“ της νοηματικής γλώσσας ως ένα υποχρεωτικό σχολικό μάθημα, εκτός από την επικοινωνία μεταξύ των μαθητών, βοηθάει ιδιαίτερα και στην εξέλιξη του κάθε ανθρώπου μέσα στο κοινωνικό του περίγυρο. Συγκεκριμένα, η εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας ωφελεί τους μεμονωμένους μαθητές, βελτιώνει τις συνολικές επικοινωνιακές δεξιότητες κάθε μαθητή και παρέχει επιπλέον γνωστικά πλεονεκτήματα που προέρχονται από τη διγλωσσία. Τέλος, η διδασκαλία νοηματικής γλώσσας στα σχολεία θα συμβάλλει στην επίλυση της έντασης γύρω από τις νέες τεχνολογίες και τη διαγραφή του κωφού πολιτισμού (Bowman-Smart, Gyngell, Morgan, Savulescu, 2019).

Υπάρχουν πρόσθετα κοινωνικά οφέλη για την εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας. Για παράδειγμα, επιτρέπει στους ανθρώπους να επικοινωνούν σε πολύ θορυβώδη περιβάλλοντα (όπως ένα γεμάτο μπαρ ή εργοστάσιο) ή με έναν διακριτικό τρόπο όπου ο θόρυβος μπορεί να μην επιτρέπεται ή να αποσπά την προσοχή (όπως η τάξη). Διευκολύνει την αποτελεσματική επικοινωνία με μέλη της κοινότητας των Κωφών που δεν επικοινωνούν προφορικά, χωρίς την ανάγκη διερμηνέα ή βοηθητικής συσκευής (συμπεριλαμβανομένης της πένας και του χαρτιού). Αυτό μπορεί να έχει πλεονεκτήματα τόσο στην προσωπική όσο και στην επαγγελματική σφαίρα, για παράδειγμα, καθιστώντας μια επιχείρηση πιο προσβάσιμη σε κωφά και βαρήκοα άτομα, αυξάνοντας έτσι ενδεχομένως το κέρδος τους (Bowman-Smart, Gyngell, Morgan, Savulescu, 2019).

Ολοκληρώνοντας το θεωρητικό πλαίσιο της εκμάθησης και χρήσης νοηματικής γλώσσας σε σχολικά περιβάλλοντα, θα ήταν παράλειψη αν δεν παρουσιάζαμε ενέργειες και προγράμματα διδασκαλίας και χρήσης νοηματικής γλώσσας από ακούοντα παιδιά και εκπαιδευτικούς που έχουν επιτευχθεί σε αρκετά σχολεία για την ένταξη και τη συμμετοχή των κωφών και βαρήκοων παιδιών δίνοντας τη δυνατότητα επικοινωνίας και ανταλλαγής μηνυμάτων. Παρακάτω, αναφέρονται τέτοιου είδους παραδείγματα, εκμάθησης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας στα σχολεία με βάση ακαδημαϊκά και

δημοσιογραφικά άρθρα προκειμένου να ενταχθούν και να συμμετέχουν ενεργά και ομαλά τα κωφά και βαρήκοα παιδιά στη εκπαιδευτική διαδικασία.

Αρχικά, ένα σημαντικό παράδειγμα διδασκαλίας και χρήσης της νοηματικής γλώσσας για την πολύτιμη βοήθεια ενός παιδιού αποτελεί η περίπτωση ενός παιδιού, του Παύλου για τη διαδικασία προσπάθειας ένταξής του σε τυπικό σχολείο ακουόντων στην περιοχή της Χαλκιδικής. Ο Παύλος έχει σοβαρή βαρηκοΐα και είναι χρήστης κοχλιακού εμφυτεύματος. Το σχολείο ξεκίνησε εκπαιδευτική παρέμβαση, η οποία πραγματοποιήθηκε στο σχολείο της γειτονιάς του μαθητή, σε περιβάλλον τμήματος ένταξης στο οποίο δε φοιτούσε άλλο παιδί με βαρηκοΐα ή κώφωση. Για λόγους γραφειοκρατικούς η διάρκεια της παρέμβασης ήταν τρεις μήνες, επί δύο με τρεις σχολικές ώρες την ημέρα. Συγκεκριμένα, δόθηκε προσοχή στο επίπεδο των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων του παιδιού μέσα από τη συστηματική διδασκαλία της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας (ΕΝΓ) στη μητέρα του αλλά και στους ακούοντες συμμαθητές του παιδιού, για να προσεγγίζεται ως παιδί, ελαχιστοποιώντας το στιγματισμό του ως ανάπηρο άτομο. Συνοψίζοντας, τα αποτελέσματα της παρέμβασης κρίνονται εξαιρετικά ελπιδοφόρα τόσο στη φωνολογική του ενημερότητα και το σχολικό εγγραμματισμό του στα Ελληνικά όσο και στην εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας και την κοινωνική ζωή του. Όμως λόγω του περιορισμένου χρονικού διαστήματος, δεν υπάρχουν μετρήσιμα αποτελέσματα στο επιθυμητό και εφικτό βάθος (Σαπουντζάκη & Παλιάκη, 2014).

Ένα ακόμη πρόγραμμα εκμάθησης και ευαισθητοποίησης σχετικά με την κώφωση και τη νοηματική γλώσσα πραγματοποιήθηκε σε μουσικό δημοτικό σχολείο του Βόλου σε συνεργασία με ομάδα του Πανεπιστημίου. Σύμφωνα με τις Sapountzaki & Prigkou (2014), η ομάδα συνεργασίας περιλάμβανε έναν ειδικό νοηματικής γλώσσας και διερμηνέας (ΕΝΓ), ένα βοηθό έρευνας που είναι επίσης εκπαιδευόμενος διερμηνέας (ΕΝΓ), τρεις προπτυχιακούς (δύο εγγενείς κωφοί νοηματιστές και έναν ακούων νοηματιστή σε υψηλό επίπεδο), άτομα από το τμήμα Ειδικής Αγωγής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας στο Βόλο, το δάσκαλο της τάξης, έναν δάσκαλο μουσικής και ένα δάσκαλο θεατρικού θεάτρου που εργάζεται στο δημοτικό σχολείο. Να σημειωθεί ότι πραγματοποιήθηκαν εβδομαδιαίες συναντήσεις μεταξύ των μελών της πανεπιστημιακής ομάδας και τα γλωσσικά κείμενα και το υλικό που επιλέχθηκαν να προσαρμοστούν από τα ομιλούμενα ελληνικά στην ελληνική νοηματική γλώσσα,

διδάσκονται ως μέρος του προγράμματος του σχολείου. Επίσης, οι είκοσι δύο μαθητές που συμμετείχαν διδάχθηκαν την ευαισθητοποίηση για την κώφωση, την εισαγωγή και διδασκαλία της ΕΝΓ, βασικές χειροκίνητες δομές και χρήση του χώρου, τη γραμματική, το λεξιλόγιο καθώς και τη σημασία της έκφρασης του προσώπου.

Το πρόγραμμα διαρκούσε από τα μέσα Ιανουαρίου έως το Μάιο (2-3 ώρες κάθε Παρασκευή) και περιλάμβανε την παρουσίαση τραγουδιών, ποιημάτων και δράματος στην ελληνική και ελληνική νοηματική γλώσσα ταυτόχρονα. Το θεατρικό έργο ήταν ένας συνδυασμός νοηματικής γλώσσας και δράματος και είχε ως τίτλο παράστασης «Τραγούδια και Θέατρο στην Ελληνική Νοηματική Γλώσσα». Τα αποτελέσματα του προγράμματος έγιναν και επισήμως θετικά την ημέρα της παράστασης καθώς ο στόχος της ομάδας επιτεύχθηκε, οι γονείς των παιδιών έμαθαν βασικά νοήματα μέσω των παιδιών τους και μάλιστα μία ομάδα γονέων παρουσίασε τη δική της σύντομη ομιλία στη νοηματική γλώσσα δείχνοντας την απόλυτη εκτίμηση. Τέλος, συνοψίζοντας η παραπάνω ενέργεια παρακίνησε το τοπικό Μουσικό Γυμνάσιο που έπαιξε τη μουσική μαζί με τους νοηματιστές, για να δημιουργήσουν ένα παρόμοιο έργο για αυτούς. Το αίτημά τους σχεδιάστηκε για το επόμενο ακαδημαϊκό έτος (2014-15), σε μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, με εστίαση στους εφήβους για να παρακολουθήσουν τα μαθήματα νοηματικής γλώσσας ως μέρος του προγράμματος σπουδών τους, γεγονός που δείχνει την ευαισθητοποίηση και τη σημασία εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας (Sapountzaki & Prigkou, 2014).

Ένα άλλο παράδειγμα εκμάθησης και χρήσης νοηματικής γλώσσας έλαβε χώρα στο δημοτικό σχολείο Osman Nakas στο Σεράγεβο της Σερβίας. Η δασκάλα της τάξης αποφάσισε να μάθουν όλοι μαζί τη νοηματική γλώσσα ώστε να μπορούν να επικοινωνήσουν και να προσαρμόσουν ομαλά τον 6χρονο Zejd που ήταν κωφός χωρίς να είναι απομονωμένος και περιορισμένος από τους συμμαθητές και γενικά τη σχολική τάξη δίνοντας τον τη δυνατότητα επικοινωνίας και κατάλληλης εκπαιδευτικής παρέμβασης. Η διάρκεια εκμάθησης των βασικών νοημάτων για την εξασφάλιση της επικοινωνίας με το κωφό παιδί ήταν τρεις μήνες και παρόλο που δεν αναφέρονται τα αποτελέσματα, είναι σίγουρο ότι η συγκεκριμένη ενέργεια ήταν βοηθητική και θετική για όλο το σχολικό περιβάλλον (Περιοδικό Life, 2016).

Επιπρόσθετα, ένα πρόγραμμα διδασκαλίας της νοηματικής γλώσσας σχεδιάζεται σε δημόσιο σχολείο στο Ontario για μαθητές και εκπαιδευτικούς. Πιο

συγκεκριμένα, το Ontario θα προσφέρει μαθήματα σε μαθητές γυμνασίου στην Αμερικανική Νοηματική Γλώσσα (ASL). Ακόμη, όσον αφορά το πρόγραμμα περιλαμβάνει και ένα εκπαιδευτικό μάθημα το οποίο θα είναι διαθέσιμο στους εκπαιδευτικούς εάν επιθυμούν να μάθουν τη γλώσσα και για τον πολιτισμό των κωφών που χρησιμοποιούν Αμερικανική Νοηματική Γλώσσα (ASL). Σύμφωνα με το άρθρο, επισημαίνεται ότι το πρόγραμμα «Θα ενισχύσει την κατανόηση των μαθητών σχετικά με τη γλώσσα και την ταυτότητα των κωφών ατόμων στο Οντάριο, της ιδιότητας μέλους της κοινότητας, του πολιτισμού και της ανθρωπότητας και ενθαρρύνει τους μαθητές να αναπτύξουν σεβασμό για την ανθρώπινη ποικιλομορφία» (Rushowy, 2011).

Ακόμη, ένα παράδειγμα διδασκαλίας νοηματικής γλώσσας αποτελεί ένα Ελληνικό δημοτικό σχολείο στο Εμπρόσνερο Χανίων. Το άρθρο περιγράφει την εκμάθηση και τη χρήση της νοηματικής γλώσσας όλων των παιδιών μέσα στην σχολική τάξη ώστε να βοηθήσουν την συμμαθήτριά τους Ευαγγελία με ειδικές ανάγκες να επικοινωνήσει και να γίνει μέλος της ομάδας χωρίς διακρίσεις. Όπως ανέφερε η δασκάλα της τάξης «Οι μαθητές του σχολείου διδάσκονται λεξιλόγιο στην ελληνική νοηματική γλώσσα, γραμματική και συντακτικό, μία ώρα την εβδομάδα. Ακόμη, μαθαίνουμε και για την κουλτούρα των κωφών στα πλαίσια μιας πιο ολιστικής αντιμετώπισης» (Εναλλακτική δράση, 2019).

Επιπλέον, ένα παράδειγμα εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας παρουσιάζεται σε ένα νηπιαγωγείο στο Μείν των ΗΠΑ. Όλο το σχολείο (εκπαιδευτικοί, παιδιά, βοηθοί, κτλ.) έμαθαν νοηματική γλώσσα και τους τρόπους επικοινωνίας της για να υποδεχθούν μία κωφή μαθήτριά και να την ενσωματώσουν στο πλαίσιο της εκπαίδευσης. Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι ο εκπαιδευτικός μπορεί να διαμορφώσει ένα θετικό κλίμα και ένα κατάλληλο πρόγραμμα διδασκαλίας της νοηματικής γλώσσας προκειμένου να ενταχθούν τα κωφά και βαρήκοα παιδιά που επικοινωνούν μέσω της νοηματικής γλώσσας στο γενικό σχολείο και να αντιμετωπίζονται ως ισότιμα μέλη μέσα στην τάξη.

Υπάρχουν και άλλες θετικές πρωτοβουλίες, όπως η περίπτωση του 1^{ου} ΤΕΕ Αλμυρού Βόλου, όπου για να στηριχθεί ο κωφός μαθητής Δαμιανός Ραμαντάκης φτιάχτηκε με τη συνδρομή καθηγητών, συμμαθητών, του Εθνικού Ιδρύματος Νεότητας

(πρόγραμμα «Δαίδαλος») και της ΟΜΚΕ ένα dvd με 300 βασικές λέξεις στην ΕΝΓ (Σάλτου, 2007).

Συνοπτικά, γίνεται κατανοητό ότι το σημερινό κωφό παιδί είναι ο αυριανός κωφός ενήλικας, που θα αντανakλά την πραγματικότητα της σημερινής κοινωνίας και εκπαίδευσης. Η κάλυψη της βασικής ανάγκης επικοινωνίας των κωφών και βαρήκοων παιδιών σε μικρή ηλικία μέσω της σωστής και αξιόλογης προσπάθειας για εκμάθηση και χρήση της νοηματικής γλώσσας θα δώσει την ευκαιρία ένταξης, αποδοχής και στήριξης. Όπως παρατηρήθηκε στα ακαδημαϊκά και δημοσιογραφικά στοιχεία, οι ενέργειες των σχολικών πλαισίων εξασφάλισαν την ανάγκη επικοινωνίας των παιδιών και παρείχαν στους μαθητές συναισθήματα ασφάλειας, ενσωμάτωσης και ομαδικότητας, τα οποία θα αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για την καλλιέργεια της προσωπικότητας τους στο μέλλον. Έτσι λοιπόν, πρωταρχικός στόχος του σχολείου μπορεί να αποτελεί η εκπαίδευση, αλλά και η ανάπτυξη της επικοινωνίας παίζει σημαντικό ρόλο για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος. Η αναγκαιότητα της επικοινωνίας με τη διδασκαλία και τη χρήση της νοηματικής γλώσσας, ιδιαίτερα από μικρή ηλικία (σχολικό περιβάλλον) σημαίνει προσπάθεια και ενσωμάτωση των κωφών και βαρήκοων ατόμων στο σχολικό πλαίσιο και αργότερα εξίσου στο κοινωνικό.

3. Η διδασκαλία νοηματικής γλώσσας σε κοινωνικά και ειδικά πλαίσια

3.1. Αναγκαιότητα- η σημασία της επικοινωνίας

Η ένταξη και η ενσωμάτωση των κωφών και βαρήκοων ανθρώπων στο εκπαιδευτικό σύστημα έχει βελτιωθεί και αναπτυχθεί συγκριτικά με το παρελθόν. Ωστόσο, η εκμάθηση και χρήση της νοηματικής γλώσσας στο κοινωνικό πλαίσιο έχει κάνει κάποια θετικά βήματα για να δοθεί η ευκαιρία επικοινωνίας και πρόσβασης των κωφών ανθρώπων. Αρχικά, να τονιστεί ότι οι κωφοί αποτελούν μια ξεχωριστή ομάδα χάρη στη γλώσσα τους και τον τρόπο επικοινωνίας τους και η γλώσσα είναι φορέας πολιτισμού, στοιχείο της πολιτισμικής ομάδας των κωφών, στην οποία βρίσκουν την ισοτιμία, την παροχή ευκαιριών για εργασία, εκπαίδευση, κ.α., την εκπροσώπηση, την επικοινωνία με τη χρήση της νοηματικής γλώσσας. Οι κωφοί δεν αντιμετωπίζουν τον εαυτό τους ως ανάπηρο ούτε η ακουστική απώλεια αποτελεί χαρακτηριστικό που τους προσδιορίζει, διότι οι αναπηρίες είτε είναι εμφανείς είτε αφανείς, μόνιμες ή προσωρινές, βαρύτερες ή ελαφρότερες λειτουργικά συνεπάγονται στην ανάγκη για προσβασιμότητα (Λαμπροπούλου, 1999· Μιζαμτσή, 2012β). Γίνεται αντιληπτό ότι η ανάγκη της προσβασιμότητας συνεπάγεται με την ανάγκη της στάσης αποδοχής, της ένταξης, της επικοινωνίας.

Ωστόσο όπως είναι γνωστό μέσα από πολλά βιβλία οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες από τα αρχαία χρόνια δεν είχαν την απαραίτητη αποδοχή της κοινωνίας και ζούσαν κάτω από συνθήκες οι οποίες ήταν δύσκολες για αυτούς όπως η περιθωριοποίηση και η έλλειψη δικαιωμάτων (Μαντζίκος, 2015). Η σημερινή κοινωνία είναι δομημένη με βάση τις αντιλήψεις και τις ανάγκες των ακουόντων και απευθύνεται επίσης σε ακούοντες, οι οποίοι έχουν προσδιορίσει τα περιθώρια της ζωής και της έκφρασης μειονοτήτων όπως των κωφών εκ των προτέρων (Hauser, O’Hearn, McKee, Steider & Thew, 2010).

Οι κοινωνικές στάσεις και συμπεριφορές επηρεάζουν αρκετά την αντίληψη και την ενσωμάτωση των κωφών και βαρήκοων ανθρώπων. Πιο συγκεκριμένα, οι δύο

κυρίαρχες κοινωνικές στάσεις αντιμετώπισης των κωφών και βαρήκοων είναι: α) οι κωφοί αποτελούν πρόβλημα, β) οι κωφοί είναι πηγή στήριξης, πληροφόρησης και αποτελούν ένα μέρος του ανθρώπινου πολιτισμού. Η πρόσβαση τους στην κοινωνία και στους χώρους της είναι απαραίτητη και αποτελεί κύριο στόχο η παρουσία και η συμμετοχή των κωφών σε προγράμματα ανάπτυξης- βελτίωσης και φορείς της υγείας, της εκπαίδευσης, του αθλητισμού, της κοινωνίας, της πολιτικής, κ.α. Έτσι, η πρόσβαση και η ενσωμάτωση των κωφών και βαρήκοων ατόμων στους κοινωνικούς τομείς ενισχύει την επικοινωνία και μειώνει την περιθωριοποίηση.

Αξίζει να τονιστεί ότι η ένταξη και η συμμετοχή σε αυτό το σύνολο επιτυγχάνεται μέσω της διαδικασίας κοινωνικοποίησης που διαρκεί καθόλη την διάρκεια της ζωής, όπου τα μέλη μιας κοινωνίας εντάσσονται στις πολιτισμικές προσδοκίες και τα αξιολογικά προσδοκώμενα. Ως γνωστόν, οι άνθρωποι μαθαίνουν τις συνήθειες και τις αξίες του πολιτισμού τους. Κεντρικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία κοινωνικοποίησης και πρόσβασης συντελούν ομάδες και θεσμοί, όπως η οικογένεια, η εκπαίδευση, και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (Κάτσα, 2012). Αυτό θα επιτευχθεί σίγουρα όταν το κοινωνικό και το σχολικό περιβάλλον αποδεχθούν όχι μόνο την γλώσσα την οποία έχουν οι κωφοί και βαρήκοοι αλλά και ότι αυτά τα άτομα αποτελούν ίσα και ενεργά μέλη της κοινωνίας με δικαιώματα στην εκπαίδευση και στην ισότητα παραβλέποντας την περιθωριοποίηση και τη στιγματοποίηση (Μαντζίκος, 2015).

Όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω, οι κωφοί και βαρήκοοι άνθρωποι έχουν ως βαθιά και χρήσιμη ανάγκη την επικοινωνία, γνωρίζοντας ότι κυρίως μ' αυτή θα μπορούν να ενταχθούν στο κοινωνικό πλαίσιο, αφού από την στιγμή που ο άνθρωπος είναι μέρος της κοινωνίας, η απώλεια ή η μειωμένη ικανότητα της επικοινωνίας μπορεί να δημιουργήσει πολλά και σοβαρά προβλήματα ως προς την κοινωνική προσαρμογή των ατόμων που υπολείπονται αυτής της ικανότητας (Λαιμοδέτη, 2018). Ωστόσο, η διδασκαλία της νοηματικής γλώσσας στο κοινωνικό περιβάλλον αποτελεί μια αναγκαιότητα προκειμένου οι κωφοί να αισθανθούν μέρος του συνόλου και να έχουν τη δυνατότητα συμμετοχής και επικοινωνίας με τους συνανθρώπους τους. Το ερώτημα της ενσωμάτωσης σχετίζεται βέβαια με την προθυμία των ανθρώπων ως κοινωνία αλλά και της πολιτείας να κάνουν προσπάθειες εκμάθησης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας, και πρώτα από όλα να επιτευχθεί η μόνιμη και δημιουργική ένταξη των

κωφών στην κοινωνία αποδέχοντας ουσιαστικά και τυπικά την ιδιαιτερότητά τους (Τρικκαλιώτης, 2001).

Βέβαια, στην σημερινή εποχή καλό θα ήταν την αποδοχή και ενσωμάτωση που οι κωφοί αισθάνονται στην Κοινότητα τους να την συναντούν σε όλο το κοινωνικό πλαίσιο, χρησιμοποιώντας τη νοηματική γλώσσα που τους δίνει τη δυνατότητα να αλληλεπιδρούν με τις ικανότητες τους και τις ιδιαιτερότητες τους. Ακόμη, η επικοινωνία μέσω της νοηματικής γλώσσας θα βοηθήσει και τους ανθρώπους τυπικής ανάπτυξης να οξύνουν το μυαλό τους και να αφήσουν πίσω τους στερεοτυπικές αντιλήψεις. Σίγουρα, γίνεται κατανοητό ότι η επίτευξη των παραπάνω στόχων θα ενισχύσει την επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων, θα απομακρύνει περισσότερο την περιθωριοποίηση των ανθρώπων με αναπηρίες με την ενσωμάτωση στους κοινωνικούς τομείς και τη δυνατότητα συμμετοχής στην εκπαίδευση, την υγεία, την εργασία, τις δημόσιες υπηρεσίες, κ.α. Τέλος, οι κωφοί και βαρήκοοι θα είχαν συναισθήματα ασφάλειας, εκτίμησης, και ισότητας βελτιώνοντας τον τρόπο ζωής τους και αλληλεπίδρασης τους.

Έτσι λοιπόν, εκτός από το θεωρητικό πλαίσιο που παρουσιάστηκε παραπάνω για την αναγκαιότητα της εκμάθησης και χρήσης νοηματικής γλώσσας γεφυρώνοντας το χάσμα επικοινωνίας μεταξύ κωφών και ακουόντων ανθρώπων, αναζητήθηκε ένα μίγμα ακαδημαϊκών και δημοσιογραφικών πληροφοριών που τεκμηριώνουν τη συγκεκριμένη άποψη και διανέμονται σε τομείς. Έπειτα από μία βιβλιογραφική αναζήτηση, καταγράφηκε ένα ποσοστό από έρευνες και στοιχεία που φανερώνουν την αναγκαιότητα εκμάθησης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας από το προσωπικό του χώρου υγείας.

Αρχικά, το περιοδικό “Journal of Communication Disorders, Deaf Studies & Hearing Aids” υποστηρίζει ότι τον Οκτώβριο του 2017 πραγματοποιήθηκε μια έρευνα ενός μήνα ανάμεσα στους γιατρούς των νοσοκομείων Khartoum (Ibrahim Malik, Bahri, Omdurman²) στο Main σχετικά με την ευαισθητοποίηση και τη χρήση της νοηματικής γλώσσας. Οι συμμετέχοντες ήταν 1290 άτομα ιατρικού πληθυσμού και είχε τεθεί ως

---

² Βλ. Άρθρο «Awareness and Usage of Sign Language among Doctors in Main Khartoum Hospitals»: https://www.researchgate.net/publication/324723765_Awareness_and_Usage_of_Sign_Language_among_Doctors_in_Main_Khartoum_Hospitals_Ibrahim_Malik_Bahri_Omdurman_October_2017

στόχος της έρευνας η χρήση της νοηματικής γλώσσας μεταξύ των ιατρών αλλά και οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου να γίνει αντιληπτός ο τρόπος επικοινωνίας με κωφούς ασθενείς. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι περισσότεροι από μισούς γιατρούς (52,1 %) συμβουλευτήκαν κωφούς ασθενείς για την κλινική πρακτική τους και η πιο συχνή μέθοδος επικοινωνίας ήταν η μεσολάβηση συγγενών και άλλων ατόμων για ερμηνεία και επικοινωνία (22,6%). Ωστόσο το 11,5% χρησιμοποιούσε την νοηματική γλώσσα για να επικοινωνήσει με κωφούς ασθενείς. Το πιο σημαντικό αποτέλεσμα ήταν πως το 95,7% αντιλαμβάνονταν τη σημασία της νοηματικής γλώσσας για την επικοινωνία ανάμεσα στους ιατρούς και τους κωφούς ασθενείς και ήταν σύμφωνο με την προσθήκη της νοηματικής γλώσσας στα προγράμματα σπουδών της ιατρικής. Συνοψίζοντας, έγινε φανερό ότι οι γιατροί και το προσωπικό αντιμετωπίζουν έλλειμμα στην επικοινωνία μέσω της νοηματικής γλώσσας και δεν είναι πλήρως καταρτισμένοι με τους κωφούς ασθενείς, γεγονός που δείχνει ότι η ένταξη επιμορφωτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας για τη βελτίωση της επικοινωνίας και την παροχή υψηλής ποιότητας περίθαλψης στους κωφούς και βαρήκοους ασθενείς θεωρείται απαραίτητη ενέργεια (Modawey, 2018).

Στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκε μία έρευνα σχετικά με τους τρόπους επικοινωνίας μεταξύ των τεχνολόγων ακτινολόγων και κωφών ασθενών (Μαλαξιανάκη & Τασοπούλου, 2016). Η έρευνα υλοποιήθηκε το 2015-2016 με την ηλεκτρονική διανομή ερωτηματολογίων τόσο σε ακτινολόγους όσο και σε κωφούς ασθενείς με ειδική διαμόρφωση αλλά και ένα πείραμα με σκοπό τη διερεύνηση δυνατότητας των κωφών για κατανόηση του γραπτού λόγου. Οι ερωτήσεις των ακτινολόγων ήταν 23 με 146 απαντήσεις ενώ αυτές των κωφών ήταν 36 με 90 απαντήσεις. Επίσης, να τονιστεί ότι στο πείραμα συμμετείχε το Σωματείο αθλητικού συλλόγου κωφών Πειραιά και νήσων με την ανάλογη προετοιμασία (βιντεοσκόπηση στη νοηματική, σύνταξη ερωτήσεων, κ.α.). Ωστόσο, τα αποτελέσματα του πειράματος φανέρωσαν ότι το ποσοστό λανθασμένων απαντήσεων μειώθηκε όταν προβλήθηκε το βίντεο νοηματικής γλώσσας και οι ερωτήσεις κατανόησης. Ακόμη, τα ερωτηματολόγια των κωφών παρουσίασαν ότι το 30% είχε μέτριο βαθμό επικοινωνίας με τους γιατρούς, το 8,5% επιθυμεί την εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας από το ιατρικό προσωπικό και το 47% ζητά την δωρεάν παροχή διερμηνεία νοηματικής γλώσσας. Έτσι, γίνεται αντιληπτή τόσο η απουσία της νοηματικής γλώσσας από τους χώρους υγείας με

αποτέλεσμα την έλλειψη επικοινωνίας όσο και η δυσαρέσκεια των κωφών για τους χώρους περίθαλψης. Τέλος, οι προτάσεις της έρευνας αφορούν κυρίως την επιμόρφωση του προσωπικού υγείας και τη δωρεάν παροχή διερμηνέα (Μαλαξιανάκη & Τασοπούλου, 2016).

Μία έρευνα στο Πουέρτο Ρίκο παρουσιάζει την αναγκαιότητα ενός εκπαιδευτικού προγράμματος νοηματικής γλώσσας στο χώρο της υγείας. Η έρευνα στοχεύει στην αξιολόγηση των μελλοντικών γνώσεων του ιατρικού προσωπικού στη Σχολή Ιατρικής του San Juan Bautista (SJBSM)³, σχετικά με τον πολιτισμό και την κοινότητα των Κωφών σε μια φοιτητική cohort (κοόρτη) ώστε να βελτιωθεί το πρόγραμμα σπουδών της σχολής. Οι φοιτητές της Ιατρικής σχολής συμπλήρωσαν ένα εμπιστευτικό και ανώνυμο ερωτηματολόγιο από τον Απρίλιο ως τον Ιούνιο του 2018. Η έρευνα περιελάμβανε 3 μέρη δοκιμών ευαισθητοποίησης, έκθεσης και γνώσης της κοινότητας των Κωφών. Στην έρευνα συμμετείχαν 158 (68%) φοιτητές Ιατρικής σχολής. Μάλιστα, το 63% γνωρίζει κωφά άτομα και το 80% γνωρίζει την κουλτούρα των κωφών. Το 21% των μαθητών απάντησαν ότι παρακολούθησαν ένα μάθημα αμερικανικής νοηματικής γλώσσας (ASL) και το 86% εξέφρασε το ενδιαφέρον του να παρακολουθήσει ένα μάθημα νοηματικής γλώσσας. Επίσης, οι μαθητές στα κλινικά έτη (MSIII και MSIV) ανέφεραν περισσότερη έκθεση σε κωφά άτομα σε σχέση με τους μαθητές στα προ-κλινικά έτη (MSI και MSII). Γενικά, οι φοιτητές έδειξαν μικρό βαθμό γνώσεων και δεξιοτήτων συγκριτικά με το έτος σπουδών τους. Παρόλο που μόνο το 21% των συμμετεχόντων και από τις 4 τάξεις ανέφεραν ότι έλαβαν μαθήματα νοηματικής γλώσσας στο παρελθόν, ένα μεγάλο μέρος της φοιτητικής κοινότητας εξέφρασε το ενδιαφέρον να λάβει μαθήματα Αμερικανικής Νοηματικής Γλώσσας (ASL). Συνοψίζοντας, από τα αποτελέσματα της έρευνας έγινε φανερό πόσο σημαντική είναι η διεξαγωγή ενός προγράμματος ευαισθητοποίησης της κώφωσης και εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας (Kung et al., 2021).

Άλλη μία έρευνα σχετικά με την αναγκαιότητα εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας σε υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης αναφέρουν οι Steinberg, Barnett,

---

³ Βλ. Άρθρο «Assessing Medical Students' Knowledge of the Deaf Culture and Community in Puerto Rico: A Descriptive Study»: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33614968/>

Meador, Wiggins & Zazove, (2006)⁴ που υλοποιήθηκε σε τρεις πόλεις των ΗΠΑ. Η έρευνα βασιζόταν σε 91 κωφούς συμμετέχοντες και σε τέσσερις ημι-δομημένες ομαδικές συναντήσεις, περίπου 2 ώρες η κάθε μία και στις τρεις πόλεις των ΗΠΑ. Οι μετρήσεις αφορούσαν την επικοινωνία, τις αντιλήψεις και τις στάσεις των ιατρών για τους κωφούς ασθενείς. Τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσίασαν τις δυσκολίες των κωφών που ήταν παντού παρούσες και τα συναισθήματα τους όπως ο φόβος, η απογοήτευση, κτλ. για την υγειονομική τους περίθαλψη. Οι συμμετέχοντες ανέφεραν ότι δεν είχαν καλή κατανόηση των οδηγιών των ιατρών τους λόγω της έλλειψης επικοινωνίας με την υγειονομική περίθαλψη. Αν και πολλοί συμμετέχοντες ανέφεραν ότι η επικοινωνία ήταν καλύτερη με ιατρικά έμπειρους πιστοποιημένους διερμηνείς, ήταν σπάνια διαθέσιμοι για να διευκολύνουν την επικοινωνία. Ωστόσο, ορισμένα αποτελέσματα της έρευνας παρουσίασαν θετικές εμπειρίες που χαρακτηρίστηκαν από την παρουσία ιατρικά έμπειρων πιστοποιημένων διερμηνέων, επαγγελματιών υγείας με επικοινωνιακές δεξιότητες νοηματικής γλώσσας και επαγγελματιών που προσπάθησαν να βελτιώσουν την επικοινωνία. Οι προτάσεις των συμμετεχόντων επισημαίνουν τη μελέτη προγραμμάτων που διδάσκουν σε φοιτητές και επαγγελματίες υγείας την ευαισθητοποίηση για την κώφωση, τη χρήση διερμηνέων και την εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας στις υπηρεσίες υγείας (Steinberg, Barnett, Meador, Wiggins & Zazove, 2006).

Η αναγκαιότητα της εκμάθησης και χρήσης νοηματικής γλώσσας γίνεται φανερό στο άρθρο της Fitri Handa Yani, που αναφέρεται η ανάγκη της επικοινωνίας σε θέματα καθημερινής ζωής όπως στο πλαίσιο της υγείας. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζονται λόγοι για τη διδασκαλία της νοηματικής γλώσσας από ειδικούς στο σύστημα της υγείας (γιατροί, νοσηλευτές, προσωπικό, κ.α.) το οποίο καλό είναι να γνωρίζει τη νοηματική γλώσσα για την παροχή επαρκούς και ίσης μεταχείρισης και περίθαλψης στους κωφούς ασθενείς. Έτσι, θα μεταφέρονται οι ιατρικές πληροφορίες στους κωφούς ασθενείς με ακρίβεια και εγκυρότητα και οι κωφοί ασθενείς δεν θα αισθάνονται απομονωμένοι καθώς θα επικοινωνούν και θα συναναστρέφονται τυπικά με τους συνανθρώπους (Fitri Handa Yani, 2017).

---

⁴ Βλ. Άρθρο «Health Care System Accessibility: Experiences and Perceptions of Deaf People»:

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1828091/>

Ακόμη, όπως αναφέρει η αρχισυντάκτρια της ηλεκτρονικής σελίδας “Healthy Hearing”, Debbie Clason, η ανταμοιβή της γνώσης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας είναι ανυπολόγιστη διότι αποτελεί ένα πολύ καλό και ουσιαστικό τρόπο επικοινωνίας αναπτύσσοντας ευαισθητοποίηση για την κοινότητα των Κωφών. Επίσης, με τη διδασκαλία της νοηματικής γλώσσας χρησιμοποιείται μια πλήρης μορφή επικοινωνίας που ενισχύει τη σχέση με ένα κωφό φίλο ή μέλος της οικογένειας και βελτιώνει το μυαλό και το πνεύμα. Τέλος, επισημαίνεται ότι η εκμάθηση και χρήση της νοηματικής γλώσσας είναι ωφέλιμη για τους εκπαιδευτικούς, τους κοινωνικούς λειτουργούς, τους συμβούλους, τους ψυχολόγους, τους αθλητές και τους γιατρούς για να παρέχουν μέσα επικοινωνίας και πρόσβασης σε κωφούς και βαρήκοους ανθρώπους. (Clason, 2016).

Στη συνέχεια παρουσιάζονται δημοσιεύματα και έρευνες στον αστυνομικό τομέα σχετικά με την αναγκαιότητα εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας από αστυνομικούς και προσωπικό της αστυνομίας. Συγκεκριμένα, στην Κουριτίμπα⁵, πραγματοποιήθηκε μία έρευνα με τους δημοτικούς φρουρούς και τη γνώση τους για τη νοηματική γλώσσα και την κώφωση και τις πρακτικές των υπηρεσιών τους όταν πρόκειται να αλληλεπιδράσουν με κωφούς πολίτες. Τα δεδομένα της έρευνας συλλέχθηκαν με την εφαρμογή ενός ημι-δομημένου ερωτηματολογίου που απάντησαν πενήντα δημοτικοί φρουροί. Τα αποτελέσματα της έρευνας αναφέρουν ότι 38 συμμετέχοντες (76%) γνωρίζουν ποιοι είναι οι χρήστες της νοηματικής γλώσσας της Βραζιλίας και 24% δεν γνωρίζουν ποιος χρησιμοποιεί αυτήν τη γλώσσα. Επίσης, το 31% των συμμετεχόντων ανέφεραν ότι χρησιμοποίησαν την πορτογαλική γλώσσα σε γραπτή μορφή για επικοινωνία με τους κωφούς πολίτες, το 23% επικοινωνήσαν με χειλεανάγνωση και το 46% αλληλεπίδρασε με χειρονομίες. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι συμμετέχοντες έχουν περιορισμένη γνώση για την κώφωση και τη νοηματική γλώσσα εξαιτίας της έλλειψης επικοινωνίας και φυσικά μπορεί να υποθεθεί ότι αυτό ίσως να είναι η πραγματικότητα ενός μεγάλου μέρους του πληθυσμού στον τομέα της δημόσιας ασφάλειας της Βραζιλίας. Τέλος, προτείνεται η καθιέρωση προγραμμάτων

---

⁵ Βλ. Άρθρο «The knowledge of the Municipal Guard of Curitiba about the Brazilian Sign Language (Libras), deafness and deaf people»: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32813820/>

κατάρτισης νοηματικής γλώσσας προκειμένου να επιτευχθεί η επικοινωνία (Pereira, Berberian, Iachinski, Lisboa, Tonocchi, Massi, Bortolozzi, Guarinello, 2020).

Επιπρόσθετα, όπως αναφέρουν οι Σαπουντζάκη Γ. & Κορώνα Σ. (2014)⁶ η γνώση της νοηματικής γλώσσας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις αρμόδιες νομικές υπηρεσίες. Πιο συγκεκριμένα, επισημαίνεται η περίπτωση ενός κωφού που συνελήφθη 17 ετών και αποτελούσε μία δύσκολη περίπτωση ιδιαίτερα στο θέμα της επικοινωνίας λόγω της όψιμης εφηβείας, της βαριάς βαρηκοΐας, της ψυχιατρικής εξέτασης (ανικανότητα διάκρισης ανάμεσα σε αληθές και ψευδές), της τριπλής πολιτισμικής ταυτότητας (τσιγγάνικη μειονότητα). Το παιδί είχε παρακολουθήσει μαθήματα των πρώτων τάξεων του Δημοτικού όταν ήταν οικότροφος στο Εθνικό Ίδρυμα Κωφών στην Αθήνα για τρία χρόνια αποκτώντας την ικανότητα επικοινωνίας. Εκτός από την επιμελήτρια ανηλίκων των δικαστηρίων Βόλου, υπήρχε και ένας πιστοποιημένος διερμηνέας παρόλο που είχαν περάσει επτά χρόνια από την εκπαίδευση του παιδιού. Με νόμιμη διαδικασία επανεξετάστηκε η ενοχή του παιδιού καθώς το κριτήριο εμπλοκής του παιδιού που έφερε τη σύλληψη του ήταν απόρροια άγνοιας κάποιων φυσικών συμπεριφορών ως κωφός από τα αστυνομικά όργανα. Επίσης, διοργανώθηκε η παρουσίαση του σε συναντήσεις μηνιαίας βάσης μέχρι την ενηλικίωση από τις οποίες με χρήση διερμηνέα έγινε η αξιολόγηση του και κρίθηκε μη επικίνδυνος και ψυχικά υγιής. Έτσι, ξεκίνησε την παρακολούθηση επιδοτούμενο προγράμματος ανθοκομίας με χρήση διερμηνέα, εγγράφηκε σε συλλόγους κωφών και βαρήκων, εξετάστηκε ακουολογικά, απέκτησε δίπλωμα οδήγησης και γενικότερα βελτίωσε την ποιότητα ζωής του. Ωστόσο, αυτό που θεωρείται πλήρες σημαντικό να αναφερθεί, είναι η σημασία γνώσης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας για την αντιμετώπιση των κωφών και βαρήκων ανθρώπων σε κρίσιμες καταστάσεις. Επομένως, η εκμάθηση και χρήση της νοηματικής γλώσσας από κρατικούς φορείς και όργανα (π.χ. αστυνομία, δικαστήρια, κ.α.) αποτελεί αναγκαίο στοιχείο για να καλυφθεί η ελλιπής επικοινωνία ανάμεσα σε ακούντες και κωφούς ανθρώπους αποφεύγοντας παρανοήσεις και αρνητικές καταστάσεις (Σαπουντζάκη & Κορώνα, 2014).

---

⁶ Βλ. «Πρακτικά 2^ο Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συμπόσιο»:

https://www.researchgate.net/publication/339500500_Sapountzake_G_kai_Korona_S_2014_'O_rolos_t_es_Ellenikes_Noematikes_Glossas_kai_oi_parembaseis_ton_armodion_organon'_Praktika_2ou_Panell_eniou_Diepistemonikou_Symposiou_me_thema_'Kophoi_kai_Akouontes_en_

Ακόμη μία έρευνα πραγματοποιήθηκε στον τομέα της αστυνομίας του Ηνωμένου Βασιλείου για να εξεταστούν οι ανάγκες επικοινωνίας των κωφών μέσα από ένα πρόγραμμα της αστυνομικού “Angela Verity” του Lancashire Constabulary, το οποίο δημοσιεύθηκε από τη Διεύθυνση Αστυνομικής Πολιτικής του Υπουργείου Εσωτερικών του Ηνωμένου Βασιλείου⁷. Οι συγγραφείς Ohene-Djan, Hersh & Naqvi (2010) παρουσιάζουν το έργο με τίτλο «Αστυνομία και κωφοί: Έλλειψη επικοινωνίας». Το πρόγραμμα παρόλο που ήταν ατομική πρωτοβουλία, παρείχε μια λεπτομερή ανάλυση των πρόσφατων πρακτικών αλληλεπίδρασης με την κωφή κοινότητα, τονίζοντας την έλλειψη υποστήριξης για επικοινωνία με κωφούς και την έλλειψη εκπαίδευσης των αστυνομικών σε όλα τα επίπεδα. Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας, διαπιστώθηκε ότι το 39,1% των ερωτηθέντων είχε αρχική κατάρτιση σε θέματα ισότητας ή αναπηρίας και το 47,8% των αστυνομικών τα απέκτησε στη συνέχεια. Μόνο ένας από τους ερωτηθέντες είχε λάβει αρχική εκπαίδευση σχετικά με την επικοινωνία και τη συνεργασία με τους κωφούς και την κοινότητα, ως μέρος μιας εβδομαδιαίας εκπαίδευσης. Επιπλέον, μόνο ένας συμμετέχων είχε πάρει μέρος σε μία διήμερη δυναμική εκπαίδευση για την ισότητα και την πολυμορφία που περιελάμβανε κωφούς και βαρήκοους μαθητές. Ένας άλλος ερωτώμενος είχε λάβει μεταγενέστερη εκπαίδευση τόσο στην επικοινωνία με τους κωφούς όσο και στην ευαισθητοποίηση της αναπηρίας, με τη συμμετοχή της υπηρεσίας με διερμηνέα. Από το 13% μόνο ένας καταλαβαίνει και απαντά σε απλά αιτήματα, δύο αστυνομικοί γνωρίζουν μερικές εκφράσεις ή /και το βρετανικό αλφάβητο, μόνο ένας ερωτώμενος ήταν ο ίδιος κωφός, ενώ λίγο περισσότερο από το ένα τέταρτο (26,1%) είχε κωφά μέλη της οικογένειας.

Οι προτάσεις που παρέθεσαν οι αστυνομικοί σχετικά με την επικοινωνία τους με τους κωφούς πολίτες έδειχναν έλλειψη ευαισθητοποίησης και γνώσης, αφού το 91,3% των ερωτηθέντων παρείχε προτάσεις για επικοινωνία με κωφά άτομα που χρησιμοποιούν ομιλούμενη γλώσσα και μόνο το 69,6% παρείχε προτάσεις για επικοινωνία με κωφά άτομα που νοηματίζουν. Επομένως, υπάρχει σαφώς ανάγκη για εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση, συμπεριλαμβανομένης της κοινότητας των Κωφών, για να γεφυρωθεί το κενό γνώσεων. Πολλοί, αν και όχι όλοι, οι ερωτηθέντες φάνηκαν

---

⁷ Βλ. Άρθρο «Road Safety and Deaf People: The Role of the Police»:

https://www.researchgate.net/publication/47416057_Road_Safety_and_Deaf_People_The_Role_of_the_Police

να γνωρίζουν την έλλειψη γνώσης τους, το όφελος της εκπαίδευσης- επικοινωνίας με τους κωφούς και τη σημασία απόκτησης επικοινωνιακής υποστήριξης (Ohene-Djan, Hersh & Naqvi, 2010).

Μέχρι στιγμής σε συγκεκριμένες περιστάσεις, όπως για παράδειγμα κατά την επίσκεψη σε έναν γιατρό ή σε έναν συμβολαιογράφο ή κατά την παρακολούθηση ενός επιμορφωτικού συνεδρίου/σεμιναρίου, η επιλογή διερμηνέα είναι η εγγύηση για αξιόπιστη, ισότιμη και γρήγορη επικοινωνία, της οποίας το περιεχόμενο μπορεί να μείνει στη μνήμη και να ανακληθεί χωρίς αμφισημίες (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017). Σε περίπτωση που δεν υπάρχει ένας διερμηνέας νοηματικής γλώσσας το κωφό και βαρήκοο άτομο προσπαθεί να επικοινωνήσει με γραπτή ή προφορική γλώσσα με αποτέλεσμα να υπάρχουν συχνά παρανοήσεις και λάθη. Επίσης, κατά τη χειλεανάγνωση και την ανταλλαγή γραπτών μηνυμάτων ξοδεύει αρκετά μεγάλη ενέργεια με αποτέλεσμα τη γρήγορη κόπωση κατά τη διάρκεια των συζητήσεων, γεγονός που με τη σειρά του οδηγεί στην γρηγορότερη διακοπή της επικοινωνίας (Δούση, 2018). Έτσι, η καλύτερη και επιθυμητή κατάσταση θα ήταν η χρήση της νοηματικής γλώσσας και η ορθή επικοινωνία ανάμεσα σε κωφούς και ακούοντες ανθρώπους.

Ο Μαντζίκος υποστηρίζει ότι η ένταξη βοηθάει τους κωφούς και βαρήκοους να εξελιχθούν ως άνθρωποι, αλλά και να μάθουν να αλληλεπιδρούν όχι ως κωφοί αλλά ως όντα με δυνατότητες και δικαιώματα στην κοινωνία (Μαντζίκος, 2015). Το κυριότερο μέλημα των κωφών και βαρήκων είναι η επικοινωνία και η ανταλλαγή μηνυμάτων με τους συνανθρώπους, το οποίο επιτυγχάνεται μέσω της νοηματικής γλώσσας. Επομένως, εκπαιδευτικά προγράμματα, σεμινάρια και μαθήματα νοηματικής γλώσσας σε ακούοντες πολίτες θα αποτελούσαν σπουδαία ενέργεια και κίνηση για την κάλυψη αναγκών επικοινωνίας ανάμεσα σε ακούοντες και κωφούς ανθρώπους.

Από την ανασκόπηση των μελετών που έχουν γίνει και διερευνούν τις γνώσεις, στάσεις και πρακτικές των ακούντων πολιτών σε διάφορους κοινωνικούς τομείς απέναντι στα κωφά άτομα, φαίνεται ότι έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς έρχονται συχνά και συνήθως για πολλή ώρα σε επαφή με τους κωφούς αλλά υπάρχει έλλειμμα γνώσης για θέματα σχετικά με την κουλτούρα, τη γλώσσα, την επικοινωνία και τις ιδιαιτερότητες των κωφών. Έτσι, τα αποτελέσματα των μελετών είναι ιδιαίτερα ενδιαφέροντα όμως το έλλειμμα που περιγράφεται δεν έχει διερευνηθεί εκτενώς ώστε

να σχεδιαστούν κατάλληλα εκπαιδευτικά προγράμματα, να εξακριβωθεί η αναγκαιότητα της επικοινωνίας και να καλυφθεί το χάσμα αλληλεπίδρασης μεταξύ κωφών και ακουόντων ανθρώπων.

3.2. Προγράμματα και ενέργειες εκμάθησης νοηματικής γλώσσας για ειδικούς σκοπούς

Στη διεθνή βιβλιογραφία έχουν παρουσιαστεί ελάχιστα εκπαιδευτικά προγράμματα εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας για ακούοντες που απευθύνονται σε κοινωνικά ειδικά πλαίσια. Για τους σκοπούς της συγκεκριμένης ανασκόπησης αναζητήθηκαν στη βιβλιογραφία αναλυτικά προγράμματα διδασκαλίας νοηματικής γλώσσας, εκπαιδευτικά σεμινάρια ή συνέδρια σχετικά με την ευαισθητοποίηση της κώφωσης και την εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας και μαθήματα νοηματικής γλώσσας σε ακούοντες για την κάλυψη βασικών αναγκών της επικοινωνίας. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση παρουσιάζει ακαδημαϊκά και δημοσιογραφικά στοιχεία σε διάφορα μέρη του κόσμου με ενέργειες/προγράμματα που πραγματοποιήθηκαν στον ιατρικό, κοινωνικό, αστυνομικό, πανεπιστημιακό, ψυχαγωγικό κ.α. τομέα για να δοθεί η δυνατότητα επικοινωνίας και προσβασιμότητας χωρίς λάθη συνεννόησης με τους κωφούς και βαρήκοους ανθρώπους.

Βιβλιογραφία αναζητήθηκε στη Βιβλιοθήκη των Ανθρωπιστικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, σε εθνικές και διεθνείς βάσεις και μέσω μηχανών αναζήτησης (www.omke.gr , www.pubmed.com , κ.α.). Ως λέξεις κλειδιά για την αναζήτηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας χρησιμοποιήθηκαν στα ελληνικά και αγγλικά λέξεις όπως εκπαιδευτικά προγράμματα νοηματικής γλώσσας, εκπαιδευτικά σεμινάρια, νοηματική γλώσσα, ιατρική, αστυνομική, νοσηλευτική, ακαδημαϊκή εκπαίδευση, κωφός και κώφωση. Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ότι τα προγράμματα και οι ενέργειες νοηματικής γλώσσας που σημειώνονται, χρονολογούνται από το 1990 και μετά.

3.2.1. Προγράμματα και ενέργειες εκμάθησης νοηματικής γλώσσας στο χώρο της υγείας

Αρχικά, στη βιβλιογραφία ανευρέθηκαν εκπαιδευτικά προγράμματα και ενέργειες εκμάθησης νοηματικής γλώσσας που απευθύνονται σε ακούοντες επαγγελματίες υγείας (γιατροί, ιατρικό προσωπικό, κ.α.) ή σε φοιτητές επιστημών υγείας (νοσηλευτική, ιατρική, φαρμακευτική, κ.α.). Τα προγράμματα και οι ενέργειες που θα καταγραφούν παρακάτω αφορούν την ευαισθητοποίηση, την επικοινωνία και τη συνεννόηση με τους κωφούς ασθενείς για την ιατρική περίθαλψη και την κάλυψη των βασικών πρώτων αναγκών τους. Η μέθοδος, οι στόχοι, η εκπαιδευτική διαδικασία, το περιεχόμενο και η διάρκεια του κάθε προγράμματος ή μαθήματος νοηματικής γλώσσας διέφεραν σημαντικά μεταξύ τους.

Ειδικότερα, σε προπτυχιακούς φοιτητές δεκαοχτώ τμημάτων της Φαρμακευτικής σχολής στη Βραζιλία⁸ διεξήχθη ένα επιμορφωτικό πρόγραμμα εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας με μαθήματα τα οποία ταξινομήθηκαν σύμφωνα με τον τύπο (υποχρεωτικό ή επιλεκτικό), τη φύση (θεωρητική ή θεωρητική-πρακτική), την περίοδο μαθημάτων και τον φόρτο εργασίας. Η έρευνα του προγράμματος που υλοποιήθηκε από το Μάρτιο μέχρι τον Ιούνιο του 2017, παρουσίαζε ως στόχο τη γνώση και επικοινωνιακή κατάρτιση των ανθρώπων που θα εργάζονται μελλοντικά στο τομέα της Φαρμακευτικής ώστε να μπορούν να παρέχουν βοήθεια και φροντίδα σε κωφούς ασθενείς. Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας δεκαοχτώ από τα τριάντα πέντε τμήματα ακολούθησαν το πρόγραμμα εκμάθησης. Επίσης, δεκαοκτώ (100%) από τα μαθήματα νοηματικής γλώσσας ήταν επιλεκτικά, ένα μάθημα (5,6%) ήταν θεωρητικό-πρακτικό, 16 (89,0%) δεν είχαν ένα προκαθορισμένο σημείο στο πρόγραμμα σπουδών για τους μαθητές να ολοκληρώσουν το μάθημα και 11 (61,1%) είχαν φόρτο εργασίας ίσο ή μεγαλύτερο από 60 ώρες. Τα προγράμματα σπουδών νοηματικής γλώσσας παρέχουν τρεις θεματικές ενότητες: α) οι κλινικές, εκπαιδευτικές, ιστορικές, κοινωνικές και ανθρωπολογικές πτυχές της κώφωσης, β) η διδασκαλία και εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας, γ) οι δημόσιες πολιτικές και νομοθετικές πτυχές που σχετίζονται με την κοινότητα των Κωφών. Δύο από τα δεκαοχτώ προγράμματα

⁸ Βλ. Άρθρο «Sign Language in Brazilian Pharmacy Education»:

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6900819/>

μαθημάτων περιλάμβαναν και τις τρεις θεματικές ενότητες που προσδιορίστηκαν παραπάνω. Τέλος, μετά τη λήξη της έρευνας έγινε κατανοητό ότι το συγκεκριμένο πρόγραμμα ήταν απόλυτα σημαντικό και χρήσιμο για τα άτομα που θα εργαστούν ως Φαρμακοποιοί διότι θα παρέχουν ανθρωπιστική και ολοκληρωμένη φροντίδα-στήριξη και ευκαιρία επικοινωνίας σε κωφούς ασθενείς δίνοντας τη ευκαιρία της ενσωμάτωσης στο υγειονομικό σύστημα της χώρας (Araújo, Santos, Cunha Barros, Cavaco, Mesquita, & Lyra 2019).

Ένα άλλο πολυετές εκπαιδευτικό πρόγραμμα ευαισθητοποίησης της κώφωσης και εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας διοργανώθηκε στο Πανεπιστήμιο της California (ΗΠΑ) στο Σαν Ντιέγκο⁹ και αφορούσε τους φοιτητές της ιατρικής σχολής. Στόχος του προγράμματος ήταν οι εκπαιδευόμενοι να γνωρίσουν την κώφωση, την κουλτούρα και τη γλώσσα των κωφών ώστε να βελτιωθεί η πρόσβαση και η επικοινωνία ανάμεσα στους ακούοντες γιατρούς και τους κωφούς ασθενείς και ειδικότερα σε προληπτικά ιατρικά θέματα που σχετίζονται με τον καρκίνο¹⁰. Το πρόγραμμα αποτελούνταν από 6 τρίμηνα μαθήματα νοηματικής γλώσσας και επαφής με την κοινότητα και κουλτούρα των κωφών μέχρι έρευνα σε θέματα σχετικά με την κώφωση και συμμετοχή σε προγράμματα υγείας στην κοινότητα, συμμετοχή σε κοινωνικές εκδηλώσεις για τους Κωφούς και μια σειρά σεμιναρίων προώθησης της υγείας, διάρκειας ενός έτους στην Αμερικανική Νοηματική Γλώσσα (ASL) στο DHHC. Η μελέτη αξιολόγησης περιλάμβανε όσους συμμετείχαν και δεν συμμετείχαν προκειμένου να γίνει μία σύγκριση γνώσεων. Ωστόσο τα αποτελέσματα πρέπει να εξεταστούν με κριτική σκέψη, διότι χρησιμοποιήθηκε δείγμα ευκολίας και δεν έγινε τυχαιοποίηση στις ομάδες παρέμβασης και ελέγχου, καθώς δεν ζητήθηκαν στοιχεία για να γίνει πιο αξιόπιστη η σύγκριση. Παρόλα αυτά, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα αξιολογήθηκε θετικά από τους φοιτητές που το παρακολούθησαν αλλά και από την κοινότητα των κωφών και σημειώνεται ότι η γνώση όσων παρακολούθησαν την εκπαίδευση ήταν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερη. Επίσης από την αξιολόγηση βγήκε το συμπέρασμα ότι η ικανότητα των φοιτητών ιατρικής (συμμετέχοντες) στην

---

⁹ Βλ. Άρθρο «Assessing Deaf Cultural Competency of Physicians and Medical Students»: <https://link.springer.com/article/10.1007/s13187-010-0144-4>

¹⁰ Βλ. Άρθρο «Medical students, deaf patients and cancer»: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1365-2929.2004.02010.x>

εκπαίδευση να επικοινωνούν στη νοηματική γλώσσα βελτιώθηκε σημαντικά και θετικά (Hoang et al. 2010, Farber et al. 2004).

Αντίστοιχου περιεχομένου αποτελεί το εκπαιδευτικό πρόγραμμα νοηματικής γλώσσας για φοιτητές ιατρικής στην Τουρκία¹¹ μετά την απόφαση του Συμβουλίου Ανώτατης Εκπαίδευσης (2013) ότι η Τουρκική Νοηματική Γλώσσα (TSL) πρέπει να προσφέρεται ως μαθήματα επιλογής σε όλα τα προγράμματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Το πρόγραμμα «Επικοινωνία με κωφά άτομα και τούρκικη νοηματική γλώσσα (CoHHP & TSL)» είναι ένα πρόγραμμα επιλογής που μπορούν να λάβουν οι φοιτητές της Ιατρικής σχολής του Πανεπιστημίου Andokuz Mayıs κατά το δεύτερο έτος με διάρκεια τέσσερις εβδομάδες είτε του εαρινού είτε του φθινοπωρινού εξαμήνου. Το πρόγραμμα διοικείται από μια επιτροπή που αποτελείται από τρεις εκπαιδευτικούς με πιστοποιητικό νοηματικής γλώσσας (TSL), οι οποίοι ανέλαβαν από μία ομάδα είκοσι ατόμων. Οι στόχοι του εκπαιδευτικού προγράμματος περιλαμβάνουν γνώσεις περί κώφωσης, ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας / συνέντευξης μεταξύ του γιατρού και των κωφών ατόμων, ευαισθητοποίηση για την κουλτούρα των κωφών, καθιέρωση επικοινωνίας χρησιμοποιώντας τη νοηματική γλώσσα (TSL). Ως προς το περιεχόμενο του προγράμματος επισημαίνεται ότι περιέχει συνεδρίες ανταλλαγής εμπειριών, συνεδριακές συζητήσεις και πρόγραμμα εκπαίδευσης νοηματικής γλώσσας, 120 ωρών βασικών δεξιοτήτων. Επίσης, το πρόγραμμα περιλαμβάνει τα βασικά χαρακτηριστικά της νοηματικής γλώσσας (TSL) και τη δυνατότητα διαφοροποίησης των χαρακτηριστικών περιβάλλοντος, σύνταξης και γραμματικής των βασικών σημείων. Στο τέλος του προγράμματος, μια επίδειξη είχε προγραμματιστεί ως εκπαιδευτική δραστηριότητα στην οποία οι μαθητές θα έδειχναν τι απέκτησαν κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας. Η αξιολόγηση του προγράμματος επιτεύχθηκε μέσα από φόρμες αξιολόγησης και αποτελούνταν από 21 δηλώσεις. Οι μαθητές δήλωσαν ότι οι μέθοδοι εκπαίδευσης που χρησιμοποιήθηκαν ήταν ωφέλιμες και οι εκπαιδευτικοί νοιαζόταν, το οποίο έγινε φανερό από τη συνολική μέση βαθμολογία των μαθητών στο πρόγραμμα, η οποία ήταν $8,53 \pm 0,88$ από 10. Το πρόγραμμα συνέβαλε στον

---

¹¹ Βλ. Άρθρο «An elective program in medical education: Communication with Hard of Hearing People and Turkish Sign Language»:

https://www.researchgate.net/publication/298322228_An_elective_program_in_medical_education_Communication_with_Hard_of_Hearing_People_and_Turkish_Sign_Language

επαγγελματισμό, τις δεξιότητες επικοινωνίας μέσω της νοηματικής γλώσσας και τις δεξιότητες υψηλού επιπέδου γνώσεων των μαθητών για τους κωφούς ανθρώπους (Midik, 2016).

Ένα άλλο πρόγραμμα σχετικά με την ευαισθητοποίηση της κώφωσης και τη διδασκαλία της νοηματικής γλώσσας αφορά τους νοσηλευτές και τους φοιτητές της νοσηλευτικής στην Ελλάδα¹² ώστε να διασφαλιστεί το δικαίωμα των κωφών στην υγεία. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε το Μάιο και τον Ιούνιο του 2011 προκειμένου να περιοριστούν οι δυσκολίες των νοσηλευτών και των κωφών πολιτών σε θέματα που αφορούν την υγεία. Ο στόχος του πιλοτικού προγράμματος είναι οι μελλοντικοί νοσηλευτές να ευαισθητοποιηθούν σε θέματα σχετικά με την κώφωση, να έρθουν σε επαφή με την κουλτούρα των μελών της κοινότητας των κωφών, να αναγνωρίσουν τις ιδιαίτερες ανάγκες και τα δικαιώματα των κωφών ατόμων σε θέματα υγείας αποκτώντας βασικές γνώσεις και δεξιότητες επικοινωνίας στην ελληνική νοηματική γλώσσα. Η διάρκεια της εκπαίδευσης ήταν 30 ώρες (10 τρίαωρα μαθήματα). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του προγράμματος έγινε φανερό ότι οι εκπαιδευόμενοι ευαισθητοποιήθηκαν και απέκτησαν γνώσεις και δεξιότητες ώστε να βελτιώσουν την παρεχόμενη σε κωφούς ασθενείς φροντίδα και τον τρόπο επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης (Βελονάκη Β. Σ., Βελονάκη, Μ. & Καλοκαιρινού Α. (2011).

Μία σημαντική προσπάθεια που διοργανώνεται στον ελλαδικό χώρο είναι αυτή της Hellenic Medical Students' International Committee¹³, η οποία είναι ένα ανεξάρτητο σωματείο μη κυβερνητικού, μη κερδοσκοπικού, μη κομματικού χαρακτήρα. Ιδρύθηκε το 1958 από φοιτητές ιατρικής και σήμερα αποτελείται από 7 τοπικές επιτροπές, μία σε κάθε Ιατρική Σχολή. Αξίζει να σημειωθεί ότι από το 2006 διοργανώνεται το σεμινάριο Breaking the Silence όπου 25 φοιτητές ιατρικής έχουν την ευκαιρία να μάθουν βασικές γνώσεις νοηματικής γλώσσας με έμφαση στη λήψη του ιατρικού ιστορικού αλλά και να γνωρίσουν περισσότερο μια μοναδική κουλτούρα. Στην Ελλάδα, η εκπαίδευση αυτή, πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά στο τμήμα ιατρικής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών το ακαδημαϊκό

---

¹² Βλ. Άρθρο «Σχεδιασμός προγράμματος εκπαίδευσης νοσηλευτών και φοιτητών νοσηλευτικής για τη διασφάλιση του δικαιώματος των κωφών στην υγεία»: http://journal-ene.gr/wp-content/uploads/2012/01/sxediasmos_programmatos_ekpaidevsis.pdf

¹³ Βλ. Άρθρο «Breaking the Silence – BtS»: <https://www.helmsic.gr/breaking-the-silence-bts/>

έτος 2008-2009 και ονομάστηκε «Break the silence in... Athens». Το σεμινάριο περιελάμβανε 13 μαθήματα που συνολικά διαρκούν 30 ώρες και πραγματοποιούνται σε διάστημα 8 εβδομάδων από πιστοποιημένο καθηγητή νοηματικής γλώσσας. Ως σκοπό έχουν την εκπαίδευση φοιτητών ιατρικής στις βασικές αρχές και στο θεμελιώδες λεξιλόγιο της ελληνικής νοηματικής γλώσσας ιδιαίτερα για τον τομέα της ιατρικής. Η παραπάνω διαδικασία γίνεται με συνεργασία το Κέντρο Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας (ΚΕΝΓ) στη Θεσσαλονίκη, Αλεξανδρούπολη, Ιωάννινα και Ηράκλειο και τη ΜΚΟ-Δρω στην Αθήνα (HeLMSIC Breaking the Silence, 2011).

Επιπρόσθετα, το σωματείο δημιούργησε το Breaking the Silence Advanced, μια σειρά σεμιναρίων παρόμοιας δομής με το BtS τα οποία ωστόσο περιλαμβάνουν πιο εξειδικευμένες γνώσεις νοηματικής και εστιάζουν περισσότερο στα ιατρικά συστήματα και τις παθήσεις. Όπως επισημαίνεται στην ηλεκτρονική σελίδα της HeLMSIC, από το 2015 οι φοιτητές έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν το σεμινάριο διάρκειας 30 ωρών και να εξασκήσουν ακόμη περισσότερο τις γνώσεις τους επάνω στη νοηματική γλώσσα. Το πρόγραμμα στοχεύει στα εξής: α) Δημιουργία επαγγελματιών υγείας ικανών να επικοινωνήσουν ποιοτικότερα και αποτελεσματικότερα με τον κωφό ασθενή, παρέχοντας την καλύτερη δυνατή ιατρική περίθαλψη, β) Βιωματική επαφή των φοιτητών ιατρικής με άτομα με επικοινωνιακές δυσκολίες και η εξοικείωσή τους με αυτά, γ) Ευαισθητοποίηση των φοιτητών ιατρικής και μελλοντικών ιατρών ως προς τις ακουστικές διαταραχές και τα άτομα που ζουν με αυτές, δ) Η κατανόηση του ζητήματος της κώφωσης και των ακουστικών προβλημάτων ανάμεσα στην ιατρική κοινότητα και η εξάλειψη του στίγματος, ε) Η προώθηση του ζητήματος της ισότιμης πρόσβασης στην υγεία για όλες τις κοινωνικές ομάδες. Το σεμινάριο επιτυγχάνεται μέσω της συνεργασία με το Κέντρο Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας (ΚΕΝΓ) (HeLMSIC Breaking the Silence, 2015).

Μία ακόμη ενέργεια αναφέρεται από τους Bailey, Kaarto, Burkey, Bright & Sohn, (2021), για το πρόγραμμα σπουδών στην Αμερική¹⁴ (ASL for the Pharmacy Professional) που εστιάζει στο να βοηθήσει τους φοιτητές φαρμακευτικής σχολής ώστε να γίνουν πιο σίγουροι και άνετοι στην επικοινωνία με κωφούς και βαρήκοους

---

¹⁴ Βλ. Άρθρο «Evaluation of an American Sign Language co-curricular training for pharmacy students»: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33131621/>

ασθενείς. Όσον αφορά την εκπαιδευτική δραστηριότητα του προγράμματος αποτελείται από τέσσερα μαθήματα 90 λεπτών, όπου το καθένα καλύπτει διαφορετικές λέξεις, φράσεις και την κουλτούρα της πολιτιστικής ικανότητας των κωφών. Επίσης, διδάσκονταν βασικά στοιχεία της Αμερικανικής Νοηματικής Γλώσσας (ASL), συμπεριλαμβανομένου του αλφαβήτου, των αριθμών, του λεξιλογίου και της δομής των προτάσεων. Οι μαθητές αλληλεπίδρασαν με έναν Κωφό γιατρό μέσω του Skype και με κωφά άτομα από την τοπική κοινότητα. Σχετικά με τα αποτελέσματα του προγράμματος πραγματοποιήθηκε έρευνα πριν και μετά τη διεξαγωγή του προγράμματος με τη χρήση ερωτηματολογίου. Τριάντα εννέα φοιτητές πρώτου και δεύτερου έτους παρακολούθησαν την πρώτη τάξη και επομένως ήταν επιλέξιμοι να ολοκληρώσουν μια έρευνα με σκοπό την αξιολόγηση της εκπαιδευτικής δραστηριότητας. Από τους 39 μαθητές, 38 παρακολούθησαν τη δεύτερη τάξη, 35 παρακολούθησαν την τρίτη τάξη και 34 παρακολούθησαν την τελευταία τάξη. Συνολικά 36 μαθητές (92,3%) συμπλήρωσαν την έρευνα πριν από το μάθημα και 34 μαθητές (87,2%) συμπλήρωσαν την έρευνα μετά την ολοκλήρωση του μαθήματος. Οι έρευνες αξιολόγησαν την εμπιστοσύνη και το επίπεδο άνεσης των φοιτητών της Φαρμακευτικής σχολής του πρώτου και δεύτερου επαγγελματικού έτους που περιβάλλουν την κωφή κουλτούρα και αλληλεπιδρούν με κωφούς και βαρήκοους ασθενείς. Μετά τη λήξη του προγράμματος, οι μαθητές ανέφεραν σημαντικά βελτιωμένη εμπιστοσύνη στην επικοινωνία με τους κωφούς ασθενείς και με το διερμηνέα. Τέλος, με την ολοκλήρωση του προγράμματος σπουδών Αμερικανικής Νοηματικής Γλώσσας (ASL), ο γιατρός των φοιτητών αντιλήφθηκε αύξηση της εμπιστοσύνης στη συνεργασία με κωφούς ασθενείς (Bailey, Kaarto, Burkey, Bright, Sohn, 2021).

Επιπρόσθετα, στο πανεπιστήμιο Dalhousie, στη Νέα Σκωτία του Καναδά σχεδιάστηκαν εκπαιδευτικά εργαστήρια (workshops) που απευθυνόταν σε πρωτοετείς και δευτεροετείς φοιτητές της ιατρικής σχολής¹⁵. Τα εργαστήρια υλοποιήθηκαν το 1997 και το 1998 και διαρκούσαν δύο τρίωρα μαθήματα (workshops). Ο στόχος των

---

¹⁵ Βλ. Άρθρο «A workshop for medical students on deafness and hearing impairments»: https://journals.lww.com/academicmedicine/fulltext/2003/12000/a_workshop_for_medical_students_on_deafness_and.6.aspx?casa_token=abDtK4-fHJEAAAAA:diFtO8BgG_pGYZNMNgS26UKXEdYf2Y35pIZygf0CvJhMRmlNlDsXcwxQmpCOJ5i_Um-IrExuG-fRFN96HNusbUACkfhmbRlp_eiR

εκπαιδευτικών εργαστηρίων ήταν η βελτίωση της παρεχόμενης φροντίδας υγείας και η εξυπηρέτηση της επικοινωνίας στα κωφά άτομα και στα άτομα που χρησιμοποιούν βοηθήματα ακοής. Οι συμμετέχοντες διερεύνησαν γενικές πληροφορίες σχετικά με τη κώφωση, την επικοινωνία μεταξύ των κωφών ασθενών και του ιατρικού προσωπικού, καθώς και πολυπολιτισμικές, τεχνολογικές και ηθικές πτυχές της φροντίδας για κωφούς ασθενείς. Τα εργαστήρια αποτελούνταν από ένα ερωτηματολόγιο, έξι συνεδρίες διαλέξεων, περιόδους συζήτησης, έναν πίνακα προβολής και συνεδρίες σε ομάδες (προσομοιωμένοι ασθενείς) βάσει των περιπτώσεων, χορήγηση έντυπου υλικού κ.α. με κύρια γλώσσα την Αμερικάνικη Νοηματική Γλώσσα (ASL). Να σημειωθεί ότι το εργαστήριο ολοκληρώθηκε με μια περίοδο συζήτησης και ερώτησης, συμπλήρωση των φύλλων αξιολόγησης και εξέταση των πινάκων. Μετά τη λήξη των εργαστηρίων, μόνο το 41% συμπλήρωσε μία φόρμα αξιολόγησης και τα σχόλια ήταν θετικά και ενθαρρυντικά. Στα δύο χρόνια μετά από το εργαστήριο, αρκετοί συμμετέχοντες ανέφεραν αυθόρμητα ότι είχαν ασχοληθεί με τη φροντίδα των κωφών ασθενών και ένιωθαν σίγουροι για τις γνώσεις και τους ρόλους τους χωρίς όμως οι συγκεκριμένες απόψεις να έχουν διερευνηθεί επιστημονικά (Lock, 2003).

Επιπρόσθετα, ένα άλλο πρόγραμμα εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας έχει πραγματοποιηθεί σε προπτυχιακούς ακούοντες φοιτητές οδοντιατρικής¹⁶ στο Πανεπιστήμιο των Δυτικών Ινδιών (UWI), Mona Campus στο Κίνγκστον της Τζαμάικα, για να γεφυρωθεί το χάσμα επικοινωνίας μεταξύ των οδοντιάτρων και των κωφών ασθενών τους. Η εισαγωγή της υποχρεωτικής διδασκαλίας της νοηματικής γλώσσας στη συγκεκριμένη σχολή αναθεωρήθηκε χάρη στην επισκόπηση της βιβλιογραφίας που ανέφερε ότι πάνω από 90 διδακτικά προγράμματα ιατρικής και οδοντιατρικής ιατρικής στη Βόρεια Αμερική, το Ηνωμένο Βασίλειο, τμήματα της Ευρώπης και της Αυστραλίας δεν έδειξε καμία ένταξη της νοηματικής γλώσσας. Το πρόγραμμα επίσημης εκπαίδευσης νοηματικής γλώσσας στο UWI ξεκίνησε το 2012, υλοποιείται στο τρίτο έτος του προπτυχιακού τμήματος οδοντιατρικής σχολής και βασίστηκε στο γεγονός ότι οι κωφοί πολίτες απέφευγαν την επίσκεψη στον οδοντίατρο λόγω έλλειψης επικοινωνίας και παρά μόνο σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει δύο μαθήματα νοηματικής γλώσσας και άμεσης απαίτησης

---

¹⁶ Βλ. Άρθρο «Sign language in dental education-A new nexus»:

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28805024/>

κλινικής ικανότητας σε συνεργασία με δύο σχολές στο Mona Campus. Όσον αφορά τα αποτελέσματα του προγράμματος, αναφέρεται ότι μέχρι το 2018, δύο ομάδες έχουν ολοκληρώσει το πρόγραμμα και τα προκαταρκτικά ευρήματα από μια συνεχιζόμενη κλινική μελέτη έχουν δείξει θετικό αντίκτυπο στην πρόσβαση, στην οδοντιατρική περίθαλψη και στην οδοντιατρική θεραπεία για κωφούς ασθενείς στο UWI Mona Dental Polyclinic. Επίσης, το πρόγραμμα εκπαίδευσης έχει οδηγήσει σε μία αυξημένη οδοντιατρική πρόσβαση και θεραπεία για τους κωφούς ασθενείς και μπορεί να επεκταθεί στους οδοντιάτρους και σε άλλους μαθητές οδοντιατρικής παγκοσμίως. Τέλος, μπορούμε να τονίσουμε ότι η υποχρεωτική συμπερίληψη της νοηματικής γλώσσας και της κωφής κουλτούρας στα προγράμματα οδοντιατρικής σχολής έχει αφαιρέσει το μεγάλο εμπόδιο επικοινωνίας (Jones, Cumberbatch, 2018).

Ακόμη, ένα άλλο πρόγραμμα εκπαίδευσης της νοηματικής γλώσσας σε φοιτητές ιατρικής σχετικά με τη φροντίδα των κωφών και βαρήκοων ασθενών είναι το Deaf Strong Hospital (DSH) στη Σχολή Ιατρικής και Οδοντιατρικής του Πανεπιστημίου του Ρότσεστερ¹⁷. Το πρόγραμμα ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 1998 σε συνεργασία με το URMC και το Deaf Wellness Center. Το πρόγραμμα εκθέτει τους φοιτητές ιατρικής πρώτου έτους στα ζητήματα παροχής αποτελεσματικής φροντίδας και επικοινωνίας των κωφών ασθενών και την καθιέρωση πολυπολιτισμικής ευαισθησίας στην ιατρική τους εκπαίδευση. Το πρόγραμμα DSH πραγματοποιείται συνήθως εντός των δύο πρώτων μηνών του ακαδημαϊκού έτους ως μέρος του μαθήματος Εισαγωγής στην Κλινική Ιατρική του πρώτου έτους. Πρόκειται ουσιαστικά για μία άσκηση αντιστροφής ρόλων η οποία διενεργείται σε ένα χώρο προσομοίωσης χώρου παροχής υπηρεσιών υγείας. Οι φοιτητές έχουν το ρόλο των ασθενών και τους ζητείται να επικοινωνούν με τους υπεύθυνους υγειονομικής περίθαλψης (κωφοί εθελοντές) χωρίς να μιλούν, ενώ το ρόλο των επαγγελματιών υγείας αναλαμβάνουν μέλη της κοινότητας των κωφών. Οι φοιτητές ιατρικής ενθαρρύνονται να χρησιμοποιούν εναλλακτική επικοινωνία, όπως χειρονομίες, ορθογραφία δακτύλων, Νοηματική γλώσσα ή σημειώσεις γραμμένες μπρος-πίσω. Πριν τη συμμετοχή στην

---

¹⁷ Βλ. Άρθρο «The Deaf Strong Hospital Program: A Model of Diversity and Inclusion Training for First-Year Medical Students»:

https://journals.lww.com/academicmedicine/Fulltext/2012/11000/The_Deaf_Strong_Hospital_Program_A_Model_of.31.aspx

άσκηση, οι φοιτητές διδάσκονταν το δακτυλικό αλφάβητο και ορισμένα βασικά νοήματα. Από την άλλη μεριά, στους κωφούς εθελοντές είχε δοθεί η οδηγία να αποφύγουν τη χρήση προφορικού λόγου ή χειλεανάγνωσης. Αξίζει λοιπόν να σημειωθεί ότι τον Αύγουστο του 2011 πραγματοποιήθηκε μία έρευνα καθώς 99 φοιτητές ιατρικής πρώτου έτους συμμετείχαν στο πρόγραμμα DSH και μερικοί συμμετέχοντες ανέφεραν ότι είχαν προηγούμενη έκθεση σε κωφά άτομα και νοηματική γλώσσα, αλλά όλοι ήταν νέοι στο πρόγραμμα DSH. Επίσης, συμμετείχαν από την τοπική κοινότητα κωφών, 40 κωφοί χρήστες Αμερικανικής Νοηματικής Γλώσσας (ASL), 12 επιπλέον κωφοί και ακούντες καθηγητές και μέλη του προσωπικού από διάφορους κλάδους δημόσιας υγείας μαζί με 8 συμβαλλόμενους, πιστοποιημένους διερμηνείς Αμερικανικής Νοηματικής Γλώσσας (ASL). Μετά την αξιολόγηση οι 80 από τους 99 φοιτητές Ιατρικής χαρακτήρισαν το πρόγραμμα εκπαιδευτικό και ενδιαφέρον αναγνωρίζοντας τη σπουδαιότητα διαπολιτισμικών θεμάτων στην ιατρική εκπαίδευση. Πολλοί ερωτηθέντες σημείωσαν ότι οι εμπειρίες τους στο DSH τους ενθάρρυναν να εξερευνήσουν περαιτέρω τον κωφό πολιτισμό και να βρουν τρόπους επικοινωνίας. Το πρόγραμμα έχει συνεχιστεί και σημειώνεται ότι το 2009 εφαρμόστηκε σε φοιτητές της φαρμακευτικής, ελαφρώς εμπλουτισμένο και με πιο συστηματική αξιολόγηση από τους συμμετέχοντες. (Thew, Smith, Chang & Starr, 2012).

Μία αντίστοιχη ενέργεια ήταν η ανάπτυξη ενός καινοτόμου 1ήμερου μαθήματος τεταρτοετών φοιτητών ιατρικής του Πανεπιστημίου του Leeds¹⁸ που διοικείται από το Κέντρο Κωφών στο για να προσφέρει εκπαίδευση επικοινωνίας και γνωριμίας με την κώφωση. Στόχος του μαθήματος ήταν η απόκτηση μεγαλύτερης κατανόησης της κώφωσης από την προοπτική των κωφών ανθρώπων, η επικοινωνία και η προσέγγιση ειδικότερα προς έναν κωφό, η ανάπτυξη και η χρήση δεξιοτήτων που απαιτούνται για μια τέτοια επικοινωνία. Το μάθημα ήταν βιωματικό και ξεκινούσε με μια άσκηση ανάγνωσης χειλιών προκειμένου οι φοιτητές να αντιληφθούν τη θέση των κωφών ασθενών ενώ στη συνέχεια δύο κωφοί εισάγουν τους συμμετέχοντες στην νοηματική γλώσσα. Οι μαθητές μαθαίνουν πώς να κάνουν απλές διαγνωστικές ερωτήσεις στη νοηματική γλώσσα και (ίσως το πιο σημαντικό) να ερμηνεύουν σωστά

---

¹⁸ Βλ. Άρθρο «The lessons of deafness: deafness awareness and communication skills training with medical students»: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1365-2923.1991.tb00073.x>

τις απαντήσεις που λαμβάνουν. Το πρόγραμμα ολοκληρώθηκε με ένα παιχνίδι ρόλων στο οποίο κάθε μαθητής είχε μια κλινική διαβούλευση με ένα κωφό άτομο και έπρεπε να καταλήξει σε διάγνωση εφαρμόζοντας αποτελεσματικά την ευαισθητοποίηση, τις γνώσεις και τις δεξιότητες επικοινωνίας που αποκτήθηκαν κατά τη διάρκεια της ημέρας. Το μάθημα πραγματοποιήθηκε μέχρι το 1991 για τέσσερα χρόνια και τα αποτελέσματα του μαθήματος με βάση την μαθητική αξιολόγηση επισημαίνουν ότι από τους 415 μαθητές που έχουν παρακολουθήσει το μάθημα μέχρι σήμερα (1991), το 80% το αξιολόγησε πολύ ενδιαφέρον και ένα ακόμη 17% αρκετά ενδιαφέρον και το 99% βαθμολόγησε το μάθημα ως συνολικά χρήσιμο. Τα σχόλια που προσφέρονται αυθόρμητα από τους μαθητές ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκά και άσκησαν πιέσεις ώστε αυτό το πιλοτικό μάθημα να επεκταθεί σε όλους τους τεταρτοετείς φοιτητές (Smith, Hasnir, 1991).

Επιπρόσθετα, μία αντίστοιχη ενέργεια ευαισθητοποίησης της κώφωσης και εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας πραγματοποιείται στους φοιτητές ιατρικής σχολής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Πιο συγκεκριμένα, στο 9^ο εξάμηνο οι προπτυχιακοί φοιτητές παρακολουθούν το μάθημα «Διαταραχές Επικοινωνίας» το οποίο αναφέρεται στην επικοινωνία, την κώφωση και βαρηκοΐα, κ.α. κάνοντας ένα μάθημα εξοικείωσης με την κώφωση και τη νοηματική γλώσσα. Αν και η διδασκαλία έχει ελάχιστο χρονικό περιθώριο, οι φοιτητές έρχονται σε επαφή με τους κωφούς και έχουν μια στοιχειώδη ιδέα για την εξυπηρέτηση και την αλληλεπίδραση μεταξύ τους στον ιατρικό χώρο (Τμήμα Ιατρικής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2016).

Μια ενδιαφέρουσα ενέργεια εξάσκησης νοηματικής γλώσσας σε συνδυασμό με την τεχνολογία επιτεύχθηκε το 2011 από την Αθήνα σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο του Σάαρλαντ (Saarland University) στη Γερμανία, όπου πραγματοποιήθηκε μία μελέτη με βάση ένα εργαστήριο νοηματικής γλώσσας και χειρονομιών σε χώρο φιλοξενίας ηλικιωμένων και κινητικά αναπήρων ανθρώπων¹⁹. Η μελέτη έλαβε χώρα στο κέντρο του γηροκομείου της Βρέμης (BAALL), ένα μικρό περιβάλλον σπιτιού για ακούοντες ηλικιωμένους και ανθρώπους με κινητικά βοηθήματα, το οποίο πληροί όλες τις προϋποθέσεις ενός σπιτιού. Ο στόχος της μελέτης είναι η παρατήρηση και

---

¹⁹ Βλ. Άρθρο «Gesture and Sign Language in Human-Computer Interaction and Embodied Communication»: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-642-34182-3.pdf>

αναγνώριση χωρικών νοημάτων που οι άνθρωποι χρησιμοποιούν στο χώρο για να πλοηγηθούν με το αναπηρικό καροτσάκι στην καθημερινή ζωή του γηροκομείου σε συνδυασμό με τεχνολογικά μέσα (ρομπότ). Στη μελέτη συμμετείχαν και 20 άτομα από Γερμανία (μέση ηλικία 26), ήταν μαθητές χωρίς κινητικά προβλήματα, παρόλο που τους ζητήθηκε να νοηματίζουν και να κάνουν σαν να εξαρτώνται από το αναπηρικό καροτσάκι. Η μελέτη είχε σκοπό να δείξει την χρήση της νοηματικής γλώσσας προς ένα ρομπότ ώστε να συλληχθούν οι αλληλεπιδράσεις ανθρώπινου-ρομπότ προσανατολισμένου στο χώρο ως δείγμα πώς οι περισσότεροι άνθρωποι ελέγχουν μια έξυπνη αναπηρική καρέκλα που κατανοεί τις χωρικές οδηγίες μέσω της ομιλούμενης και της νοηματικής γλώσσας. Έτσι λοιπόν, στο BAALL η αναπηρική καρέκλα που ονομάζεται Rolland, εξυπηρετεί την κινητικότητα και περιλαμβάνει ένα πραγματικό καθημερινό σενάριο ενός χρήστη που χρησιμοποιεί την αναπηρική καρέκλα για πλοήγηση στο περιβάλλον του μέσω της νοηματικής γλώσσας και της ομιλίας. Συνοψίζοντας, οι άνθρωποι που μένουν στο BAALL μπορούν να νοηματίζουν περισσότερο και να χρησιμοποιούν το τεχνολογικό μέσο που εκτελεί σωστά τις προφορικές και νοηματικές τους οδηγίες, γεγονός που παρέχει άμεση ευκολία στον κινητικό τομέα και επιπλέον εξάσκηση στο σύστημα χειρονομιών για τη βελτίωση της νοηματικής γλώσσας (Efthimiou, Kouroupetroglou & Fotinea, 2011).

Όσον αφορά τα δημοσιογραφικά στοιχεία, αναφέρονται από τη συγγραφέα Sally Nyakanyanga (2017) πληροφορίες σχετικά με τις προσπάθειες και τις ενέργειες ανθρώπων στα νοσοκομεία για γνώση και χρήση της νοηματικής γλώσσας στην περιοχή Ζιμπάμπουε της Αφρικής. Αρχικά, πέρα από τις αρνητικές απόψεις κωφών ασθενών που γίνονται αντιληπτές στο άρθρο και αφορούν τον τρόπο συμπεριφοράς, συνεννόησης και περίθαλψης από το ιατρικό προσωπικό, παρουσιάζεται το έργο σε ένα νοσοκομείο μολυσματικών ασθενειών του Wilkins στο Harare, που η κατάσταση είναι πολύ διαφορετική. Οι κωφοί και βαρήκοοι ασθενείς επαινούν τις υπηρεσίες του συγκεκριμένου νοσοκομείου διότι συνεργάζεται με το Deaf Zimbabwe Trust και έχουν γίνει ενέργειες εκμάθησης και χρήσης νοηματικής γλώσσας από το ιατρικό προσωπικό²⁰. Αναλυτικά, η νοηματική γλώσσα έχει διδαχθεί σε 21 μέλη του

---

²⁰ Βλ. Άρθρο «Hospitals introduce sign language to bridge gap between the deaf and care. Bhekisisa - Centre for Health Journalism»: <https://bhekisisa.org/article/2017-05-18-zimbabwe-hospitals-introduce-sign-language-to-bridge-gap-between-the-deaf-and-care/>

προσωπικού και 60 επαγγελματίες ιατρικής από κλινικές. Πραγματοποιείται ένα 10ήμερο εκπαιδευτικό σεμινάριο όπου τα μέλη του νοσοκομείου διδάσκονται τις πρώτες 100 λέξεις στο λεξικό νοηματικής γλώσσας και παρουσιάζεται ο τρόπος επικοινωνίας σε θέματα υγείας και για τον ιό HIV. Εκτός από το επιμορφωτικό σεμινάριο, οι νοσηλευτές στο μάθημα έχουν ξεκινήσει μια ομάδα «WhatsApp» για να συζητήσουν και να μάθουν από τις εμπειρίες τους με κωφούς ασθενείς. Το παρόν έργο είναι πρόσφατο και δεν έχουν καταγραφεί τα επίσημα αποτελέσματα του επιμορφωτικού προγράμματος, όμως η ενέργεια αποτελεί θετικό στοιχείο και ο στόχος του νοσοκομείου είναι η παρουσία τουλάχιστον δύο νοσοκόμων με γνώσεις νοηματικής γλώσσας σε κάθε εγκατάσταση ώστε να διασφαλιστεί η πλήρης πρόσβαση και η επικοινωνία με κωφούς ασθενείς. Τέλος, να σημειωθεί ότι γίνονται και επιπρόσθετες ενέργειες από το σύλλογο του νοσοκομείου όπως κοινωνικά ταξίδια σε κωφές παραστάσεις θεάτρου και προβολές ταινιών (Nyakanyanga, 2017).

Άλλη μία ενέργεια εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας διοργανώθηκε ένα διαδικτυακό επιμορφωτικό πρόγραμμα με θέμα: «Νοσηλεύω στην Ελληνική Νοηματική Γλώσσα» από την Ένωση Νοσηλευτών Ελλάδος (Ε.Ν.Ε.)²¹, έχοντας στόχο την προαγωγή της Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Ανάπτυξης και Επιμόρφωσης των Νοσηλευτών σε συνεργασία με το Κέντρο Εκπαίδευσης Νοηματικής Γλώσσας Πολυχώρος ΚΙΒΩΤΟΣ. Η έναρξη των μαθημάτων έγινε το Νοεμβρίου του 2020 και αποτελούνταν από 30 ώρες (15 μαθήματα). Το συγκεκριμένο πρόγραμμα δεν ήταν δωρεάν και είχαν δικαίωμα συμμετοχής όλοι οι νοσηλευτές, τηρώντας αυστηρά σειρά προτεραιότητας μεταξύ των οικονομικά τακτοποιημένων μελών της Ε.Ν.Ε. Το πρόγραμμα περιλάμβανε ομάδες 5 έως 8 ατόμων. Μέσα από το συγκεκριμένο πρόγραμμα, μία ομάδα νοσηλευτών θα είχε την ευκαιρία να αποκτήσει επικοινωνιακές δεξιότητες νοηματικής γλώσσας και να τις αξιοποιήσει ευχάριστα και χρήσιμα στην αλληλεπίδραση του με κωφούς ασθενείς (Ένωση Νοσηλευτών Ελλάδος, 2020).

Παρακάτω παρατίθενται ενδεικτικοί πίνακες σχετικά με τα προγράμματα και τις έρευνες που αναφέρθηκαν δίνοντας συνοπτικά στοιχεία και το περιεχόμενο.

---

²¹ Βλ. Άρθρο «Διαδικτυακό Επιμορφωτικό Πρόγραμμα: «Νοσηλεύω στην Ελληνική Νοηματική Γλώσσα»: <http://enne.gr/18457>

Πίνακας 1. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε χώρους υγείας

Ερευνητές / Έτος	Τίτλος / Πηγή	Σκοπός / Ερωτήσεις	Μεθοδολογία / μέτρηση	Δείγμα / Ανταπόκριση	Παρέμβαση	Αποτελέσματα
Santos et al. / 2019	Sign Language in Brazilian Pharmacy Education / Am J Pharm Educ. 83(8): 7239	Εκπαίδευση φοιτητών Φαρμακευτικής για βελτίωση της παρεχόμενης φροντίδας και επικοινωνίας στους κωφούς ασθενείς	Έρευνα των συμμετεχόντων με αξιολόγηση της παρέμβασης	35 τμήματα προπτυχιακών φοιτητών φαρμακευτικής σχολής/ Σχεδόν το 50% (18) από τα τμήματα παρακολούθησε το πρόγραμμα	Εκμάθηση τριών θεματικών ενοτήτων: α) πτυχές κώφωσης, β) διδασκαλία νοηματικής γλώσσας, γ) πτυχές της κοινότητα των Κωφών	-Χρήσιμο για τα άτομα που θα εργαστούν ως Φαρμακοποιοί - Ανθρωπιστική και ολοκληρωμένη φροντίδα - Ευκαιρία επικοινωνίας σε κωφούς ασθενείς - Περιθώριο βελτίωσης της διδασκαλίας νοηματικής γλώσσας σε προπτυχιακούς φοιτητές
-Hoang L. et al. / 2011 -Farber J. et al./ 2004	-Assessing deaf culture competency of physicians and medical Students / J.Canc.Educ. 26:175-182 / -Medical students, deaf patients and cancer. / Med Educ 38:1181-1202	Εκπαίδευση για: -Αύξηση της γνώσης σε θέματα σχετικά με κωφούς ασθενείς και την κουλτούρα τους μέσω σχετικής εκπαίδευσης -Βελτίωση της φροντίδας υγείας, της πρόσβασης των κωφών στις υπηρεσίες υγείας, στην πληροφορία για θέματα υγείας και στην προληπτική ιατρική ειδικά σχετικά με τον καρκίνο	Πειραματική μελέτη με δείγμα ευκολίας / Αξιολόγηση της γνώσης όλων των ομάδων, της ικανότητας επικοινωνίας στη νοηματική γλώσσα, αξιολόγηση του προγράμματος από την ομάδα παρέμβασης	-Ομάδα παρέμβασης: 22 (ανταπόκριση 88%) φοιτητές ιατρικής του Παν/μίου California (ΗΠΑ) - Ομάδα ελέγχου 1: 211 (ανταπόκριση 33%) φοιτητές ιατρικής του Παν/μίου California (ΗΠΑ) -Ομάδα ελέγχου 2: 130 (ανταπόκριση 25%) καθηγητές ιατρικής του Παν/μίου California (ΗΠΑ)	Πολυετές εκπαιδευτικό πρόγραμμα: -6 τρίμηνα μαθήματα νοηματικής γλώσσας -Έντυπο υλικό -1 έτος πρόγραμμα αγωγής υγείας στην κοινότητα των κωφών -Έρευνα σε θέμα σχετικό με την κοινότητα των κωφών	Στην ομάδα παρέμβασης: -Βελτίωση της επικοινωνίας στη νοηματική γλώσσα -Θετική αποδοχή από την κοινότητα των κωφών -Ικανοποίηση από την εκπαίδευση

Πίνακας 2. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε χώρους υγείας

Ερευνητές / Έτος	Τίτλος / Πηγή	Σκοπός / Ερωτήσεις	Μεθοδολογία / μέτρηση	Δείγμα / Ανταπόκριση	Παρέμβαση	Αποτελέσματα
Ozlem Midik/ 2016	An elective program in medical education: Communication with Hard of Hearing People and Turkish Sign Language/ Marmara Medical Journal 29(1):14-22	-Γνώσεις περί κώφωσης, -Ανάπτυξη επικοινωνίας/ συνέντευξης μεταξύ γιατρού και κωφών -Ευαισθητοποίηση για την κουλτούρα των κωφών, -Καθιέρωση επικοινωνίας χρησιμοποιώντας τη νοηματική γλώσσα (TSL)	Αξιολόγηση του προγράμματος μετά την παρέμβαση/ φόρμες αξιολόγησης	60 δευτεροετείς φοιτητές ιατρικής σχολής/ 21 δηλώσεις αξιολόγησης	Πρόγραμμα 4 εβδομάδων: συνεδρίες ανταλλαγής εμπειριών, συνεδριακές συζητήσεις, πρόγραμμα εκπαίδευσης νοηματικής γλώσσας, 120 ωρών βασικών δεξιοτήτων, εκπαιδευτική δραστηριότητα	-Ωφέλιμες μέθοδοι -Θετική βαθμολογία των μαθητών στο πρόγραμμα ($8,53 \pm 0,88$ από 10) -Επαγγελματισμός στις δεξιότητες επικοινωνίας μέσω της νοηματικής γλώσσας και τις δεξιότητες υψηλού επιπέδου γνώσεων για τους κωφούς
Βελονάκη, Βελονάκη & Καλοκαιρινού/ 2011	Σχεδιασμός προγράμματος εκπαίδευσης νοσηλευτών και φοιτητών νοσηλευτικής για τη διασφάλιση του δικαιώματος των κωφών στην υγεία/ Ειδικό άρθρο	-Ευαισθητοποίηση σε θέματα κώφωσης και κουλτούρας της κοινότητας των κωφών, -Αναγνώριση ιδιαίτερων αναγκών και δικαιωμάτων των κωφών σε θέματα υγείας -Απόκτηση γνώσεων επικοινωνίας στην ελληνική νοηματική γλώσσα	Βιβλιογραφική αναζήτηση αναλυτικών προγραμμάτων διδασκαλίας, πιλοτικό πρόγραμμα στους συμμετέχοντες/ Αποτελέσματα του πιλοτικού προγράμματος	Νοσηλευτές και φοιτητές της νοσηλευτικής στην Ελλάδα/ Αναμένονται τα αποτελέσματα της αξιολόγησης	30 ώρες διδασκαλίας (10 τρίωρα μαθήματα): διδασκαλίας ελληνικής νοηματικής γλώσσας, απόκτηση γνώσεων σχετικών με την κουλτούρα των κωφών κατά την παροχή υγείας	-Ευαισθητοποίηση και απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων, -Βελτίωση παρεχόμενης φροντίδας υγείας σε κωφούς ασθενείς. Αναμένονται τα αποτελέσματα από την αξιολόγηση του προγράμματος.
HeLMSIC / 2006	Breaking the Silence – BtS/ https://www.helmsic.gr/breaking-the-silence-bts/	Βασικές γνώσεις νοηματικής γλώσσας με έμφαση στη λήψη του ιατρικού ιστορικού -Γνώση της κουλτούρας των κωφών -Βασικές αρχές και στο θεμελιώδες λεξιλόγιο της ελληνικής νοηματικής γλώσσας για τον τομέα της ιατρικής	Αναφορά σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα χωρίς αξιολόγηση πριν ή μετά την παρέμβαση	25 φοιτητές ιατρικής σχολής κάθε χρόνο	13 τρίωρα μαθήματα με διάρκεια 30 ώρες σε διάστημα 8 εβδομάδων	-Θετική αξιολόγηση από τους συμμετέχοντες του προγράμματος -Χρήσιμο και ωφέλιμο μάθημα για την επικοινωνία με κωφούς ασθενείς

Πίνακας 3. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε χώρους υγείας

Ερευνητές / Έτος	Τίτλος / Πηγή	Σκοπός / Ερωτήσεις	Μεθοδολογία / μέτρηση	Δείγμα / Ανταπόκριση	Παρέμβαση	Αποτελέσματα
HeLMSIC/ 2015	Breaking the Silence Advanced-BtS Advanced / https://www.helmsic.gr/breaking-the-silence-advanced-bts-advanced/	-Αποτελεσματική επικοινωνία μέσω της νοηματικής γλώσσας μεταξύ γιατρών και κωφών -Βιωματική επαφή και εξοικείωση με τη κώφωση -Εναισθητοποίηση και κατανόηση κώφωσης και πρόσβαση των κωφών	Αναφορά σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα χωρίς αξιολόγηση πριν ή μετά την παρέμβαση	Φοιτητές ιατρικής σχολής	Σεμινάριο διάρκειας 30 ωρών με εξάσκηση στη νοηματική γλώσσα και σε θέματα της κώφωσης	-Επέκταση των βασικών μαθημάτων της HeLMSIC με θετική αξιολόγηση του σεμιναρίου από τους συμμετέχοντες -Χρήσιμο για την επικοινωνία με κωφούς ασθενείς
Bailey N. et al./ 2021	Evaluation of an American Sign Language co-curricular training for pharmacy students/ Curr Pharm Teach Learn. 2021 Jan;13 (1):68-72	Βοήθεια φοιτητών φαρμακευτικής σχολής ώστε να γίνουν πιο σίγουροι και άνετοι στην επικοινωνία με κωφούς και βαρήκοους ασθενείς	Έρευνα με 39 άτομα πρώτου και δεύτερου έτους, πριν και μετά τη διεξαγωγή του εκπαιδευτικού προγράμματος/ Χρήση ερωτηματολογίου υ από τους συμμετέχοντες για την εμπιστοσύνη και την επικοινωνία με κωφούς	Τριάντα εννέα φοιτητές πρώτου και δεύτερου έτους της φαρμακευτικής σχολής (Η ΠΑ)/ 36 μαθητές (92,3%) συμπλήρωσαν την έρευνα πριν το μάθημα και 34 μαθητές (87,2%) συμπλήρωσαν την έρευνα μετά την ολοκλήρωση του μαθήματος.	4 μαθήματα 90 λεπτών: εκμάθηση λέξεων, φράσεων και της κουλτούρας των κωφών, βασικά στοιχεία της Αμερικανικής Νοηματικής Γλώσσας (ASL), αλληλεπίδραση με Κωφό γιατρό μέσω του Skype και με κωφά άτομα από την τοπική κοινότητα	-Βελτιωμένη εμπιστοσύνη στην επικοινωνία με τους κωφούς ασθενείς και με το διερμηνέα, -Αύξηση της εμπιστοσύνης και της επικοινωνίας στη συνεργασία με κωφούς ασθενείς
Lock E. / 2003	A workshop for medical students on deafness and hearing impairments / Acad Med 78(12):1229-34	Εκπαίδευση: 1) για τη βελτίωση της παρεχόμενης φροντίδας 2) για την εξυπηρέτηση της επικοινωνίας στα κωφά άτομα και στα άτομα που χρησιμοποιούν βοηθήματα ακοής	Πειραματική μελέτη, χωρίς ομάδα ελέγχου, με αξιολόγηση μετά την παρέμβαση/ Αξιολόγηση της εκπαίδευσης από τους συμμετέχοντες	Πρωτοετείς και δευτεροετείς φοιτητές ιατρικής Παν/μίου του Dalhousie (Καναδάς)/ μόνο το 41% συμπλήρωσε φόρμα αξιολόγησης	Δύο τρίωρα εκπαιδευτικά workshops (1997-1998): θεωρητική εκπαίδευση, ασκήσεις εναλλαγής ρόλων, συνεντεύξεις και συνεδρίες εθελοντών κωφών (προσομοίωση), χορήγηση έντυπου υλικού	-Θετικές οι εντυπώσεις για την εκπαίδευση -Ασχολία με τη φροντίδα των κωφών ασθενών και σιγουριά για τις γνώσεις και τους ρόλους τους

Πίνακας 4. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε χώρους υγείας

Ερευνητές / Έτος	Τίτλος / Πηγή	Σκοπός / Ερωτήσεις	Μεθοδολογία / μέτρηση	Δείγμα / Ανταπόκριση	Παρέμβαση	Αποτελέσματα
Jones, Cumberbatch / 2018	Sign language in dental education-A new nexus/ Eur J Dent Educ. 2018 Aug;22 (3):143-150	Εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας σε προπτυχιακούς ακούοντες φοιτητές οδοντιατρικής για γεφύρωση του χάσματος επικοινωνίας μεταξύ των οδοντιάτρων και των κωφών ασθενών	Ολοκλήρωση του προγράμματος από δύο ομάδες, συνεχιζόμενη κλινική μελέτη/ Αξιολόγηση των συμμετεχόντων με τη λήξη του εκάστοτε προγράμματος	Τρίτο έτος του προπτυχιακού τμήματος οδοντιατρικής σχολής στο Πανεπιστήμιο των Δυτικών Ινδιών (UWI), Mona Campus στο Κίνγκστον της Τζαμάικα / συνεχιζόμενη μελέτη	Στο τρίτο έτος του προπτυχιακού τμήματος: δύο υποχρεωτικά μαθήματα νοηματικής γλώσσας και άμεσης απαίτησης κλινικής ικανότητας σε συνεργασία με δύο σχολές στο Mona Campus	-Θετικό αντίκτυπο στην πρόσβαση, στην οδοντιατρική περίθαλψη και στην οδοντιατρική θεραπεία για κωφούς ασθενείς -Αυξημένη οδοντιατρική πρόσβαση και θεραπεία για τους κωφούς ασθενείς -Αφαίρεση του εμποδίου επικοινωνίας -Επέκταση διδασκαλίας σε άλλες σχολές
Thew et al./ 2012	The Deaf Strong Hospital Program. A Model of Diversity and Inclusion Training for First-Year Medical Students/ Academic Medicine: Volume 87- Issue 11- p 1496-1500	Εκπαίδευση για την -Αύξηση της άνεσης των φοιτητών στη φροντίδα κωφών -Εισαγωγή στη νοηματική γλώσσα και συνειδητοποίηση των περιορισμών άλλων μεθόδων επικοινωνίας -Συνειδητοποίηση της χρησιμότητας του διερμηνέα	Πειραματική μελέτη, έρευνα φοιτητών, κωφών και ακούοντων καθηγητών και διερμηνέων με αξιολόγηση μετά την παρέμβαση/ Αξιολόγηση από τους συμμετέχοντες	-100 φοιτητές κάθε χρόνο -Έρευνα 2011: 99 φοιτητές ιατρικής πρώτου έτους της ιατρικής σχολής του Παν/μίου του Rochester (ΗΠΑ), 40 κωφοί χρήστες, 12 κωφοί και ακούοντες καθηγητές, 8 διερμηνείς νοηματικής γλώσσας	Διάρκεια: 1 ημέρα -Εκπαίδευση σε Δακτυλικό αλφάβητο και βασικά νοήματα -Άσκηση αντιστροφής ρόλων	-80 από τους 99 φοιτητές Ιατρικής χαρακτήρισαν το πρόγραμμα εκπαιδευτικό και ενδιαφέρον -Αύξηση γνώσης και ενθάρρυνση για εξερεύνηση του κωφού πολιτισμού και των τρόπων επικοινωνίας -Θετικότερη στάση και συμπεριφορά προς ασθενείς που δεν μιλούν την αγγλική προφορική γλώσσα
Smith MC. & Hasnip J. / 1991	The lessons of deafness: deafness awareness and communication skills training with medical students/ med educ./25(4):319-21	-Κατανόηση της κώφωσης από την προοπτική των κωφών ανθρώπων, -Επικοινωνία και προσέγγιση ειδικότερα προς έναν κωφό, -Ανάπτυξη και χρήση δεξιοτήτων επικοινωνίας με τους κωφούς	-Πειραματική μελέτη με μαθητές, -Αξιολόγηση μετά την παρέμβαση / Αξιολόγηση της εκπαίδευσης από τους συμμετέχοντες	415 τεταρτοετείς φοιτητές της ιατρικής σχολής του Παν/μίου του Leeds -Αγγλία (συμμετέχοντες στην τετραετία εφαρμογής μέχρι το 1991)	Εκπαίδευση διάρκειας 1 ημέρας: θεωρητική εκπαίδευση και ασκήσεις εναλλαγής ρόλων και προσομοίωσης	-97 % αξιολόγησε το πρόγραμμα πάρα πολύ ενδιαφέρον -80% αξιολόγησε το πρόγραμμα πολύ ενδιαφέρον -99% βαθμολόγησε το μάθημα ως συνολικά χρήσιμο Τα σχόλια των μαθητών ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκά

Πίνακας 5. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε χώρους υγείας

Ερευνητές / Έτος	Τίτλος / Πηγή	Σκοπός / Ερωτήσεις	Μεθοδολογία / μέτρηση	Δείγμα / Ανταπόκριση	Παρέμβαση	Αποτελέσματα
Τμήμα Ιατρικής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (Οδηγός Σπουδών)/ 2016	ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ Σ-Τμήμα Ιατρικής/ https://www.med.uth.gr/DetailsLes.aspx?id=87	-Ενημέρωση για την κώφωση και βαρηκοΐα, -Εξοικείωση με την κώφωση και τη νοηματική γλώσσα	Αναφορά εκπαιδευτικού προγράμματος προς τους προπτυχιακούς φοιτητές ιατρικής	Προπτυχιακοί φοιτητές ιατρικής σχολής του 9 ^{ου} εξαμήνου	-Μάθημα «Διαταραχές Επικοινωνίας» (κώφωση και βαρηκοΐα, νοηματική γλώσσα) -Μάθημα εξοικείωσης με τη νοηματική γλώσσα	-Επαφή με τους κωφούς και απόκτηση ιδέας για την εξυπηρέτηση και την αλληλεπίδραση μεταξύ κωφών και φοιτητών στον ιατρικό χώρο -Μικρό χρονικό πλαίσιο διδασκαλίας
Efthimiou et al./ 2011	Gesture and Sign Language in Human-Computer Interaction and Embodied Communication/ 9th International Gesture Workshop, GW 2011	Παρατήρηση και αναγνώριση χωρικών νοημάτων που οι άνθρωποι χρησιμοποιούν στο γηροκομείο σε συνδυασμό με τεχνολογικά μέσα (ρομπότ) -Χρήση της νοηματικής γλώσσας προς ένα ρομπότ προσανατολισμένου στο χώρο	Πειραματική μελέτη χωρίς αναφορά των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης / Αξιολόγηση από ομάδα 20 ατόμων	20 άτομα (μέση ηλικία 26) χωρίς κινητικά προβλήματα/ τους ζητήθηκε να νοηματίζουν και να κάνουν σαν να εξαρτώνται από το ηλεκτρικό αναπηρικό αμαξίδιο	1μερή έρευνα αξιολόγησης της χρήσης του ρομπότ-αναπηρικό αμαξίδιο για αλληλεπίδραση μέσω της νοηματικής γλώσσας για κίνηση στο χώρο	-Πλοήγηση στο περιβάλλον μέσω της νοηματικής γλώσσας και της ομιλίας και του ρομπότ -Το ρομπότ (αναπηρικό αμαξίδιο) ακολουθεί οδηγίες νοηματικής γλώσσας για να μεταφέρει τους ανθρώπους μέσα στο χώρο του γηροκομείου -Ωφέλιμο για τους κατοίκους του χώρου

**Πίνακας 6. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε χώρους υγείας
(δημοσιογραφικά άρθρα)**

Ερευνητές / Έτος	Τίτλος / Πηγή	Σκοπός / Ερωτήσεις	Μεθοδολογία / μέτρηση	Δείγμα / Ανταπόκριση	Παρέμβαση	Αποτελέσματα
Nyakanyanga S./ 2017	Hospitals introduce sign language to bridge gap between the deaf and care/ https://bhekisisa.org/article/2017-05-18-zimbabwe-hospitals-introduce-sign-language-to-bridge-gap-between-the-deaf-and-care/ (Δημοσιογραφικό άρθρο)	-Εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας -Γεφύρωση του χάσματος επικοινωνίας μεταξύ κωφών και ιατρικού προσωπικού -Παρουσία τουλάχιστον δύο νοσοκόμων με γνώσεις νοηματικής γλώσσας σε κάθε εγκατάσταση για πρόσβαση κωφών	Αναφορά σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα χωρίς διευκρίνιση αξιολόγησης	21 μέλη του προσωπικού και 60 επαγγελματίες ιατρικής από κλινικές της περιοχής Ζιμπάμπουε της Αφρικής	10ήμερο εκπαιδευτικό σεμινάριο: - Διδασκαλία πρώτων 100 λέξεων νοηματικής γλώσσας -Τρόπος επικοινωνίας σε θέματα υγείας και για τον ιό HIV -Ομάδα «WhatsApp» για συζήτηση εμπειριών τους με κωφούς ασθενείς	-Πρόσφατο χωρίς επίσημα αποτελέσματα -Ωφέλιμο και χρήσιμο τόσο για την εξασφάλιση της επικοινωνίας μεταξύ ακούντων και κωφών όσο και για την πρόσβαση των κωφών στους χώρους ιατρικής
Ένωση Νοσηλευτών Ελλάδος (Ε.Ν.Ε.)/ 2020	Διαδικτυακό Επιμορφωτικό Πρόγραμμα: «Νοσηλεύω στην Ελληνική Νοηματική Γλώσσα»/ http://enne.gr/18457	-Προαγωγή της Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Ανάπτυξης και Επιμόρφωσης των Νοσηλευτών με τη νοηματική γλώσσα	Αναφορά χωρίς ομάδα ελέγχου και αξιολόγηση	Ομάδες νοσηλευτών 5 έως 8 ατόμων	30 ώρες (15 μαθήματα) νοηματικής γλώσσας	- Επικοινωνιακές δεξιότητες νοηματικής γλώσσας -Χρήσιμο πρόγραμμα

3.2.2. Προγράμματα και ενέργειες εκμάθησης νοηματικής γλώσσας στο χώρο της δημόσιας τάξης και υπηρεσίας

Από τη βιβλιογραφική αναζήτηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων σχετικών με την παροχή επικοινωνίας και την κάλυψη βασικών αναγκών του πλαισίου δημόσιας τάξης (αστυνομία, πυροσβεστική, ΚΕΠ.) σε κωφούς πολίτες, ανευρέθηκαν προγράμματα και μαθήματα νοηματικής γλώσσας, τα οποία απευθύνονταν σε ακούοντες εργαζομένους. Επίσης, σε κριτική ανασκόπηση που προέκυψε από τη βιβλιογραφική αναζήτηση περιγράφονται κυρίως δημοσιογραφικά εκπαιδευτικά προγράμματα και ενέργειες που σκοπό έχουν την τροποποίηση των γνώσεων και στάσεων των ακούοντων απέναντι στην κώφωση και το βασικό τρόπο επικοινωνίας, την νοηματική γλώσσα. Οι στόχοι, η εκπαιδευτική μέθοδος, το περιεχόμενο και η διάρκεια κάθε προγράμματος που προέκυψε από τη βιβλιογραφική αναζήτηση διέφεραν σημαντικά μεταξύ τους. Ο βασικός στόχος όλων ήταν η επικοινωνία ανάμεσα σε εργαζομένους δημοσίας τάξης και κωφούς πολίτες ώστε να αποφευχθούν τυχόν παρεξηγήσεις, να διασφαλιστούν οι κωφοί πολίτες σε περίπτωση που χρειάζονται βοήθεια και να μπορούν να συνεννοηθούν μεταξύ τους.

Αρχικά, το αστυνομικό τμήμα του Πανεπιστημίου Άρκανσας δημοσίευσε ένα βίντεο για την πρωτοβουλία εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας από 11 μέλη του αστυνομικού τμήματος σε συνεργασία με δύο καθηγητές του τμήματος Γλωσσολογίας-Παθολογίας του Πανεπιστημίου, το οποίο παρέχει νοηματική γλώσσα στους φοιτητές του. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα πραγματοποιήθηκε το 2011 στο Αστυνομικό τμήμα του πανεπιστημίου του Κεντρικού Άρκανσας στην περιοχή Conway για την εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας²². Ζητήθηκε από τους δύο καθηγητές της νοηματικής γλώσσας να διδάξουν με μαθήματα τους αξιωματικούς του πανεπιστημίου αναλαμβάνοντας ο καθένας από μία βάρδια. Όπως αναφέρεται στο βίντεο, η διδασκαλία περιελάμβανε σημαντικά νοήματα, εξάσκηση για να βελτιωθούν, επίλυση αποριών και διαβεβαίωση των καθηγητών ότι μπορούν να νοηματίζουν οτιδήποτε έμαθαν στις συνεδρίες. Οι αστυνομικοί επιθυμούσαν να μάθουν κυρίως νοήματα που

---

²² Βλ. Βίντεο «UCA Police Learn Sign Language»: https://www.youtube.com/watch?v=f_j0mHdoR-c&ab_channel=UniversityofCentralArkansas

θα ωφελήσουν στην καθημερινή τους εργασία, όπως «χρειάζεστε κάποια βοήθεια; ποιο είναι το όνομα σου;, κτλ». Επίσης, με τη διδασκαλία και τη χρήση της νοηματικής γλώσσας, οι αστυνομικοί αναμένουν την κατάκτηση μίας λειτουργικής και χρήσιμης επικοινωνίας με λειτουργικά νοήματα με την κοινότητα των κωφών. Οι δηλώσεις των αστυνομικών παρουσιάζουν τις επιθυμίες τους και τους λόγους που είναι αναγκαίο να γνωρίζουν τη νοηματική γλώσσα με σκοπό να αντιμετωπίζουν όσες επικοινωνιακές δυσκολίες έχουν συναντήσει ανάμεσα σ' αυτούς και τους κωφούς πολίτες, δηλώνοντας το όφελος όχι μόνο των ακουόντων αλλά κυρίως και των κωφών πολιτών (University of Central Arkansas, 2011).

Μία ενέργεια με επίκεντρο την αστυνομία και την εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας πραγματοποιήθηκε στο μέρος της Πιερίας στην Ελλάδα²³. Η Διεύθυνση Εκπαίδευσης του Αρχηγείου της Ελληνικής Αστυνομίας και η Αστυνομική Ακαδημία, σε συνεργασία με την Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος (ΟΜΚΕ), προετοιμάζουν ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης αστυνομικών πρώτης γραμμής στη νοηματική γλώσσα, διάρκειας 90 ωρών. Εκτός από την εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας σκεφτόταν ποια είναι η βέλτιστη τεχνολογική λύση για την πρόσβαση των κωφών σε αριθμού έκτακτης ανάγκης και το σχεδιασμό μιας ειδικής κάρτας επικοινωνίας που θα περιλαμβάνει βασικούς κανόνες επικοινωνίας με έναν κωφό πολίτη. Είναι ένα πρόγραμμα που είχε συζητηθεί προκειμένου να διασφαλιστεί το δικαίωμα πρόσβασης, επικοινωνίας, και κατανόησης των κωφών ανθρώπων. Ωστόσο, δεν έχει γίνει γνωστό αν τελικά υλοποιήθηκε και ποιο ήταν το αποτέλεσμα του προγράμματος εκμάθησης νοηματικής γλώσσας (Pierianews, 2020).

Σύμφωνα με τα δημοσιογραφικά στοιχεία της αναζήτησης, στη Βρετανία πραγματοποιήθηκαν μαθήματα νοηματικής γλώσσας για αστυνόμους ώστε να μάθουν βασικές δεξιότητες και να μπορούν να συνομιλήσουν με ένα κωφό άτομο που το χρειάζεται και ειδικά σε έκτακτες ανάγκες, όπως για παράδειγμα σε ένα δικαστήριο, σε συνεντεύξεις ή σε ένα περιστατικό που δεν υπάρχει ο διερμηνέας. Το πρόγραμμα²⁴

---

²³ Βλ. Άρθρο «Οι αστυνομικοί μαθαίνουν νοηματική για να έχουν «ισότιμη μεταχείριση» οι κωφοί συμπολίτες μας»: <https://www.pierianews.gr/2020/05/31/i-astynomiki-mathenoun-noimatiki-gia-na-echoun-isotimi-metachirisi-i-kofi-sybolites-mas/>

²⁴ Βλ. Άρθρο «Use of Sign Language in the Police Force»: <http://www.signedlanguage.co.uk/use-sign-language-police-force.html>

αποτελούνταν από καθηγητές της Βρετανικής Νοηματικής Γλώσσας (BSL) οι οποίοι έχουν παραδώσει αρκετά μαθήματα κατά τη διάρκεια μιας σειράς εβδομάδων σε ορισμένες αστυνομικές δυνάμεις, όπου έως και 40 μέλη του προσωπικού της αστυνομίας μαθαίνουν βασικά στοιχεία όπως το αλφάβητο και πώς ονομάζονται. Ακόμη, ο συγγραφέας του άρθρου (Walker, 2013) αναφέρει ότι στην περιοχή Σέφιλντ, ένας αξιωματικός υποστήριξης της κοινότητας συνάντησε έναν έφηβο με σύνδρομο Down που χρησιμοποιούσε νοηματική γλώσσα και του ζήτησε να παραδώσει μαθήματα στο προσωπικό του τοπικού αστυνομικού τμήματος. Η αστυνομία όπως και άλλες υπηρεσίες που εξυπηρετούν και βοηθούν τους πολίτες θα πρέπει να είναι σε θέση να επικοινωνούν με τα άτομα που έχουν αναπηρία προκειμένου να τα εντάξουν στη κοινωνία και να μπορούν να επικοινωνήσουν με ακρίβεια και κατανόηση. Ωστόσο, δεν αναφέρονται αποτελέσματα και απόψεις των μαθημάτων νοηματικής γλώσσας αλλά είναι σίγουρο ότι ο κάθε αστυνομικός απέκτησε μία βασική και θετική γνώση που θα τον βοηθήσει στην επικοινωνία του με τους κωφούς πολίτες (Walker, 2013).

Αναφορικά, η Deaf Services προσφέρει μια σειρά μαθημάτων νοηματικής γλώσσας (Auslan) με στόχο την εισαγωγή βασικών δεξιοτήτων συνομιλίας στους συμμετέχοντες. Η μέθοδος που χρησιμοποιείται για να παραδοθούν τα διαδικτυακά μαθήματα, περιλαμβάνει την παρακολούθηση ενός εβδομαδιαίου μαθήματος βίντεο διάρκειας 1 ώρας, καθώς και την παρακολούθηση μιας εικονικής τάξης 1 ώρας με τον δάσκαλό και τους συναδέλφους με στόχο την εκμάθηση δεξιοτήτων νοηματικής γλώσσας και βασικών πληροφοριών για την κώφωση και την κουλτούρα των κωφών. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι το 2020 στην Αυστραλία, η Deaf Services και η Deaf Society δημιούργησε ένα βίντεο που διδάσκει στους αστυνομικούς της Surfers Paradise τη νοηματική γλώσσα²⁵. Στόχος του προγράμματος ήταν η απόκτηση βασικών δεξιοτήτων επικοινωνίας νοηματικής γλώσσας από τους αστυνομικούς για να εξασφαλίσουν την συνεννόηση με τους κωφούς πολίτες. Ακόμη, σημειώνεται ότι το πρόγραμμα Auslan ξεκίνησε με το Queensland Ambulance και είχε επεκταθεί για να συμπεριλάβει αστυνομικές και πυροσβεστικές υπηρεσίες. Το πρόγραμμα επιτεύχθηκε μέσω του διερμηνέα Mark Cave. Οι απόψεις και τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης

---

²⁵ Βλ. Άρθρο «Auslan sign language program for Queensland emergency workers paying dividends»: <https://www.abc.net.au/news/2020-10-15/gold-coast-auslan-queensland-police-sign-language/12764906>

εκπαιδευτικής ενέργειας ήταν ιδιαίτερα θετικά και βοηθητικά τόσο για την αστυνομία όσο και για τους κωφούς πολίτες για την καλύτερη επικοινωνία μεταξύ τους (Deaf Services, 2021 · Border, 2020).

Μία αντίστοιχου περιεχομένου ενέργεια εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας πραγματοποιήθηκε στο αστυνομικό τμήμα του Μάνσφιλντ²⁶ το 2019 από την Catherine Fitzgerald η οποία πρόκειται να αποφοιτήσει από ένα πρόγραμμα ποινικής δικαιοσύνης στη Νοτιοανατολική Περιφερειακή Επαγγελματική Τεχνική Σχολή στο Easton. Η Catherine Fitzgerald διαγνώστηκε με εκ γενετής κώφωση και αποφάσισε να βοηθήσει το αστυνομικό τμήμα με τη διδασκαλία της νοηματικής γλώσσας προσθέτοντας τους ένα βοηθητικό εργαλείο επικοινωνίας στο εργασιακό τους περιβάλλον. Εκτός από τα μαθήματα νοηματικής γλώσσας που ανέλαβε να διδάσκει στους αστυνομικούς, δημιούργησε οδηγούς μετάφρασης Αμερικανικής Νοηματικής Γλώσσας (ASL) σε μέγεθος τσέπης για τους αξιωματικούς και ζήτησε να διδάξει τους αξιωματικούς και το προσωπικό κατά τη διάρκεια της κλήσης. Με αυτό τον τρόπο βοήθησε τους αστυνομικούς να επικοινωνούν καλύτερα και εύκολα με την κοινότητα των κωφών και να συνδεθούν μαζί της μέσω της νοηματικής γλώσσας. Οι αστυνομικοί του τμήματος θεωρούν ότι είναι πολύ σημαντική η διδασκαλία της και πως το έργο της αποτελεί μία καλή και γενναιόδωρη δουλειά τόσο για τους ίδιους όσο και για τους κωφούς πολίτες (CBS Boston, 2019).

Όσον αφορά την Ελλάδα και τις δημόσιες υπηρεσίες, παρουσιάζεται από το Δελτίο τύπου ένα επιμορφωτικό πρόγραμμα εκμάθησης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας, το οποίο πραγματοποιήθηκε σε υπαλλήλους της Διεύθυνσης ΚΕΠ στο Δήμο Χαλανδρίου Αττικής²⁷. Ο στόχος του προγράμματος είναι η καλύτερη δυνατή εξυπηρέτηση των κωφών και βαρήκοων πολιτών μέσω της εξασφάλισης της επικοινωνίας. Ταυτόχρονα, σημειώνεται μία σημαντική δράση προσβασιμότητας των κωφών πολιτών που συνδέεται μεν με το πρόγραμμα κατάρτισης αλλά δεν αποτελεί μέρος του. Πιο συγκεκριμένα, εκτός από την επικοινωνιακή κατάρτιση των υπαλλήλων, έχει τοποθετηθεί φορητή ηλεκτρονική συσκευή (tablet) που συνδέεται με

---

²⁶ Βλ. Βίντεο «High School Student Teaches Sign Language To Mansfield Police Officers»: https://www.youtube.com/watch?v=U_5y-fF99Og&ab_channel=CBSBoston

²⁷ Βλ. Άρθρο «Μαθήματα της ελληνικής νοηματικής γλώσσας σε υπαλλήλους της Δ/σης ΚΕΠ του Δήμου Χαλανδρίου»: <https://www.chalandri.gr/dhmotarxh/category16/57074/>

την Υπηρεσία Εξ Αποστάσεως Διερμηνείας (relay service) του Εθνικού Ιδρύματος Κωφών για την απρόσκοπτη εξυπηρέτηση των κωφών και βαρήκοων πολιτών. Το επιμορφωτικό πρόγραμμα της νοηματικής γλώσσας ξεκίνησε το Νοέμβριο του 2019 όμως δεν αναφέρονται οι εμπειρίες και τα αποτελέσματα του προγράμματος (Δήμος Χαλανδρίου, 2019).

Παρακάτω παρουσιάζονται ενδεικτικοί πίνακες εκμάθησης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας από ακούοντες επαγγελματίες και εργαζομένους της δημόσιας τάξης και υπηρεσίας για συνοπτικές πληροφορίες και στοιχεία.

Πίνακας 7. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε χώρους δημοσίας τάξης και υπηρεσίας (δημοσιογραφικά άρθρα & βίντεο)

Ερευνητές / Έτος	Τίτλος / Πηγή	Σκοπός / Ερωτήσεις	Μεθοδολογία / μέτρηση	Δείγμα / Ανταπόκριση	Παρέμβαση	Αποτελέσματα
University of Central Arkansas (UCA)/ 2011	UCA Police Learn Sign Language/ https://www.youtube.com/watch?v=f_j0mHdoR-c&ab_channel=UniversityofCentralArkansas (Δημοσιογραφικό στοιχείο)	Εκμάθηση νοηματικής γλώσσας για καλύτερη επικοινωνία με τη κωφή κοινότητα	Πειραματική μελέτη, χωρίς ομάδα ελέγχου και μη τυπική αξιολόγηση μετά την παρέμβαση/ Αξιολόγηση από τους συμμετέχοντες	Αξιωματικοί του πανεπιστημίου σε συνεργασία με δύο καθηγητές του τμήματος Γλωσσολογίας- Παθολογίας	Εκμάθηση σημαντικών νοημάτων, εξάσκηση, επίλυση αποριών από τους καθηγητές	-Λειτουργική και χρήσιμη επικοινωνία με την κοινότητα των κωφών -Αντιμετώπιση επικοινωνιακών δυσκολιών -Όφελος για κωφούς και ακούοντες
Walker J./ 2013	Use of Sign Language in the Police Force/ http://www.signlanguage.co.uk/use-sign-language-police-force.html (Δημοσιογραφικό άρθρο)	1) -Εκμάθηση βασικών δεξιοτήτων -Ικανότητα συνομιλίας με ένα κωφό άτομο 2) -Επικοινωνία με κωφούς και ένταξη αυτών -Εξυπηρέτηση κωφών πολιτών	Αναφορά σε δύο ενέργειες εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας χωρίς ομάδα ελέγχου και στοιχεία αξιολόγησης	1) 40 μέλη του προσωπικού της αστυνομίας στη Βρετανία 2) προσωπικό του τοπικού αστυνομικού τμήματος στο Σέφιλντ	1) Μαθήματα κατά τη διάρκεια μιας σειράς εβδομάδων με βασικά νοήματα, το όνομα και το αλφάβητο 2) Μαθήματα νοηματικής γλώσσας από έφηβο με Σύνδρομο Down	-Μη αναφορά επίσημων αποτελεσμάτων. - Βασική και θετική γνώση για την επικοινωνία με κωφούς πολίτες
Border C./ 2020 Deaf Services	Auslan sign language program for Queensland emergency workers paying dividends/ https://www.abc.net.au/news/2020-10-15/gold-coast-auslan-queensland-police-sign-language/12764906	Απόκτηση βασικών δεξιοτήτων επικοινωνίας νοηματικής γλώσσας από τους αστυνομικούς για συνεννόηση με τους κωφούς πολίτες	Αναφορά σε πρόγραμμα εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας σε αστυνομικούς/ αξιολόγηση μετά τη διεξαγωγή του προγράμματος χωρίς στοιχεία αναφορών	Αστυνομικοί της Surfers Paradise	Deaf Services: ενός εβδομαδιαίου μαθήματος βίντεο διάρκειας 1 ώρας, παρακολούθηση μιας εικονικής τάξης 1 ώρας με τον δάσκαλό και τους συναδέλφους. Μαθήματα μέσω του διερμηνέα Mark Cave	- Θετικά και βοηθητικά μαθήματα τόσο για την αστυνομία όσο και για τους κωφούς πολίτες για την καλύτερη επικοινωνία

Πίνακας 8. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε χώρους δημοσίας τάξης και υπηρεσίας (δημοσιογραφικά άρθρα)

Ερευνητές / Έτος	Τίτλος / Πηγή	Σκοπός / Ερωτήσεις	Μεθοδολογία / μέτρηση	Δείγμα / Ανταπόκριση	Παρέμβαση	Αποτελέσματα
Pieria News/ 2020	Οι αστυνομικοί μαθαίνουν νοηματική για να έχουν «ισότιμη μεταχείριση» οι κωφοί συμπολίτες μας/ https://www.pieriane.ws.gr/2020/05/31/i-astynomiki-mathenoun-noimatiki-gia-na-echoun-isotimi-metachirisi-i-kofisymbolites-mas/	Ανάπτυξη επικοινωνίας, κατανόησης και πρόσβασης των κωφών πολιτών στην κοινωνία	Αναφορά σε ένα πρόγραμμα εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας χωρίς ομάδα ελέγχου και στοιχεία αξιολόγησης	Αστυνομικοί πρώτης γραμμής στην Πιερία (Ελλάδα)	Μαθήματα νοηματικής γλώσσας διάρκειας 90 ωρών	-Δεν έχει γίνει γνωστό αν τελικά υλοποιήθηκε και ποιο ήταν το αποτέλεσμα του προγράμματος εκμάθησης νοηματικής γλώσσας - Διασφάλιση του δικαιώματος της πρόσβασης, επικοινωνίας, και κατανόησης των κωφών πολιτών
CBS Boston/ 2019	High School Student Teaches Sign Language To Mansfield Police Officers/ https://www.youtube.com/watch?v=U_5y=fF99Og&ab_channel=CBSBoston	Απόκτηση ενός βοηθητικού εργαλείου επικοινωνίας στο εργασιακό περιβάλλον των αστυνομικών μεταξύ με κωφούς πολίτες (νοηματική γλώσσα)	Αναφορά σε μαθήματα νοηματικής γλώσσας από μία εκ γενετής κωφή	Αστυνομικό τμήμα του Μάνσφιλντ	-Μαθήματα νοηματικής γλώσσας -Οδηγοί μετάφρασης Αμερικανικής Νοηματικής Γλώσσας (ASL) σε μέγεθος τσέπης (παρέμβαση)	-Καλύτερη επικοινωνία με την κοινότητα των κωφών και σύνδεση με τη νοηματική γλώσσα -Πολύ σημαντική η διδασκαλία -Το έργο της αποτελεί μία καλή και γενναιόδωρη δουλειά
Δήμοι.gr/ 2019	Μαθήματα Νοηματικής σε υπαλλήλους ΚΕΠ του Δήμου Χαλανδρίου/ https://www.chalandri.gr/dhmotarxh/category16/57074/	-Καλύτερη δυνατή εξυπηρέτηση των κωφών και βαρήκοων πολιτών - Εξασφάλισης της επικοινωνίας	Αναφορά σε ένα πρόγραμμα εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας και σε μία δράση προσβασιμότητας χωρίς συγκεκριμένη ομάδα ελέγχου και αξιολόγηση	Υπάλληλοι της Διεύθυνσης ΚΕΠ στο Δήμο Χαλανδρίου Αττικής	Μαθήματα νοηματικής γλώσσας	-Δεν έχει γίνει αξιολόγηση του προγράμματος -Χρήσιμο πρόγραμμα χάρη στην εξοικείωση με τη νοηματική γλώσσα

3.2.3. Προγράμματα και ενέργειες εκμάθησης νοηματικής γλώσσας στον ακαδημαϊκό και πανεπιστημιακό χώρο

Εκτός από τον ιατρικό και τον δημοσίας τάξης τομέα, υπάρχουν προγράμματα, ενέργειες και δράσεις εκμάθησης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας σε ακαδημαϊκά και εκπαιδευτικά περιβάλλοντα (σεμινάρια, πανεπιστήμια, κέντρα εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας, ημερίδες, κ.α.) για περαιτέρω κατάρτιση ακουόντων ανθρώπων τα οποία βασίζονται κυρίως σε ηλεκτρονικές αναζητήσεις και δημοσιογραφικά άρθρα. Όσον αφορά τα προγράμματα εκμάθησης νοηματικής γλώσσας για ακαδημαϊκούς και επιμορφωτικούς σκοπούς αναφέρεται ότι πραγματοποιήθηκαν σε διαφορετικά πλαίσια και πληθυσμό στοχεύοντας κυρίως στην εξασφάλιση της επικοινωνίας μέσω της νοηματικής γλώσσας ανάμεσα σε ακούοντες και κωφούς ανθρώπους.

Ένα ακαδημαϊκό πρόγραμμα εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας πραγματοποιείται στο Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα προσφέρεται στους προπτυχιακούς φοιτητές του 2^{ου} έτους ως υποχρεωτικό μάθημα του χειμερινού εξαμήνου αλλά και ως μάθημα επιλογής στο εαρινό εξάμηνο και στο 3^ο έτος. Τα μαθήματα ξεκινούν από εύκολη κλίμακα και διαβαθμίζονται προς δυσκολότερη βελτιώνοντας τις δεξιότητες επικοινωνίας και αποκτώντας μεγαλύτερα επίπεδα. Στόχος του υποχρεωτικού μαθήματος είναι η απόκτηση απαιτούμενων θεωρητικών γνώσεων σχετικά με τη δομή και τη χρήση της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας, η εξοικείωση με τα σχήματα σε κάθε επίπεδο (μορφοφωνολογία, μορφοσύνταξη, απλές μορφές προτάσεων), με το λεξιλόγιο και απλές προτάσεις (μονολόγου, διαλόγου) επιπέδου γλωσσομάθειας Α0 προς Α1 και τις νόρμες της κοινότητας που χρησιμοποιεί την ΕΝΓ, και η κατάκτηση μεταγλωσσικών και παραγλωσσικών δεξιοτήτων οπτικής επικοινωνίας. Η μέθοδος παράδοσης των μαθημάτων είναι η διάλεξη, οι εργαστηριακές ασκήσεις επικοινωνίας, οι παρουσιάσεις με data projector και η χρήση ψηφιακών εφαρμογών e-class, επαφή και επικοινωνία με κωφά άτομα. Επίσης, με τα μαθήματα επιλογής της νοηματικής γλώσσας, οι φοιτητές μαθαίνουν την ιστορική εξέλιξη της Ελληνικής Νοηματικής γλώσσας και θα είναι σε θέση να επιλέξουν την κατάλληλη γλωσσική νόρμα σε αντίστοιχο επικοινωνιακό περιβάλλον, αποκτούν πρακτικό επίπεδο γλωσσικής εκμάθησης, χρησιμοποιώντας βιντεοσκοπημένο υλικό επιπέδου γλωσσομάθειας Α1,

A2 στην ΕΝΓ και σε ζωντανούς διαλόγους και μονολόγους αντίστοιχου επιπέδου σε μικρά εργαστηριακά τμήματα, κατακτούν την κειμενική δομή και την πραγματολογία, τα περιβάλλοντα χρήσης των φαινομένων και την ευελιξία ώστε να χρησιμοποιούν την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα για ποικίλα θέματα καθημερινής επικοινωνίας, με έμφαση στον κατάλληλο γλωσσικό τύπο ανά περίπτωση. Συμπερασματικά, τα αποτελέσματα του προγράμματος εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας σε προπτυχιακούς ειδικούς παιδαγωγούς είναι ενθαρρυντικά και θετικά καθώς παρέχει την ευκαιρία κατάκτησης επικοινωνιακών δεξιοτήτων και βελτιώνει τον τρόπο αλληλεπίδρασης τους με τα κωφά άτομα και την κοινότητα τους (Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής, 2021).

Ένα άλλο ακαδημαϊκό πρόγραμμα διδασκαλίας της νοηματικής γλώσσας επιτυγχάνεται στο Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής της Σχολής Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Το εργαστηριακό πρόγραμμα παρέχει στους προπτυχιακούς φοιτητές μαθήματα σχετικά με την κώφωση, τα προβλήματα ακοής και τη διγλωσσία αλλά κυρίως εργαστήρια εκμάθησης νοηματικής γλώσσας. Όταν οι φοιτητές φτάνουν στο Β' Κύκλο Σπουδών Κατεύθυνσης Εκπαίδευσης Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες παρακολουθούν το Εργαστήριο Νοηματικής Γλώσσας Ι στο 3^ο εξάμηνο και το Εργαστήριο Νοηματικής Γλώσσας ΙΙ στο 4^ο εξάμηνο. Το μαθησιακό περιεχόμενο των εργαστηρίων αποτελεί τη πρώτη επαφή των φοιτητών και με την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα (ΕΝΓ), σε επίπεδο αρχάριων, και έπειτα πιο εξοικειωμένων, καθώς επίσης και με τη κοινότητα των Κωφών. Οι φοιτητές μετά την παρακολούθηση της σειράς μαθημάτων και την επιτυχή ολοκλήρωσή τους θα είναι σε θέση να γνωρίζουν στοιχεία και γεγονότα αναφορικά με τους Κωφούς, τη κοινότητα, τη κουλτούρα και ταυτότητά τους καθώς και τη νοηματική γλώσσα (θεμελιώδεις αρχές, συντακτικά στοιχεία, λέξεις του λεξιλογίου, προτάσεις, απόδοση μικρών κειμένων, γλωσσολογικά και δομικά στοιχεία της νοηματικής γλώσσας, τους ταξινομητές, τα μη χειριμικά στοιχεία, τις τεχνικές διαλόγου και τοποθέτησης ατόμων και αντικειμένων στο χώρο, την απόδοση εικόνων). Το συγκεκριμένο μάθημα βοηθάει ιδιαίτερα τους προπτυχιακούς φοιτητές να εξοικειωθούν με τη κώφωση και να αναπτύξουν επικοινωνιακές δεξιότητες οι οποίες θα είναι χρήσιμες είτε σε σχολικό είτε σε κοινωνικό πλαίσιο βοηθώντας και

εξασφαλίζοντας την πρόσβαση στους κωφούς ανθρώπους και μαθητές (Τμήμα Εκπαιδευτικής & Κοινωνικής Πολιτικής, 2021).

Επιπλέον, στην Ελλάδα υπάρχει το Κέντρο Ελληνικής Νοηματικής (Κ.ΕΛ.ΝΟ.) παρέχει προγράμματα για την εκμάθηση και χρήση της νοηματικής γλώσσας σε τέσσερα επίπεδα για να προκύψει ένα καλό επίπεδο επικοινωνίας. Η επίσημη ηλεκτρονική σελίδα “Κ.ΕΛ.ΝΟ.” παρέχει πρόγραμμα σπουδών για την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα (Ε.Ν.Γ.) τόσο σε κωφούς αλλά κυρίως σε ακούοντες πολίτες και επαγγελματίες. Πιο συγκεκριμένα, το πρόγραμμα σπουδών περιλαμβάνει τέσσερα επίπεδα νοηματικής γλώσσας όπου το κάθε επίπεδο παρέχει 120 ώρες μαθήματα προκειμένου να λάβει ο εκπαιδευόμενος την επαρκή γνώση της νοηματικής γλώσσας. Τα μαθήματα μπορεί να είναι είτε εντατικά χειμερινά-θερινά, ιδιαίτερα μαθήματα, εντατικά καλοκαιρινά, εξ αποστάσεως μαθήματα. Σύμφωνα με την επίσημη σελίδα του Κ.ΕΛ.ΝΟ., το πρόγραμμα απευθύνεται σε κωφούς που επιθυμούν να βελτιώσουν την επικοινωνία τους, κυρίως σε ακούοντες που θέλουν να μάθουν τη νοηματική γλώσσα προκειμένου να επικοινωνούν με κωφά άτομα και να αποκτήσουν επαρκή γνώση. Ακόμη, το πρόγραμμα εκμάθησης νοηματικής γλώσσας απευθύνεται σε επαγγελματίες οι οποίοι ασχολούνται με κωφά και βαρήκοα άτομα και θέλουν να αναπτύξουν καλύτερα την επικοινωνία τους, σε διερμηνείς για να τελειοποιήσουν τις γνώσεις τους και σε όποιον ενδιαφέρεται να αποκτήσει την πλήρη επάρκεια στην νοηματική γλώσσα. (Κέντρο Ελληνικής Νοηματικής, 2021).

Επιπρόσθετα, μία ενέργεια εκπαιδευτικού περιεχομένου διοργανώθηκε το 2010 από το Τμήμα Λογοθεραπείας του Μητροπολιτικού Κολλεγίου, σε συνεργασία με το Ελληνικό Ινστιτούτο Νοηματικής Γλώσσας «Γέφυρες Επικοινωνίας». Η πραγματοποίηση του εκπαιδευτικού σεμιναρίου «ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ [ΕΓΝ] ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ ΝΟΗΜΑΤΙΚΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ» με την έγκριση της Ομοσπονδίας Κωφών Ελλάδος είχε ως στόχο την εκμάθηση της ΕΝΓ του πρώτου επιπέδου (αρχαρίων Ι) από σπουδαστές ανεξαρτήτως ειδικότητας. Με την ολοκλήρωση του Σεμιναρίου, οι συμμετέχοντες έχουν καλύψει το 1ο έτος του 4ετούς προγράμματος φοίτησης για το Δίπλωμα Επάρκειας. Ο προσανατολισμός του προγράμματος είναι αποκλειστικά εκπαιδευτικός, ώστε να καλυφθούν οι γλωσσικές ανάγκες των συμμετεχόντων με την εκμάθηση εξειδικευμένου λεξιλογίου και την ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας και αφήγησης βοηθώντας την αλληλεπίδραση με

τα κωφά και βαρήκοα άτομα μέσω της νοηματικής γλώσσας. Η διάρκεια του σεμιναρίου αντιστοιχίζεται σε 140 ώρες και πραγματοποιείται από έναν πιστοποιημένο δάσκαλο νοηματικής γλώσσας. Αν και τα αποτελέσματα του προγράμματος δεν αναφέρονται στο άρθρο, γίνεται κατανοητό ότι η συγκεκριμένη ενέργεια βοηθάει ιδιαίτερα στην αλληλεπίδραση ακουόντων και κωφών δίνοντας ευκαιρίες επικοινωνίας (ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΟΛΛΕΓΙΟ, 2020).

Επιπλέον, το Σωματείο Ατόμων με Αναπηρία Όρασης «Μάγνητες Τυφλοί» στη Λάρισα πραγματοποίησε το 2011 τμήματα εκμάθησης της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας (ΕΝΓ), σεμινάρια εκμάθησης της ελληνικής νοηματικής γλώσσας και των τεσσάρων κύκλων καθώς επίσης και εξειδικευμένα τμήματα ταχύρρυθμης προετοιμασίας για την απόκτηση επάρκειας²⁸. Τα μαθήματα έγιναν από τη σχολή εκμάθησης Ε.Ν.Γ. «ΝΟΗΣΙΣ» (αναγνωρισμένη, από την Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος και το ΥΠΔΒΜΘ) υπό την επιστημονική εποπτεία και καθοδήγηση του ειδικού καθηγητή στη Νοηματική (ΠΕ31-ΥΠΔΒΜΘ) κ. Νίκου Γαλάνη. Επιπλέον, τα μαθήματα απευθυνόταν σε διορισμένους παιδαγωγούς και εκπαιδευτικούς για αναβάθμιση των δεξιοτήτων τους και ενίσχυση των προσόντων, σε αδιόριστους εκπαιδευτικούς, σε ψυχολόγους, σε νοσηλευτές και σε εργαζόμενους σε μονάδες υποστήριξης ΑΜΕΑ. Μετά το πέρας των μαθημάτων, οι συμμετέχοντες λαμβάνουν βεβαιώσεις παρακολούθησης, που είναι αναγνωρισμένες από το ελληνικό δημόσιο και έχουν τη δυνατότητα να πάρουν μέρος σε εξετάσεις απόκτησης Πιστοποιημένης Επάρκειας της ΕΝΓ (Εθνική Ομοσπονδία Τυφλών, 2011).

Επίσης, να σημειωθεί ότι πραγματοποιήθηκε εκπαιδευτική παρέμβαση με βιωματικό σεμινάριο έξι εβδομάδων τον Ιούνιο και Ιούλιο 2019 (30 ωρών), δύο φορές την εβδομάδα, από κωφούς πρακτικάριους δασκάλους, στο προσωπικό της ΕΛΕΠΑΠ Αγριάς Βόλου. Στόχος της παρέμβασης ήταν η διδασκαλία βασικών αρχών και καλών πρακτικών επικοινωνίας καθώς και νοηματική επιπέδου Α0-Α1. Η συγκεκριμένη παρέμβαση διοργανώθηκε με έναυσμα μία ημερίδα με τίτλο «Παιδιά με αισθητηριακές και πολλαπλές αναπηρίες: ζητήματα αξιολόγησης και παρέμβασης»²⁹ που πραγματοποιήθηκε το Δεκέμβριο του 2018 στο αμφιθέατρο «Κορδάτος» του

---

²⁸ Βλ. Άρθρο «Σεμινάρια νοηματικής και γραφής Braille»: <http://www.eoty.gr/main/text.asp>

²⁹ Βλ. Άρθρο «Ημερίδα Ειδικής Αγωγής και ΕΛΕΠΑΠ το Σάββατο»: <http://www.eoty.gr/main/text.asp>

Πανεπιστημίου Θεσσαλίας για την προσπάθεια συνεχούς ενημέρωσης και εκπαίδευσης. Η ημερίδα παρουσίασε θέματα σχετικά με την κώφωση και τη βαρηκοΐα, ζητήματα επικοινωνιακής, μαθησιακής και κοινωνικής πρόσβασης για κωφά και βαρήκοα παιδιά και τη νοηματική γλώσσα. Αξίζει να αναφερθεί ότι η συγκεκριμένη ημερίδα αποτελούσε μία δράση-άνοιγμα προς την κοινωνία και μέσω αυτής δόθηκε το έναυσμα-ερέθισμα στους ενδιαφερόμενους να απευθυνθούν σε ειδικούς εκπαιδευτές και να μάθουν νοηματική γλώσσα. Έτσι, οι θεατές της ημερίδας ευαισθητοποιήθηκαν σχετικά με την κώφωση και τη βαρηκοΐα και το προσωπικό της ΕΛΕΠΑΠ Βόλου ήρθε σε επαφή με τη νοηματική γλώσσα και γνώρισε τον τρόπο επικοινωνίας με τους κωφούς και βαρήκοους ανθρώπους (Εθνική Ομοσπονδία Τυφλών, 2018 · ΕΛΕΠΑΠ Βόλου, 2018).

Μία αντίστοιχη δράση ευαισθητοποίησης και εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας επιτεύχθηκε από την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, σε συνεργασία με το Κέντρο Ελληνικής Νοηματικής και το Σωματείο Κωφών/Βαρηκόνων Νοτιοδυτικής Ελλάδας, που οργάνωσαν στην Πάτρα μια επιστημονική ημερίδα³⁰, στο πλαίσιο της Παγκόσμιας Ημέρας της Νοηματικής Γλώσσας. Το Σεπτέμβριο του 2018, στην Αγορά Αργύρη πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά στη Δυτική Ελλάδα επιστημονική ημερίδα με τίτλο: «Με τη Νοηματική Γλώσσα συμμετέχουν όλοι». Καταξιωμένοι επιστήμονες αναφέρονται σε ιατρικά θέματα, την κουλτούρα, την εκπαίδευση των κωφών και την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα (ΕΝΓ). Η συγκεκριμένη εκδήλωση έχει ως στόχο να ευαισθητοποιήσει, να ενημερώσει τους πολίτες της ευρύτερης περιοχής για τη νοηματική γλώσσα και τους κωφούς πολίτες και να δώσει το έναυσμα και το κίνητρο στους συμμετέχοντες-ενδιαφερόμενους να ξεκινήσουν μαθήματα νοηματικής γλώσσας απευθύνοντας το ενδιαφέρον σε επαγγελματίες ειδικούς (διερμηνείς, κέντρα νοηματικής γλώσσας, κ.α.) (Agrinionews, 2018).

Τέλος, στη σχολή Επιστημών Αποκατάστασης Υγείας, και πιο συγκεκριμένα στο Τμήμα Λογοθεραπείας του Πανεπιστημίου Πατρών παρέχεται ένα μάθημα στους προπτυχιακούς φοιτητές το οποίο ονομάζεται «Γλωσσολογία νοηματικής γλώσσας: Εφαρμογές στη δίγλωσση εκπαίδευση». Σύμφωνα με τον οδηγό σπουδών του τμήματος

---

³⁰ Βλ. Άρθρο «Επιστημονική ημερίδα στην Πάτρα για τη νοηματική γλώσσα»: <https://www.agrinionews.gr/imerida-patra-noimatiki/>

της Λογοθεραπείας, το μάθημα είναι κατ' επιλογήν υποχρεωτικό, αφορά τους φοιτητές του 7^{ου} εξαμήνου της σχολής και περιλαμβάνει τρεις παραδόσεις. Πρόκειται για μία μικρή προσπάθεια εξοικείωσης με την κώφωση και τη νοηματική γλώσσα ώστε οι φοιτητές να αποκτήσουν στοιχειώδεις γνώσεις για τις επικοινωνιακές ανάγκες των κωφών με τη χρήση της νοηματικής γλώσσας (Τμήμα Λογοθεραπείας, 2021).

Όπως φαίνεται και παρακάτω, παρουσιάζονται πίνακες με συνοπτικές πληροφορίες και στοιχεία για δράσεις εκμάθησης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας από ακούοντες σε πανεπιστημιακούς και ακαδημαϊκούς χώρους.

Πίνακας 9. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε ακαδημαϊκούς και πανεπιστημιακούς χώρους

Ερευνητές / Έτος	Τίτλος / Πηγή	Σκοπός / Ερωτήσεις	Μεθοδολογία / μέτρηση	Δείγμα / Ανταπόκριση	Παρέμβαση	Αποτελέσματα
Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (Οδηγός σπουδών)/ 2020-2021	Οδηγός Σπουδών Π.Τ.Ε.Α/ https://www.sed.uth.gr/images/downloads/os20-21.pdf	Θεωρητικές, πρακτικές γνώσεις και εξοικείωση για τη δομή, τη χρήση, την ιστορική εξέλιξη της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας	Αναφορά σε ακαδημαϊκό πρόγραμμα εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας σε προπτυχιακούς φοιτητές/ έτος διεξαγωγής: κάθε έτος	Προπτυχιακοί φοιτητές του Π.Τ.Ε.Α δευτέρου και τρίτου έτους	1) Υποχρεωτικό μάθημα 2) Μαθήματα επιλογής -Μαθήματα εκμάθησης: θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο (υλικό επιπέδου γλωσσομάθειας μέχρι Α2)	-Ενθαρρυντικά και θετικά -Ευκαιρία κατάκτησης επικοινωνιακών δεξιοτήτων που βελτιώνει τον τρόπο αλληλεπίδρασης τους με τα κωφά άτομα και την κοινότητα τους -Εξοικείωση μελλοντικών εκπαιδευτικών με την κώφωση και τη νοηματική γλώσσα
Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Οδηγός σπουδών)/ 2020-2021	Τμήμα Εκπαιδευτικής & Κοινωνικής Πολιτικής: Πρόγραμμα Σπουδών/ https://www.uo.m.gr/esp/programma-spydon	Γνώση στοιχείων και γεγονότων αναφορικά με τους Κωφούς, τη κοινότητα, τη κουλτούρα και ταυτότητά τους και τη νοηματική γλώσσα	Αναφορά σε ακαδημαϊκό πρόγραμμα εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας σε προπτυχιακούς φοιτητές/ έτος διεξαγωγής: κάθε έτος	Προπτυχιακοί φοιτητές του Β' Κύκλου Σπουδών Κατεύθυνσης Εκπαίδευσης Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες 3 ^{ου} και 4 ^{ου} εξαμήνου	-Επαφή με την κώφωση, τη κοινότητα των κωφών και τη νοηματική γλώσσα -Θεωρητικό και πρακτικό μάθημα νοηματικής γλώσσας (στοιχεία, τεχνικές, διάλογοι, κ.α.)	-Εξοικείωση με τη κώφωση -Ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων (χρήσιμες είτε σε σχολικό είτε σε κοινωνικό πλαίσιο) -Ωφέλιμο πρόγραμμα

Πίνακας 10. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε ακαδημαϊκούς και πανεπιστημιακούς χώρους

Ερευνητές / Έτος	Τίτλος / Πηγή	Σκοπός / Ερωτήσεις	Μεθοδολογία / μέτρηση	Δείγμα / Ανταπόκριση	Παρέμβαση	Αποτελέσματα
Κ.ΕΛ.ΝΟ/ 2021	Πρόγραμμα σπουδών Κ.ΕΛ.ΝΟ./ http://www.noi.matiki.gr/index.php?option=com_sppagebuilder&view=page&id=3&Itemid=401&lang=gr	Επαρκής γνώση νοηματικής γλώσσας και κάλυψη επικοινωνιακών αναγκών	Αναφορά προγράμματος εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας σε επαγγελματίες, ακούοντες και κωφούς/ 4 επίπεδα εκμάθησης	Επαγγελματίες, ακούοντες πολίτες, κωφοί πολίτες, διερμηνείς, εκπαιδευτικοί	Χειμερινά-θερινά, ιδιαίτερα μαθήματα, εντατικά καλοκαιρινά, εξ αποστάσεως μαθήματα νοηματικής γλώσσας: 120 ώρες (4-8 μήνες)	-Δεν παρουσιάζεται αξιολόγηση -Χρήσιμο και ωφέλιμο πρόγραμμα -Επαρκή γνώση νοηματικής γλώσσας για την εξασφάλιση της επικοινωνίας
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΟΛΛΕΓΙΟ/ 2010	Σεμινάριο Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας/ https://www.mitropolitiko.edu.gr/el/ekdilwseis-seminaria-sxolis-ygeias/1119-news-29	Εκμάθηση και εκπαίδευση της ΕΝΓ του πρώτου επιπέδου (αρχαρίων Ι)	Αναφορά σε εκπαιδευτικό σεμινάριο εκμάθησης νοηματικής γλώσσας/ έτος διεξαγωγής 2010/ δεν υπάρχει αξιολόγηση	Σπουδαστές ανεξαρτήτως ειδικότητας	-Εκμάθηση εξειδικευμένου λεξιλογίου -Ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας μέσω της νοηματικής γλώσσας (140 ώρες)	-Αποτελέσματα του προγράμματος δεν αναφέρονται Ωστόσο, είναι χρήσιμη ενέργεια, βοηθάει ιδιαίτερα στην αλληλεπίδραση ακουόντων και κωφών -Ευκαιρίες επικοινωνίας
Εφημερίδα «Ελευθερία» τής Λάρισας/ 2011	Σεμινάρια νοηματικής γλώσσας/ http://www.eoty.gr/main/text.asp (Δημοσιογραφικό άρθρο)	Επαρκής γνώση και εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας	Αναφορά σε τμήματα, σεμινάρια και μαθήματα νοηματικής γλώσσας/ δεν υπάρχει αξιολόγηση	Παιδαγωγοί, εκπαιδευτικοί, ψυχολόγοι, νοσηλευτές και εργαζόμενοι σε μονάδες υποστήριξης ΑΜΕΑ	-Τμήματα εκμάθησης - Σεμινάρια εκμάθησης της ελληνικής νοηματικής γλώσσας (4 κύκλοι) -Εξειδικευμένα τμήματα ταχύρρυθμης προετοιμασίας για την απόκτηση επάρκειας	-Απόκτηση γνώσεων νοηματικής γλώσσας -Απόκτηση προσόντων σε επαγγελματικό επίπεδο -Κάλυψη βασικών αναγκών επικοινωνίας μεταξύ ακουόντων και κωφών ανθρώπων

Πίνακας 11. Συνοπτική αναφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε ακαδημαϊκούς και πανεπιστημιακούς χώρους

Ερευνητές / Έτος	Τίτλος / Πηγή	Σκοπός / Ερωτήσεις	Μεθοδολογία / μέτρηση	Δείγμα / Ανταπόκριση	Παρέμβαση	Αποτελέσματα
ΕΛΕΠΑΠ Βόλου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας/ 2018	Εισαγωγή στην Ελληνική Νοηματική Γλώσσα: Βασικές αρχές & Καλές Πρακτικές Επικοινωνίας με Κωφούς και Βαρήκοους»	Εκμάθηση καλών πρακτικών επικοινωνίας-νοηματική γλώσσας με έναυσμα μία ημερίδα-δράση	Αναφορά σε βιωματικό σεμινάριο εκμάθησης χωρίς συγκεκριμένη ομάδα ελέγχου και μετέπειτα αξιολόγηση/ έτος διεξαγωγής: 2019	Προσωπικό της ΕΛΕΠΑΠ Αγριάς Βόλου	Βιωματικό σεμινάριο έξι εβδομάδων (30 ωρών) τον Ιούνιο και Ιούλιο 2019: δύο φορές την εβδομάδα από κωφούς πρακτικάριους δασκάλους	Εξοικείωση με τη νοηματική γλώσσα και απόκτηση των βασικών στοιχείων επικοινωνίας με τους κωφούς ανθρώπους
agrinionews/ 2018	«Επιστημονική ημερίδα στην Πάτρα για τη νοηματική γλώσσα»/ https://www.agrinionews.gr/imerida-patra-noimatiki/	Ευαισθητοποίηση και ενημέρωση για τη νοηματική γλώσσα και τους κωφούς πολίτες	Αναφορά σε εκπαιδευτική ημερίδα-δράση χωρίς συγκεκριμένη ομάδα ελέγχου και αξιολόγηση/ έτος διεξαγωγής: 2018	Ακούοντες πολίτες της ευρύτερης περιοχής	Ενημέρωση και εκπαίδευση για κουλτούρα, την εκπαίδευση των κωφών και την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα (ΕΝΓ)	-Θετική και χρήσιμη ενέργεια -Παροχή ευκαιρίας για εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας και θέματα της κώφωσης
Τμήμα Λογοθεραπείας του Πανεπιστημίου Πατρών (Οδηγός σπουδών)/ 2020-2021	Οδηγός σπουδών Τμήματος Λογοθεραπείας/ http://logoth.upatras.gr/	Εξοικείωση με την κώφωση και τη νοηματική γλώσσα και απόκτηση στοιχειωδών γνώσεων	Αναφορά σε ακαδημαϊκό πρόγραμμα εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας σε προπτυχιακούς φοιτητές/ έτος διεξαγωγής: κάθε έτος	Προπτυχιακοί φοιτητές του Τμήματος Λογοθεραπείας 7 ^{ου} εξαμήνου	Κατ' επιλογήν υποχρεωτικό μάθημα: τρεις παραδόσεις μαθήματος εξοικείωσης με την κώφωση και τη νοηματική γλώσσα	-Μία στοιχειώδη κάλυψη των επικοινωνιακών αναγκών μεταξύ των μελλοντικών λογοθεραπευτών και των κωφών ανθρώπων

3.2.4. Συνοπτικές αναφορές τοπικών μεμονωμένων δράσεων εκμάθησης και χρήσης νοηματικής γλώσσας

Παρακάτω, επισημαίνονται κάποιες συνοπτικές αναφορές σχετικά με μεμονωμένα περιστατικά και τοπικές δράσεις εκμάθησης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας ώστε να βελτιωθεί η επικοινωνία με κωφούς και βαρήκοους ανθρώπους σε διάφορα κοινωνικά πλαίσια, είτε κέντρα εκπαίδευσης πολιτών είτε ιδιωτικές επιχειρήσεις (π.χ. ΚΔΑΠ, καφετέριες, καταστήματα, γειτονιές, κ.α.).

Αναλυτικά, μαθήματα νοηματικής γλώσσας διδάσκονται στα παιδιά που απασχολούνται σε ΚΔΑΠ (Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης) με στόχο τα παιδιά εκτός σχολικού πλαισίου να μάθουν βασικά νοήματα ακόμη και μέσω ιστοριών, τραγουδιών, κ.α., να επικοινωνούν με κωφά άτομα, να βοηθούν συμμαθητές που είναι κωφοί ή βαρήκοοι, να αποκτήσουν το έναυσμα ώστε να αξιοποιήσουν μελλοντικά τη νοηματική γλώσσα εξυπηρετώντας τα κωφά και βαρήκοα άτομα. Ορισμένα ΚΔΑΠ που παρέχουν βασικά μαθήματα νοηματικής γλώσσας σε παιδιά είναι, μεταξύ άλλων, τα εξής: α) ΚΔΑΠ Morfosi Εύοσμος-Πολίχνη, β) ΚΔΑΠ Ονειρούπολη, γ) ΚΔΑΠ Μάθηση, δ) ΚΔΑΠ Connect Kids.

Μία ατομική τοπική δράση εκμάθησης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας επιτεύχθηκε από μία υπάλληλο ενός κέντρου εστίασης στην περιοχή της Βιρτζίνια³¹. Ένας κωφός επισκεπτόταν το μαγαζί εστίασης προκειμένου να αγοράσει τον καφέ του γράφοντας την παραγγελία του στο κινητό αφού κανένας υπάλληλος δεν γνώριζε τη νοηματική γλώσσα ώστε να επικοινωνήσουν. Ωστόσο, μία υπάλληλος έκανε μαθήματα νοηματικής γλώσσας για να επικοινωνεί μαζί του και να της δίνει παραγγελία μέσω της γλώσσας και όχι γραπτά. Το αποτέλεσμα ήταν ο 23χρονος κωφός πολίτης να δηλώνει ευτυχής που κάποιος υποστηρίζει τη κοινότητα των κωφών και θεωρεί πολύ σημαντικό να επικοινωνούν οι κωφοί με τους συνανθρώπους τους (CBS Sunday Morning, 2016).

Επίσης, μία σημαντική δράση εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας πραγματοποιήθηκε στο Newton της Μασαχουσέτης όπου οι γείτονες της Samantha, η οποία γεννήθηκε κωφή, αποφάσισαν να κάνουν μαθήματα νοηματικής γλώσσας για να

---

³¹ Βλ. Βίντεο «Barista learns sign language for customer»: https://www.youtube.com/watch?v=6-pMZBQrjcU&ab_channel=CBSSundayMorning

βοηθήσουν το κορίτσι και να επικοινωνούν με ευκολία μαζί της. Οι γονείς της άρχισαν να μαθαίνουν αμερικανική νοηματική γλώσσα (ASL), ώστε να μπορούν να επικοινωνούν μαζί της μετά την ενημέρωση για την κώφωση της κόρης τους. Έτσι και οι γείτονες τους, μια ομάδα σαράντα ατόμων, προκειμένου να επικοινωνούν με το κωφό παιδί εγγράφηκαν ήσυχα σε τοπικά μαθήματα εκπαίδευσης ενηλίκων στην αμερικανική νοηματική γλώσσα³². Ο εκπαιδευτής τους διδάσκει στους μαθητές του τις δεξιότητες που χρειάζονται για να συνομιλήσουν στην Αμερικανική Νοηματική Γλώσσα. Αυτό εν μέρει σημαίνει εκμάθηση του λεξιλογίου για επικοινωνία με τη Samantha, η οποία είναι πλέον ενεργητική και περίεργη 3χρονη, εκμάθηση κανόνων συμπεριφοράς και της δομής της γλώσσας που θα τους επιτρέψουν να αλληλεπιδράσουν με άλλα κωφά άτομα που χρησιμοποιούν τη νοηματική γλώσσα. Το κωφό παιδί με τους γονείς της επισκέπτονται τα μαθήματα νοηματικής γλώσσας των γειτόνων ώστε να επικοινωνούν όλοι μαζί. Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης ενέργειας είναι θετικά, ελπιδοφόρα και δίνουν την ευκαιρία σε ένα κωφό παιδί να έχει πρόσβαση στην κοινότητα της και στο κοινωνικό της περιβάλλον. (The Kelly Clarkson Show, 2020 ` CBS Evening News, 2019).

Μια δράση αντίστοιχου περιεχομένου εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας πραγματοποιήθηκε μέσω μιας διαφήμισης³³ που έκανε η εταιρεία Samsung στην Τουρκία για την υπηρεσία "Duyan Eller" ή Hearing Hands. Η διαφήμιση έδειξε πως τα κωφά άτομα όπως ο πρωταγωνιστής του βίντεο, ο Muharrem χρειάζονται βαθιά την απλή επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων. Το αποτέλεσμα της διαφήμισης ήταν οι γείτονες του κωφού πολίτη να μάθουν τη νοηματική γλώσσα και να επικοινωνήσουν μαζί του καθώς περπατούσαν στην πόλη, ξαφνιάζοντας τον με τη συγκεκριμένη ενέργεια (Tech ARP, 2015).

Τέλος, άλλη μία μεμονωμένη δράση εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας είναι αυτή της οκτάχρονης Tallulah Roberts από την Ashton-under-Lyne, η οποία έμαθε βασικά νοήματα για να μπορεί να επικοινωνεί με τον οδηγό παράδοσης δεμάτων ο οποίος είναι κωφός και επικοινωνεί μέσω της νοηματικής γλώσσας. Ο οδηγός της έμαθε

---

³² Βλ. Βίντεο «Community learns sign language to engage with 2-year-old girl»: https://www.youtube.com/watch?v=kSCjdyFqq28&ab_channel=CBSEveningNews

³³ Βλ. Βίντεο «Deaf man is moved to tears when his neighbourhood learned sign language to talk to him»: https://www.youtube.com/watch?v=CnL4USny6tQ&ab_channel=TechARP

να λέει «καλημέρα, καλησπέρα, να έχεις μια ωραία μέρα» και το κορίτσι αποφάσισε να τα χρησιμοποιεί για να επικοινωνούν έχοντας μεταξύ τους συναισθήματα χαράς (The Telegraph, 2020).

Πίνακας 12. Ατομικές και μεμονωμένες δράσεις εκμάθησης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας σε κοινωνικά πλαίσια

Μέρος διεξαγωγής	Δείγμα ατόμων	Σκοπός	Μεθοδολογία	Παρέμβαση-δράση
ΚΔΑΠ Morfosi, Ονειρούπολη, Μάθηση, Connect kids	Παιδιά που συμμετέχουν στα ΚΔΑΠ	Εξοικείωση με τη νοηματική γλώσσα και έναυσμα για περαιτέρω ασχολία	Εκπαιδευτικές δράσεις χωρίς συγκεκριμένη ομάδα ελέγχου και αξιολόγηση	Βασικά νοήματα μέσω τραγουδιών, παιχνιδιών, κ.α.
Χώρος εστίασης Βιρτζίνια	Υπάλληλος χώρου εστίασης και 23χρόνος κωφός πολίτης	Εξασφάλιση της πρόσβασης του κωφού και της επικοινωνίας μεταξύ τους	Ατομική δράση εκμάθησης νοηματικής γλώσσας	Μεμονωμένα μαθήματα νοηματικής γλώσσας
Γειτονιά του Newton της Μασαχουσέτης	40 ακούοντες γείτονες ενός κωφού κοριτσιού	Εκμάθηση βασικών νοημάτων για εξασφάλιση της επικοινωνίας	Ομαδική δράση ακουόντων πολιτών χωρίς περαιτέρω αξιολόγηση	Ομαδικά μαθήματα νοηματικής γλώσσας με εξειδικευμένο εκπαιδευτή
Τοπική κοινωνία της Τουρκίας	Γείτονες του Muharrem (κωφού πολίτη)	Πρόσβαση του κωφού πολίτη και εκμάθηση βασικών νοημάτων	Μεμονωμένη δράση από την εταιρεία Samsung μεταξύ ακουόντων και κωφού	Μαθήματα νοηματικής γλώσσας
Ashton-under-Lyne	8χρονη (ακούων) και ένας εργαζόμενος μεταφορικής εταιρείας (κωφός)	Εξασφάλιση καθημερινής επικοινωνίας (καλημέρα, κ.α.)	Μεμονωμένη δράση εκμάθησης βασικών νοημάτων χωρίς αξιολόγηση	Μεμονωμένα νοήματα καθημερινών δεξιοτήτων (γεια, καλημέρα, κ.α.)

Συμπερασματικά, μετά τις αναφορές και παρουσιάσεις των εκπαιδευτικών προγραμμάτων αξίζει να σημειωθεί ότι τα συγκεκριμένες προγράμματα, οι ενέργειες και οι δράσεις εκμάθησης της νοηματικής γλώσσα είναι σημαντικά και απαραίτητα στοιχεία διότι αναδεικνύουν τα χαρακτηριστικά που θα πρέπει να έχουν τα σχετικά εκπαιδευτικά προγράμματα, οι εκπαιδευτές, οι εκπαιδευόμενοι και το εκπαιδευτικό υλικό τέτοιων προγραμμάτων, ώστε αυτά να είναι αποτελεσματικά και ενθαρρυντικά. Επίσης, οι μελέτες αυτές μπορούν να συμβάλλουν στη διερεύνηση των παραγόντων που εμπλέκονται στην επίδραση του εκπαιδευτικού προγράμματος στους συμμετέχοντες (π.χ. γνώση, στάση, συμπεριφορά, κλπ.). Τέλος, μέσω των προγραμμάτων και των ενεργειών έγινε μεν φανερή η σημασία εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας, η αναγκαιότητα της επικοινωνίας και οι προσπάθειες πρόσβασης και ευκαιρίας προς τους κωφούς πολίτες, αλλά και το μικρό δείγμα προγραμμάτων διεθνώς, γεγονός που παρουσιάζει έλλειψη γνώσεων, ενεργειών και ιδιαίτερων προσπαθειών για πρόσβαση, ευαισθητοποίηση και επικοινωνία. Παρόλα αυτά, καθώς τα συγκεκριμένα προγράμματα και ενέργειες παραπέμπουν σε θετικές και αισιόδοξες προσπάθειες, μπορεί να αποτελούν το έναυσμα και το ερέθισμα για την έναρξη περισσότερων προγραμμάτων και ευκαιριών εκμάθησης νοηματικής γλώσσας.

4. Η αξιολόγηση-λειτουργία της δομής αυτών των προγραμμάτων-δράσεων τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς

Από την ανασκόπηση των μελετών και των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που αφορούν την ευαισθητοποίηση των ακουόντων για τη κώφωση και την εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας ώστε να καλύψουν την επικοινωνία μεταξύ τους γίνονται εμφανή σημεία που δείχνουν τις προσπάθειες και δράσεις των ακουόντων πολιτών και εργαζομένων να προσεγγίσουν την κώφωση και να μάθουν τη νοηματική γλώσσα. Όπως παρουσιάστηκε και παραπάνω, τα προγράμματα αφορούσαν κοινωνικούς τομείς για ειδικούς σκοπούς, όπως το χώρο υγείας, το χώρο της δημόσιας τάξης και υπηρεσίας, το πανεπιστημιακό και ακαδημαϊκό χώρο αλλά και μεμονωμένες δράσεις και ενέργειες που δεν αποτελούσαν κατά κύριο λόγο ένα ολοκληρωμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

Ειδικότερα, τα προγράμματα και οι δράσεις ευαισθητοποίησης και εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας από ακούοντες πολίτες περιλάμβαναν είτε οργανωμένα πλαίσια και δομές είτε μεμονωμένες ενέργειες-δράσεις με βραχυπρόθεσμο και μη οργανωμένο περιεχόμενο. Με λίγα λόγια, ορισμένα εκπαιδευτικά προγράμματα και μεμονωμένες δράσεις έχουν ένα πλήρη, οργανωμένο και σταθερό μακροπρόθεσμο περιεχόμενο εκμάθησης νοηματικής γλώσσας ενώ άλλα προγράμματα και δράσεις δεν παρέχουν περιεχόμενο συστηματικής εκμάθησης και αποτελούν μικρές δομές και πλαίσιο διδασκαλίας. Παρακάτω, αξίζει να σημειωθεί η αξιολόγηση της δομής και των πλαισίων εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας με βάση τη συστηματική εκπαίδευση και τις μεμονωμένες ατομικές δράσεις ανάλογα με τους τομείς των κοινωνικών τομέων (χώρος υγείας, δημόσιας τάξης, κτλ.)

Αρχικά, όσον αφορά το χώρο της υγείας αξίζει να σημειωθεί ότι παρουσιάστηκαν εκπαιδευτικά προγράμματα και ενέργειες εκμάθησης νοηματικής γλώσσας σε προσωπικό νοσοκομείου, φοιτητές ιατρικής, φαρμακευτικής, οδοντιατρικής και άλλους χώρους που σχετίζονται με την υγεία. Ωστόσο, ορισμένες από τις δράσεις αποτελούν μακροχρόνια συστηματικά προγράμματα ενώ κάποιες άλλες ήταν σύντομες και συνοπτικές ενέργειες εκμάθησης νοηματικής γλώσσας με περιορισμένη δομή. Πιο συγκεκριμένα, εκτενή προγράμματα με αναλυτικό και πλήρη

εκπαιδευτικό πρόγραμμα νοηματικής γλώσσας αποτελούν τα 11 τμήματα της Φαρμακευτικής σχολής στη Βραζιλία με 60 ώρες διδασκαλίας (Santos et al., 2019), το τμήμα Ιατρικής σχολής στην στο Σαν Ντιέγκο με 6 τρίμηνα σπουδών (Hoang L. et al., 2011 & Farber J. et al., 2004), το τμήμα Ιατρικής σχολής στην Τουρκία με 4 εβδομάδες 120 ωρών μαθήματος (Midik, 2016), το πρόγραμμα σε νοσηλευτές και φοιτητές νοσηλευτικής στην Ελλάδα με 30 ώρες μαθήματος (Βελονάκη κ.α., 2011), τα σεμινάρια της HELMSIC με 13 μαθήματα 30 ωρών (HELMSIC, 2006 & 2015), το 10ήμερο σεμινάριο σε προσωπικό υγείας στη Ζιμπάμπουε (Nyakanyanga, 2017) και το πρόγραμμα 30 ωρών της E.N.E (E.N.E., 2020).

Από την άλλη μεριά, παρουσιάστηκαν πιο συνοπτικά και περιορισμένα σε χρόνο και πλαίσιο εκπαιδευτικά προγράμματα, τα οποία αξίζει να αναφερθούν καθώς αποτελούν μεν σημαντική δράση αλλά δεν αναφέρονται σε συστηματική και εκτενή εκμάθηση νοηματικής γλώσσας στο χώρο της υγείας. Έτσι λοιπόν, τέτοιες δράσεις είναι τα 4 μαθήματα 90' λεπτών της Φαρμακευτικής σχολής στην Αμερική (Bailey et al., 2021), το πρόγραμμα 2 μαθημάτων της Οδοντιατρικής σχολής στο Πανεπιστήμιο Δυτικών Ινδιών (Jones, Cumberbatch, 2018) όσο και της Ιατρικής σχολής στο Dalhousie στον Καναδά με τα 2 workshops (Lock, 2003), τα μονοήμερα μαθήματα των φοιτητών στο Ρότσεστερ (Thew et al., 2012), στο Leeds (Smith MC. & Hasnip J., 1991) και στη Λάρισα (Τμήμα Ιατρικής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, 2016). Συνοψίζοντας, αξίζει να σημειωθεί ότι μπορεί το χρονικό περιθώριο εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας και η δομή να ήταν περιορισμένα χωρίς συστηματική και εντατική διδασκαλία στους ακούοντες αλλά παρόλα αυτά αποτελούν ιδιαίτερα σημαντικές δράσεις και εναύσματα για να δοθεί η ευκαιρία ευαισθητοποίησης και εξέλιξης προς την κώφωση και τη νοηματική γλώσσα. Έτσι, οι συμμετέχοντες μπορεί να ασχολήθηκαν με την εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας για μικρό διάστημα και περιορισμένο υλικό αλλά ήρθαν σε επαφή με τη γλώσσα και απέκτησαν το κίνητρο περαιτέρω εκπαίδευσης και διδασκαλίας.

Αναφορικά με το χώρο της δημόσιας τάξης και υπηρεσίας αξίζει να αναφερθεί ότι δεν ανευρεθήκαν έρευνες, μελέτες και δράσεις ακαδημαϊκού περιεχομένου και κατά κύριο λόγο έχουν σημειωθεί δημοσιογραφικά άρθρα και ενέργειες μεγάλης σημασίας για το συγκεκριμένο χώρο και την κώφωση. Πιο συγκεκριμένα, η δομή και το πλαίσιο της διδασκαλίας παραπέμπει σε περιορισμένο περιεχόμενο, χωρίς αναλυτικές

αναφορές στοιχείων και πληροφοριών για τον τρόπο, τη δομή, το υλικό της διδασκαλίας. Για παράδειγμα, στους αστυνομικούς του Πανεπιστημίου Άρκανσας γίνεται αναφορά στην εκμάθηση σημαντικών νοημάτων, εξάσκηση, επίλυση αποριών χωρίς να δίνονται περαιτέρω πληροφορίες (University of Central Arkansas, 2011). Παρόμοιο περιεχόμενο έχουν οι δράσεις στους αστυνομικούς της Βρετανίας και του Σέφιλντ (Walker, 2013), στους αστυνομικούς του Mansfield (CBS Boston, 2019) και στους δημόσιους υπαλλήλους του Κ.Ε.Π. στην Ελλάδα (Δήμοι.gr., 2019). Βέβαια, στους αστυνομικούς σε μία περιοχή της Αυστραλίας πραγματοποιείται ένα εβδομαδιαίο μάθημα με βίντεο διάρκειας 1 ώρας και παρακολούθηση μιας εικονικής τάξης 1 ώρας (Border C., 2020 & Deaf Services), και στους αστυνομικούς της Πιερίας στην Ελλάδα τα μαθήματα είχαν διάρκεια 90 ώρες (Pieria News, 2020). Από τα ανωτέρω καθίσταται σαφές ότι σχεδόν όλες οι δράσεις στο χώρο της δημόσιας τάξης και υπηρεσίας (εκτός από δύο) δεν συνάδουν με συστηματική εκπαίδευση νοηματικής γλώσσας, αποτελούν μικρού περιεχομένου ενέργειες, δεν έχουν ισχυρό ερευνητικό σχεδιασμό, αλλά μπορούν να αποτελέσουν την έναρξη πιο εκτεταμένων προγραμμάτων κατάρτισης νοηματικής γλώσσας.

Σε αυτό το σημείο γίνεται αξιολόγηση της δομής και του πλαισίου των δράσεων στον ακαδημαϊκό και πανεπιστημιακό χώρο. Καταρχάς, οι συγκεκριμένες δράσεις όπως αναφέρθηκαν και παραπάνω είχαν σχετικά οργανωμένο και συστηματικό τρόπο εκμάθησης με πλούσιο περιεχόμενο εκτεταμένο χρονικό περιθώριο εκμάθησης. Πιο συγκεκριμένα, στο Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής τα μαθήματα παρέχονται 2 έτη δίνοντας μεγάλη ευκαιρία μάθησης μέσω οργανωμένης δομής στους φοιτητές (Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής, 2020-2021). Παρόμοιο περιεχόμενο παρέχει και το Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής με μαθήματα για δυο εξάμηνα φοίτησης (Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, 2021). Ακόμη, συστηματική εκμάθηση γίνεται αντιληπτή στο πρόγραμμα του Κ.ΕΛ.ΝΟ με 120 ώρες μαθήματος (Κ.ΕΛ.ΝΟ, 2021), στο Μητροπολιτικό Κολλέγιο με 140 ώρες διδασκαλίας (ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΟΛΛΕΓΙΟ, 2010), στο Σωματείο Ατόμων με Αναπηρία Ορασης «Μάγνητες Τυφλοί» με 4 κύκλους νοηματικής γλώσσας (Εφημερίδα «Ελευθερία» τής Λάρισας, 2011) και στην ΕΛΕΠΑΠ Βόλου με το βιωματικό σεμινάριο έξι εβδομάδων-30 ωρών (ΕΛΕΠΑΠ Βόλου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2018). Τέλος, μικρότερης δομής και μη συστηματικής εκμάθησης νοηματικής γλώσσας

γίνεται φανερή στο σεμινάριο ενημέρωσης για την κώφωσης και την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα (agrinionews, 2018) και στο Τμήμα Λογοθεραπείας του Πανεπιστημίου Πατρών, 2020-2021 με τρεις παραδόσεις μαθήματος εξοικείωσης (Τμήμα Λογοθεραπείας του Πανεπιστημίου Πατρών, 2020-2021).

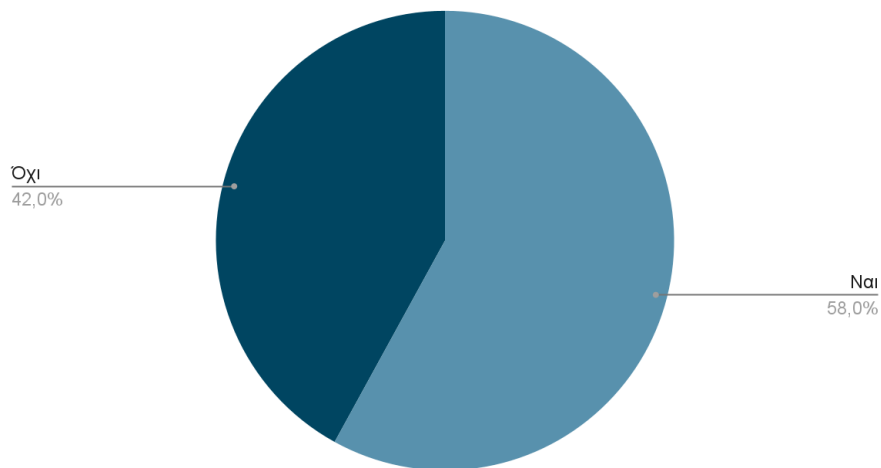
Στο συγκεκριμένο σημείο αξίζει να τονιστεί ότι οι μεμονωμένες δράσεις και ενέργειες που έχουν διεξαχθεί στον κοινωνικό τομέα για ειδικούς σκοπούς, όπως η νοηματική γλώσσα σε Κ.Δ.ΑΠ., σε χώρους εστίασης, σε γειτονικούς χώρους, κ.α. αποτελούν δομές και πλαίσια μη συστηματικής εκπαίδευσης. Καταρχάς, οι συγκεκριμένες δράσεις ανευρέθηκαν κυρίως από δημοσιογραφικές πηγές και δεν περιλάμβαναν αναλυτικές πληροφορίες, στοιχεία, και περιεχόμενο εκτεταμένου και καλά σχεδιασμένου εκπαιδευτικού προγράμματος νοηματικής γλώσσας. Ωστόσο, οι μεμονωμένες αυτές δράσεις μπορεί να λειτουργήσουν ως έναυσμα και κίνητρο προς τους ακούοντες οι οποίοι ευαισθητοποιήθηκαν και μέσω αυτών των ενεργειών αποφάσισαν να ασχοληθούν περαιτέρω με την εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας.

Συμπερασματικά, από τα εκπαιδευτικές προγράμματα και τις μεμονωμένες δράσεις εκμάθησης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας αναφέρεται ότι σε κάθε τομέα (χώρο υγείας, χώρος δημόσιας τάξης και υπηρεσίας, ακαδημαϊκό και πανεπιστημιακό χώρο, χώρο εστίασης, γειτονιάς, κ.α.) παρουσιάζονται ενέργειες συστηματικής εκμάθησης και δομής που απαρτιζόταν από πλούσιο μαθησιακό υλικό, πρακτικές, χρονικό περιθώριο εντατική προσπάθεια αλλά και ενέργειες μεμονωμένες χωρίς εκτενή και σχεδιασμένη διδασκαλία. Συγκριτικά, καλό είναι να τονιστεί ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα και οι μεμονωμένες ενέργειες αποτελούν ανομοιογενείς δράσεις και μικρό ποσοστό διεθνώς, γεγονός που φανερώνει την έλλειψη ευαισθητοποίησης και κάλυψης της επικοινωνίας ανάμεσα στους κωφούς και ακούοντες πολίτες αλλά και τη σημερινή πραγματικότητα. Βέβαια, όπως γίνεται αντιληπτό παρακάτω στα γραφήματα, οι περισσότερες ενέργειες, ειδικά στο χώρο υγείας και στον ακαδημαϊκό-πανεπιστημιακό χώρο αποτελούσαν συστηματική εκμάθηση και συγκροτημένη δομή συγκριτικά με το χώρο της δημόσιας υπηρεσίας. Όπως θα δούμε και παρακάτω, η συγκεκριμένη άποψη γίνεται φανερή από τα αποτελέσματα και τα ευρήματα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δράσεων. Βέβαια, όλες οι παραπάνω αναφερόμενες εκπαιδευτικές δράσεις δίνουν την αφορμή και το ερέθισμα για μελλοντικά

συστηματικά προγράμματα εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας με συνεχόμενη ροή, αξιόπιστο εκπαιδευτικό σχεδιασμό και εφαρμογή.

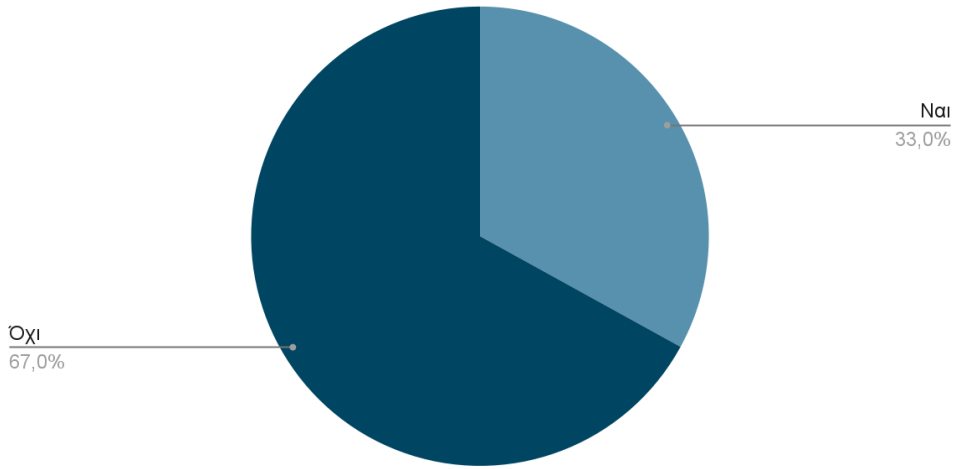
Αποτελέσματα ερευνών σχετικά με το πλαίσιο συστηματικής εκμάθησης των προγραμμάτων και δράσεων ανά τομείς:

Συστηματική εκμάθηση στο χώρο υγείας

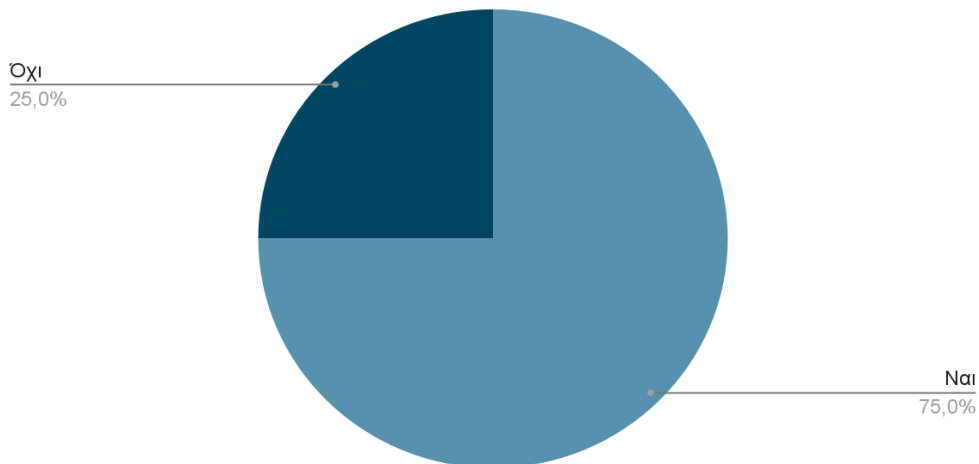
Εικόνα 1. Συστηματική εκμάθηση των προγραμμάτων και δράσεων στο χώρο της υγείας

Συστηματική εκμάθηση στο χώρο δημόσιας τάξης και υπηρεσίας

Εικόνα 2. Συστηματική εκμάθηση των προγραμμάτων και δράσεων στο χώρο δημοσίας τάξης και υπηρεσίας

Συστηματική εκμάθηση στον ακαδημαϊκό και πανεπιστημιακό χώρο

Εικόνα 3. Συστηματική εκμάθηση των προγραμμάτων και δράσεων στον ακαδημαϊκό και πανεπιστημιακό χώρο

5. Ερευνητικά ευρήματα και αποτελέσματα σχετικά με την επίδραση της διδασκαλίας της νοηματικής γλώσσας

5.1. Αποτελέσματα των προγραμμάτων και των δράσεων

Για τη διδασκαλία της νοηματικής γλώσσας ως ξένης για ειδικούς σκοπούς, σε διεθνές επίπεδο, υπάρχει ελάχιστη βιβλιογραφία αναλυτικών προγραμμάτων και εκπαιδευτικών δράσεων όπως παρατηρήθηκε και παραπάνω. Στη βιβλιογραφία, ανευρέθηκαν περισσότερα προγράμματα και δράσεις στον χώρο της υγείας σε σύγκριση με τους άλλους κοινωνικούς και ειδικούς χώρους γεγονός που φανερώνει τις λιγιστές προσπάθειες και ενέργειες των ακουόντων πολιτών να γεφυρώσουν το χάσμα επικοινωνίας με τους κωφούς συνανθρώπους. Από την ανασκόπηση των μελετών που αφορούν την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας εκπαιδευτικών προγραμμάτων για χώρους υγείας, δημόσιας τάξης και υπηρεσίας, πανεπιστημιακούς και ακαδημαϊκούς χώρους, κοινωνικούς χώρους (γειτονιές, κτλ.) σχετικά με τα κωφά άτομα και τη διδασκαλία της νοηματικής γλώσσας γίνονται εμφανή σημεία που απαιτούν περαιτέρω διερεύνηση. Αξίζει να σημειωθεί ότι στα περισσότερα εκπαιδευτικά προγράμματα και δράσεις που έχουν διεξαχθεί, δεν έχει πραγματοποιηθεί ούτε αρχική ούτε τελική αξιολόγηση στην παρέμβαση με συνέπεια να μην γίνονται επίσημες αναφορές για τα αποτελέσματα της διδασκαλίας, τα περισσότερα δεν είχαν ομάδες ελέγχου και έχουν επιτευχθεί σε μικρό ποσοστό του πληθυσμού διεθνώς.

Πιο συγκεκριμένα, η αξιολόγηση (είτε αρχική είτε τελική) της παρέμβασης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στο χώρο της υγείας με κλινική μελέτη και έρευνα έχει σημειωθεί μόνο στο 50% των δράσεων που αναφέρθηκαν παραπάνω. Ειδικότερα, μέσα στο 50% των προγραμμάτων με αξιολόγηση της παρέμβασης ανήκει η μελέτη των Hoang L. et al., (2011) & Farber J. et al., (2004) που περιλαμβάνει ομάδα ελέγχου και αξιολόγηση των ομάδων ελέγχου, της παρέμβασης και της εκπαίδευσης. Επίσης, η αναφορά του εκπαιδευτικού προγράμματος του Midik, (2016) σημειώνει αξιολόγηση μετά την παρέμβαση με 21 φόρμες και το αποτέλεσμα της βαθμολογίας των συμμετεχόντων κυμαίνονταν $8,53 \pm 0,88$ στα 10, γεγονός που δείχνει βελτίωση

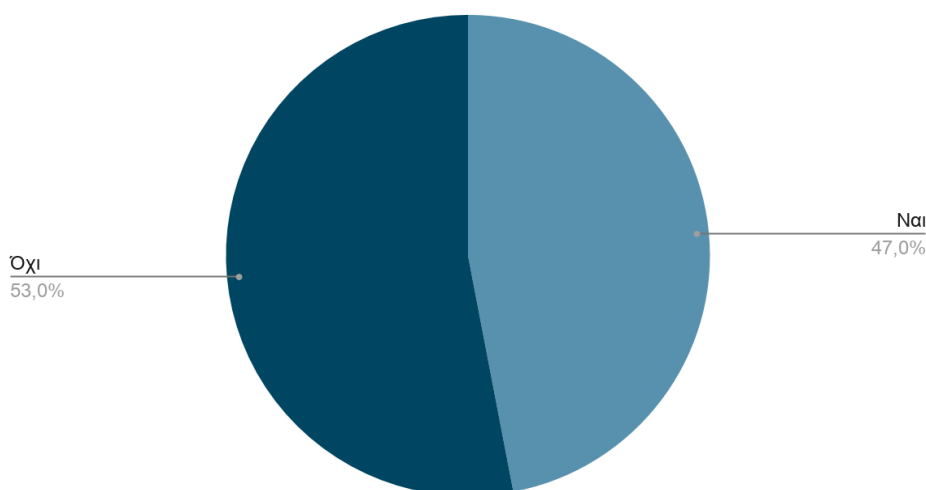
επικοινωνίας. Μία μελέτη με σχετικά πιο ισχυρό ερευνητικό σχεδιασμό ήταν αυτή των Bailey et al., (2021) καθώς παρείχε αρχική αξιολόγηση με 36 στους 39 (92,3%) συμμετέχοντες αλλά και τελική αξιολόγηση με 34 στους 39 (87,2%) συμμετέχοντες που είχαν παρακολουθήσει μέχρι την ανώτερη τάξη. Η αξιολόγηση επιτεύχθηκε με ερωτηματολόγια και φανέρωσε αύξηση ικανοτήτων επικοινωνίας μέσω της νοηματικής γλώσσας.

Επιπρόσθετα, η κλινική μελέτη των Thew et al., (2012) περιλαμβάνει αξιολόγηση της εκπαιδευτικής παρέμβασης με αποτέλεσμα οι 80 από τους 99 συμμετέχοντες να χαρακτηρίσουν το πρόγραμμα ενδιαφέρον και θετικό. Στο 50% των εκπαιδευτικών δράσεων με αξιολόγηση που αναφέρθηκαν παραπάνω, γίνεται αντιληπτή και η μελέτη των Smith MC. & Hasnir J., (1991) όπου υπήρχαν 415 συμμετέχοντες, το 97% αυτών χαρακτήρισε το πρόγραμμα ιδιαίτερα ενδιαφέρον και το 99% αυτών πάρα πολύ χρήσιμο. Ακόμη, η μελέτη του εκπαιδευτικού προγράμματος του Lock, (2003) περιλάμβανε αξιολόγηση της παρέμβασης και της εκπαίδευσης αλλά μόνο το 41% συμμετείχε και αξιολόγησε θετικά το πρόγραμμα. Τέλος, η κλινική μελέτη των Jones, Cumberbatch, (2018) βασίστηκε στις δυο ομάδες φοιτητών που ήδη είχαν φοιτήσει στο πρόγραμμα και το αποτέλεσμα της αξιολόγησης έδειξε αυξημένη πρόσβαση και επικοινωνία. Τα υπόλοιπα εκπαιδευτικά προγράμματα και δράσεις στο χώρο της υγείας (50%) αποτελούν απλές αναφορές χωρίς κλινική μελέτη και αξιολόγηση των συμμετεχόντων ή του προγράμματος. Βέβαια, αξίζει να αναφερθεί ότι οι περισσότερες μελέτες και αξιολογήσεις που επιτεύχθηκαν δεν έχουν ισχυρό ερευνητικό σχεδιασμό, διότι δεν γίνεται αξιολόγηση πριν και μετά την εκπαίδευση. Παρόλα αυτά, αποτελούν ιδιαίτερα σημαντικά εκπαιδευτικά προγράμματα και δίνουν την ευκαιρία στους ακούοντες να αναπτύξουν ικανότητες επικοινωνίας με τους κωφούς ανθρώπους.

Όσον αφορά την ανασκόπηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στους χώρους δημόσιας τάξης, υπηρεσίας, πανεπιστημίων, κ.α. αλλά και τις μεμονωμένες ενέργειες γίνεται φανερό ότι δεν αποτελούσαν εξ ολοκλήρου εκπαιδευτικά και καλά σχεδιασμένα προγράμματα με αποτέλεσμα να μην υπάρχει αξιολόγηση της παρέμβασης. Σχετικά με το χώρο της δημόσιας τάξης και υπηρεσίας υπάρχουν αναφορές δημοσιογραφικών κυρίως πηγών σε εκπαιδευτικά προγράμματα νοηματικής γλώσσας χωρίς όμως να επισημαίνονται μελέτες, αξιολογήσεις και αποτελέσματα της

παρέμβασης. Ωστόσο, τα σχόλια των συμμετεχόντων είναι πλήρως θετικά και ενθαρρυντικά για την εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας και για την ευκαιρία πρόσβασης που θα μπορούν να δώσουν στους κωφούς πολίτες.

Έγινε αξιολόγηση των προγραμμάτων στο χώρο υγείας

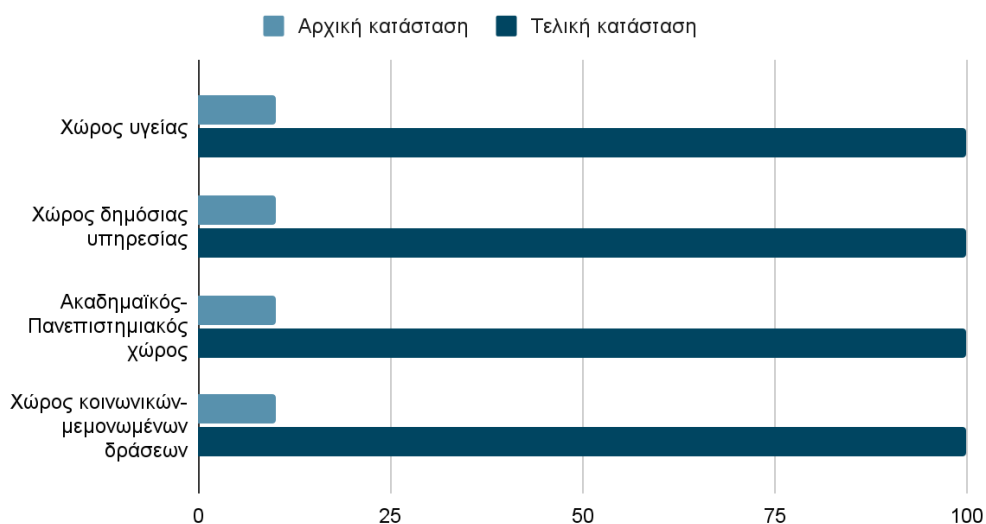

Εικόνα 4. Αξιολόγηση των προγραμμάτων εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας στο χώρο της υγείας

Επιπρόσθετα, στον ακαδημαϊκό και πανεπιστημιακό χώρο παρουσιάζονται παρόμοια στοιχεία των εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας. Πιο συγκεκριμένα, τα προγράμματα εκμάθησης νοηματικής γλώσσας παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τους στόχους διδασκαλίας, τους συμμετέχοντες, τα σχόλια των συμμετεχόντων για την παρέμβαση χωρίς όμως να πραγματοποιηθεί μία εξ ολοκλήρου σχεδιασμένη μελέτη για τα ακαδημαϊκά και πανεπιστημιακά προγράμματα. Κατά κύριο λόγο, οι συγκεκριμένες δράσεις παραπέμπουν σίγουρα σε θετικά αποτελέσματα αφού δίνουν την ευκαιρία εξοικείωσης με την κώφωση και εξάσκηση με τη νοηματική γλώσσα. Ωστόσο, είναι σημαντικό τα προγράμματα να περιλαμβάνουν αξιολόγηση της παρέμβασης και των συμμετεχόντων και από τη στιγμή που δεν παρουσιάζεται κάτι τέτοιο γίνεται αντιληπτό ότι δεν αποτελούν ισχυρές ερευνητικές και εκπαιδευτικές ενέργειες. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι παρόλη την απουσία της αξιολόγησης, τα

συγκεκριμένα προγράμματα αποτελούν το έναυσμα για την έναρξη καλά σχεδιασμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων για να λειτουργήσει η επικοινωνία μεταξύ ακουόντων και κωφών.

Θετικά και αρνητικά αποτελέσματα των προγραμμάτων

Εικόνα 5. Τα αποτελέσματα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας σε όλους τους τομείς

Με βάση τη συγκεκριμένη εικόνα γίνεται φανερό ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα και οι δράσεις εκμάθησης νοηματικής γλώσσας για ειδικούς σκοπούς είχαν θετικά και ενθαρρυντικά αποτελέσματα. Αποτέλεσαν ένα βοηθητικό παράγοντα και έναυσμα για να δοθούν περισσότερες ευκαιρίες μάθησης και να ευαισθητοποιηθούν οι ακούοντες πολίτες. Γίνεται επίσης αντιληπτό ότι τα προγράμματα είχαν έναρξη την άγνοια των ακουόντων για τους κωφούς και τη νοηματική γλώσσα αλλά οδηγήθηκαν σε μία αποτελεσματική κατάσταση παρέχοντας την ευκαιρία επικοινωνίας μεταξύ ακουόντων και κωφών πολιτών.

Συνοψίζοντας, από τις μελέτες των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και τις δράσεις εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας για ειδικούς σκοπούς διεξάγεται το

συμπέρασμα της σημασίας και της αναγκαιότητας εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας. Με βάση τα αποτελέσματα και τα σχόλια των ερευνών και των αναφορών, η εκπόνηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων νοηματικής γλώσσας σε ακούον πληθυσμό θα ωφελήσει σημαντικά την επικοινωνία και την πρόσβαση ανθρώπων. Γίνεται κατανοητό ότι τα παραπάνω προγράμματα και οι δράσεις παραπέμπουν σε μια ανομοιογένεια και δεν είναι όλα πλήρως καταρτισμένα και καλά σχεδιασμένα αφού τα περισσότερα από αυτά αναφέρουν μόνο την αναφορά της ενέργειας και όχι την εξελικτική πορεία του προγράμματος. Ωστόσο, μπορούν να αποτελέσουν το κίνητρο για μελλοντικές ενέργειες που θα έχουν πλήρη ερευνητικό σχεδιασμό, θα μπορούν να διερευνούν τη σημασία και το αποτέλεσμα της εκπαιδευτικής παρέμβασης με ομάδα ελέγχου και αξιολόγηση των συμμετεχόντων (π.χ. γνώση, στάση και δεξιότητες επικοινωνίας), αλλά και της εκπαίδευσης, των εκπαιδευτών και του εκπαιδευτικού υλικού.

5.2. Τα κοινωνικά-μαθησιακά-ψυχολογικά ευρήματα και η πραγματικότητα χρήσης ή μη της νοηματικής γλώσσας

Τα ευρήματα των μελετών και των δράσεων

Μετά την παρουσίαση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στους τομείς που αναφέρθηκαν παραπάνω, γίνεται αναφορά σε ευρήματα και συνέπειες της διδασκαλίας ή της μη διδασκαλίας και χρήσης της νοηματικής γλώσσας που παίζουν σημαντικό ρόλο στην εξασφάλιση της επικοινωνίας μεταξύ ακουόντων και κωφών ανθρώπων. Μετά τη διεξαγωγή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων ή των μεμονωμένων δράσεων εκμάθησης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας διαπιστώνονται οφέλη τόσο σε μαθησιακό όσο και σε κοινωνικό-ψυχολογικό επίπεδο που δίνουν την ευκαιρία «εξάπλωσης» των προγραμμάτων και ενίσχυσης των δράσεων για περισσότερο διδασκαλία και επικοινωνία.

Καταρχάς, όσον αφορά το μαθησιακό πλαίσιο των προγραμμάτων και των δράσεων εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας γίνεται αντιληπτό ότι οι ακούοντες

ενδιαφερόμενοι και συμμετέχοντες μαθαίνουν ουσιαστικά μία δεύτερη γλώσσα, η οποία είναι αποτελεσματική χάρη στην αξιοποίηση της οπτικής λειτουργίας του εγκεφάλου. Ένα ακούον άτομο, μέσω της διγλωσσίας, διευρύνει τις γνωστικές του δεξιότητες, εξασφαλίζει τη γλωσσική ανάπτυξη, και σίγουρα μαθαίνει τη νοηματική γλώσσα ως δεύτερη γλώσσα, η οποία διαθέτει εξαιρετική εκφραστική ακρίβεια λόγω της τρισδιάστατης δομής της και πολύ μεγάλη ταχύτητα μετάδοσης των γλωσσικών μηνυμάτων, λόγω της πολυσυνθετικής μορφολογίας τους από ταυτόχρονους ενεργούς αρθρωτές (Stokoe, 1975 · Σαπουντζάκη, 2016). Συνοψίζοντας, οι ακούοντες που θελημένα συμμετείχαν στην εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας είτε απέκτησαν καλό επίπεδο γλωσσικής ικανότητας είτε απέκτησαν μία ιδέα-γνώση που τους οδηγεί στην κατανόηση και την αλληλεπίδραση. Παρόλα αυτά στο μαθησιακό πλαίσιο απέκτησαν σημαντικά πλεονεκτήματα, εμπλούτισαν το γνωστικό και γλωσσικό τους επίπεδο και καλλιέργησαν λειτουργίες του εγκεφάλου μέσω της όξυνσης και της προσπάθειας.

Βέβαια, με βάση τα ευρήματα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δράσεων κατάρτισης, ιδιαίτερη σημασία δόθηκε από τους συμμετέχοντες στο κοινωνικό και ψυχολογικό πλαίσιο. Μετά την εκπλήρωση των δράσεων και των αξιολογήσεων έγινε φανερό ότι οι ακούοντες συμμετέχοντες είχαν εξασφαλίσει ένα πολύ θετικό επίπεδο επικοινωνίας με τους κωφούς πολίτες. Άλλωστε, είναι αντιληπτό ότι η εκμάθηση και χρήση της νοηματικής γλώσσας παρέχει μία επικοινωνιακή αλληλεπίδραση τόσο με την ευρύτερη κοινωνία, όσο και με την κοινότητα των Κωφών, μέσα από τη δόμηση και τη χρήση δύο διακριτών κοσμοειδώλων, ενός ακουστικό-φωνητικού και ενός οπτικό-κινητικού (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017). Μέσω της νοηματικής γλώσσας, οι ακούοντες έμαθαν να προσέχουν το συνομιλητή τους, τις κινήσεις, τις εκφράσεις και να μεταφέρουν τη διάθεση τους και τη σκέψη τους μέσα από το σώμα σε συνδυασμό με κίνηση και γλώσσα.

Επιπρόσθετα, οι συμμετέχοντες των προγραμμάτων και δράσεων κατάρτισης συνειδητοποίησαν πως βοήθησαν τους κωφούς πολίτες δίνοντας τους την ευκαιρία ένταξης και πρόσβασης στο κοινωνικό πλαίσιο. Με βάση τα αποτελέσματα των παραπάνω ερευνών γίνεται ευδιάκριτο ότι οι περισσότεροι είχαν θετική άποψη, παρείχαν μελλοντικές ενθαρρυντικές προτάσεις και χαρακτήρισαν τη διδασκαλία τους θετική και αισιόδοξη για τη μελλοντική κατάσταση. Ακόμη, η αλληλεπίδραση τους με

τους κωφούς ανθρώπους τους κάλυψε τις βασικές ανάγκες επικοινωνίας και παρουσίασαν ανάπτυξη των επικοινωνιακών ικανοτήτων τους.

Συνοψίζοντας λοιπόν, γίνεται κατανοητό ότι τα παραπάνω προγράμματα και οι μεμονωμένες ενέργειες εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας αποτελούν ένα μικρό ποσοστό προσπάθειας διεθνώς αλλά μπορούν να χαρακτηριστούν ως η κινητήρια ενέργεια για μελλοντικές δράσεις και προσπάθειες που θα αλλάξει την πραγματική και παρούσα κατάσταση. Είδαμε άλλωστε ότι οι συμμετέχοντες των προγραμμάτων που διεξήχθησαν τα τελευταία χρόνια ήταν θετικοί, ευχαριστημένοι και ένιωθαν πολύ ευγνώμονες που πήραν μέρος σε τέτοιου είδους μάθηση και μπόρεσαν να βοηθήσουν και να αλληλεπιδράσουν με τους κωφούς συνανθρώπους τους. Έτσι, η συγκεκριμένη στάση αποτελεί βασικό και ενθαρρυντικό πλαίσιο για μελλοντικές ενέργειες για πιο διευρυμένο επικοινωνιακό περιβάλλον.

Η σημερινή πραγματικότητα

Στο παρόν σημείο και αναφορικά με την πραγματικότητα της κοινωνικής κατάστασης και του επικοινωνιακού πλαισίου μεταξύ των ακουόντων και κωφών πολιτών που σχετίζονταν παραπάνω με τα ευρήματα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δράσεων, μπορούμε να επισημάνουμε κύριες δυσκολίες και εμπόδια τόσο της πρόσβασης όσο και της αλληλεπίδρασης μεταξύ των κωφών και ακουόντων πολιτών. Ειδικότερα, όπως θα δούμε παρακάτω, η πραγματικότητα στο χώρο της Ελλάδας παρουσιάζει μεγαλύτερο ποσοστό δυσκολιών συγκριτικά με το εξωτερικό. Οι δυσκολίες και τα εμπόδια επικοινωνίας εξαρτώνται σημαντικά από τη θέληση και την άποψη των ακουόντων αλλά και από τη δομή-πλαίσιο που παρέχει ο κρατικός μηχανισμός.

Συγκεκριμένα, οι πρακτικοί και κοινωνικοί λόγοι που δυσκολεύουν ή εμποδίζουν την εκμάθηση της νοηματικής γλώσσας ειδικά στην Ελλάδα βασίζονται στην έλλειψη αναλυτικού προγράμματος διδασκαλίας της γλώσσας ως δεύτερης (για ενήλικες) παρόλες τις μεμονωμένες προσπάθειες που έχουν γίνει από ειδικούς και μη (Κουρμπέτης & Χατζοπούλου, 2010). Επίσης, σύμφωνα με τους Κουρμπέτη &

Χατζοπούλου (2010), υπάρχει περιορισμένος αριθμός σχολών (33 σχολές) διδασκαλίας της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας και τα επίπεδα διδασκαλίας (ειδικά στην επαρχία) είναι περιορισμένα σε σχέση με τη μεγάλη ζήτηση που έχει παρατηρηθεί. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι μαθήματα ΕΝΓ προσφέρονται κυρίως από δημόσιες και ιδιωτικές Σχολές που λειτουργούν σε διάφορα μέρη της Ελλάδας. Πέρα από τα αναγνωρισμένα αυτά κέντρα εκμάθησης της ΕΝΓ, κύκλοι μαθημάτων προσφέρονται και από άλλους φορείς –εκκλησίες, δήμοι, σύλλογοι– οι οποίοι όμως δεν είναι πιστοποιημένοι (Μαυρέας, 2011).

Ακόμη, τονίζεται ότι όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, κύκλους μαθημάτων ΕΝΓ προσφέρουν ιδιωτικές σχολές σε όλη την Ελλάδα (εργαστήρια ελευθέρων σπουδών, κέντρα εκμάθησης, κοινωφελείς δημοτικές επιχειρήσεις, σύλλογοι και σωματεία Κωφών). Η ΟΜΚΕ αναγνωρίζει 21 κέντρα διδασκαλίας ΕΝΓ, τα οκτώ λειτουργούν στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας (το ένα από αυτά έχει παράλληλα παραρτήματα σε Πειραιά και Λάρισα), τέσσερα κέντρα στη Θεσσαλονίκη, τρία στην Πάτρα, και από ένα σε Ιωάννινα, Λάρισα, Σέρρες, Τρίκαλα, Ηράκλειο και Ρέθυμνο. Ορισμένες σχολές εκτός από τη διδασκαλία της ΕΝΓ παρέχουν επιπλέον ενέργειες όπως το 1ο Πανελλήνιο Φεστιβάλ για την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα, Αθήνα 22 & 23/9/2007, από το Ελληνικό Ινστιτούτο Νοηματικής Γλώσσας και την επιμόρφωση των μαθητών τους σχετικά με την ΕΝΓ (π.χ. Ημερίδα με θέμα: Η Μαγεία της Επικοινωνίας, Αθήνα 6/5/2006, από το Εργαστήριο Ελευθέρων Σπουδών Σχοιναράκη). Τέλος, οι Κωφοί που ασχολούνται με τη διδασκαλία της ΕΝΓ το 2006 συνέστησαν επαγγελματικό σωματείο, τον Σύλλογο Δασκάλων Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας (Μαυρέας, 2011).

Επιπρόσθετα, στα Μαράσλεια Διδασκαλεία Δημοτικής Εκπαίδευσης και Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Αθηνών, στο πλαίσιο της επιμόρφωσης των δασκάλων για τη στελέχωση των ΣΜΕΑΕ, διεξάγονται επίσημα θεωρητικά και πρακτικά σεμινάρια διδασκαλίας ελληνικής νοηματικής γλώσσας (Παπασπύρου, 2003). Στο Πανεπιστήμιο Πατρών λειτουργεί η Μονάδα Αγωγής Κωφών που ανήκει στο Εργαστήριο Παιδαγωγικής Έρευνας του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης (ΠΤΔΕ). Η εξειδίκευση των φοιτητών του ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Πατρών σε θέματα κώφωσης παρέχεται τόσο σε προπτυχιακό όσο και σε μεταπτυχιακό επίπεδο σπουδών και ειδικότερα για την ΕΝΓ, προσφέρεται προπτυχιακό μάθημα

«Γλωσσολογία Νοηματικής Γλώσσας και Εκπαίδευση». Η Μονάδα Αγωγής Κωφών έχει επιπλέον εκπονήσει διάφορα προγράμματα ως προς τη γλωσσολογική έρευνα της ΕΝΓ, την παραγωγή υλικού (εκπαιδευτικού και λεξικογραφικού), την κατάρτιση και την επιμόρφωση των δασκάλων ΕΝΓ και έχει διοργανώσει διάφορα επιστημονικά συνέδρια και επιμορφωτικά σεμινάρια (π.χ. Λαμπροπούλου, 2005). Ωστόσο, καλό είναι να επισημανθεί ότι οι συγκεκριμένες ενέργειες αποτελούν πολύ σημαντικές δράσεις παρόλο το μικρό τους ποσοστό και μπορούν να είναι το έναυσμα για περισσότερες.

Όσον αφορά τη χρήση της νοηματικής γλώσσας, γίνεται από μικρό αριθμό ατόμων (περίπου 10.000) τουλάχιστον μέχρι το 2010 και έτσι δεν υπάρχει κατάλληλο περιβάλλον για τα απαραίτητα γλωσσικά ερεθίσματα που ενθαρρύνουν και τροφοδοτούν τη φυσική εκμάθηση της γλώσσα (Κουρμπέτης & Χατζοπούλου, 2010). Ταυτόχρονα, η ηλικία εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας των ακουόντων δεν έχει έναρξη σε μικρό χρονικό στάδιο με αποτέλεσμα να δυσκολεύει τη συμμετοχή στην εκπαιδευτική δράση. Αυτά έχουν ως αποτέλεσμα ένα άτομο που επιθυμεί να μάθει τη νοηματική γλώσσα να αφιερώσει χρόνο, προσπάθεια και να καταβάλλει κόπο συστηματικής μελέτης.

Επιπρόσθετα, ο κρατικός μηχανισμός παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην εκμάθηση και χρήση της νοηματικής γλώσσας από ακούοντες. Γίνεται αντιληπτό ότι ενώ οι κωφοί χρειάζονται ένα διερμηνέα κατά την επίσκεψη τους σε δημόσιους φορείς, συχνά αναστέλλεται αυτή η λειτουργία. Σύμφωνα με την British Deaf News Team (2016), δύο στους τρεις κωφούς της Σκωτίας ζήτησαν από έναν διερμηνέα να είναι παρών στο ραντεβού τους στο νοσοκομείο και δεν έχουν λάβει ούτε ένα. Επίσης, σύμφωνα με το Statesman Journal (2014), η τεχνολογία χρησιμοποιείται για την αντιμετώπιση του προβλήματος της μη ύπαρξης διερμηνέα στο νοσοκομείο του Σάλεμ των ΗΠΑ. Ωστόσο, καλό είναι να αναφερθεί ότι η μη ύπαρξη διερμηνέα ή τεχνολογίας δεν αποτελεί θετικό στοιχείο τόσο της χρήσης όσο και της ενημέρωσης-διάδοσης της νοηματικής γλώσσας. Έτσι, μεγάλο ποσοστό κωφών παραμένουν στο περιθώριο και δεν έχουν απόλυτη πρόσβαση στο κοινωνικό περιβάλλον.

Η ίδια δυσάρεστη κατάσταση έχει γίνει φανερή σε αρκετά ελληνικά πανεπιστήμια που φοιτούν κωφοί μαθητές. Οι Έλληνες κωφοί οι οποίοι εγγράφονται σε διάφορες σχολές χωρίς εξετάσεις αντιμετωπίζουν αρκετές δυσκολίες, όπως έχει

αναφερθεί συχνά από την Ομοσπονδία Κωφών, αλλά και από τους ίδιους τους φοιτητές σε διάφορα υπομνήματά τους. Οι δυσκολίες αυτές πηγάζουν από την αδιαφορία και την αδυναμία της ανώτατης εκπαίδευσης να παρέχει υποστηρικτικές υπηρεσίες σε κωφούς φοιτητές. Αντίθετα, σε πανεπιστήμιο του εξωτερικού παρέχονται από το πανεπιστήμιο δωρεάν διερμηνείες νοηματικής γλώσσας, για να μπορούν να παρακολουθούν τις διαλέξεις και να συμμετέχουν σε αυτές (Μαντζίκος, 2015).

Σε αντίθεση με άλλες χώρες στην Ελλάδα δεν έχουν λειτουργήσει αυτόνομα πανεπιστημιακά τμήματα σπουδών κώφωσης (Deaf Studies) ή ΕΝΓ. Υπάρχουν αξιόλογες προσπάθειες για την ένταξη της ΕΝΓ σε πανεπιστημιακά προγράμματα σπουδών (προπτυχιακό ή μεταπτυχιακό), έχουν όμως όλες προσανατολισμό της επιστήμης της (ειδικής) αγωγής, γεγονός που δεν προωθεί μια πιο εμπειριστατωμένη γλωσσολογική έρευνα της ΕΝΓ (Μαυρέας, 2011).

Επίσης, αναφορικά με τους εκπαιδευτικούς της Ελλάδας αξίζει να σημειωθεί ότι δεν γνωρίζουν και χρησιμοποιούν όλοι τη νοηματική γλώσσα για να επικοινωνούν με τους κωφούς μαθητές τους στο σχολικό πλαίσιο. Σκεπτόμενοι τα συγκεκριμένα άτομα ως φοιτητές Πανεπιστημίων, πριν την έναρξη εργασίας ως εκπαιδευτικοί, μπορούμε να αναφέρουμε ότι αρκετό ποσοστό των ειδικών παιδαγωγών που αποφοιτούν από το Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής είναι γνώστες της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς που έχουν αποφοιτήσει από τα Τμήματα Προσχολικής και Δημοτικής Εκπαίδευσης (Μαντζίκος, 2015).

Επιπλέον, η παρουσία των κωφών ενηλίκων ως εργαζόμενων στην ελληνική εκπαίδευση παρουσιάζει αυξητικές τάσεις (Κουρμπέτης, Αδαμοπούλου & Φερεντίνος, 2005). Για παράδειγμα, το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, στο πλαίσιο Στρατηγικών Συμπράξεων στο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Erasmus+ αναφορικά με την ανάπτυξη και ενίσχυση διακρατικών συνεργασιών μεταξύ φορέων/οργανισμών που δραστηριοποιούνται στον τομέα της εκπαίδευσης, υλοποιεί το έργο «Teaching European Sign Languages as a First Language» με διακριτό τίτλο: “SIGN FIRST” (Διδασκαλία Ευρωπαϊκών Νοηματικών Γλωσσών ως πρώτη γλώσσα). Το Πρόγραμμα αποσκοπεί στην ανάπτυξη δίγλωσσων προγραμμάτων που στοχεύουν κυρίως στην καλλιέργεια του εγγραμματισμού των Κωφών και Βαρήκων μαθητών και τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού ενταξιακού σχολικού περιβάλλοντος. Έτσι λοιπόν, ο κύριος στόχος του Προγράμματος ήταν η επιμόρφωση εκπαιδευτικών που διδάσκουν

Ευρωπαϊκές Νοηματικές Γλώσσες σε μαθητές με προβλήματα ακοής ως πρώτη γλώσσα, χρησιμοποιώντας ένα ολοκληρωμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα αλλά και ένα κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό (Ι.Ε.Π., 2018-2019).

Επιπρόσθετα, ένας σημαντικός παράγοντας για δράσεις εκμάθησης νοηματικής γλώσσας αποτελεί η συχνή συνάντηση με κωφούς πολίτες, οι οποίοι μπορούν να δώσουν το έναυσμα για περαιτέρω εξερεύνηση και εκπαιδευτική κατάρτιση νοηματικής γλώσσας. Αξίζει να σημειωθεί ότι το ΙΕΠ υλοποίησε το τελικό συνέδριο, μία από τις κεντρικές δράσεις του σχεδίου διάδοσης «SIGN FIRST», το οποίο πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στις 28 και 29 Σεπτεμβρίου 2018, μετά το τέλος των δραστηριοτήτων του προγράμματος στην Ελλάδα και την τέταρτη διακρατική συνάντηση. Στο συνέδριο συμμετείχαν περίπου διακόσια άτομα. Οι συμμετέχοντες ήταν εκπαιδευτικοί προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης των κωφών, εκπρόσωποι των οργανώσεων γονέων και κωφών ενηλίκων καθώς και αναπληρωτές εκπαιδευτικοί, φοιτητές και ερευνητές (Ι.Ε.Π., 2018-2019). Συμπερασματικά, οι συμμετέχοντες του Project «SIGN FIRST», που πήραν μέρος σε ημερίδες, συνέδρια, εκπαιδεύσεις και επιμορφώσεις (Sign1st, 2018), ήρθαν σε επαφή με τη κοινότητα των κωφών, τη νοηματική γλώσσα και απέκτησαν γνώσεις επικοινωνίας.

Έτσι, συμπερασματικά, αξίζει να σημειωθεί ότι η εξασφάλιση της επικοινωνίας μεταξύ των ακουόντων και των κωφών έχει βελτιωθεί. Η σημερινή κοινωνία ενημερώνεται πιο συχνά σε σχέση με το παρελθόν, ευαισθητοποιείται ως προς την Κοινότητα των κωφών. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω των ενδιαφερομένων για την εκμάθηση της ΕΝΓ, των τμημάτων στα Πανεπιστήμια για την γνωριμία της κώφωσης, των σεμιναρίων, της διερμηνείας στα ΜΜΕ, τις μεταφράσεις και τους υπότιτλους σε βίντεο, συναυλίες, κλπ, το ετήσιο Deaf Festival, τα Project και τα προσφερόμενα εκπαιδευτικά προγράμματα. Παράλληλα, φάνηκε πως θετικές γνώμες εκφράζουν οι ακούοντες που είναι γνώστες νοηματικής γλώσσας σε σχέση με εκείνους που δε γνωρίζουν την ΕΝΓ, γεγονός που δείχνει πως η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση γύρω από το θέμα της κώφωσης μπορεί να επηρεάσει θετικά τις απόψεις της κοινωνίας ως προς την κώφωση (Nikolarazi & Makri 2004/2005).

Συνοψίζοντας, οι συγκεκριμένες ενέργειες, γνώμες και συνθήκες μπορούν να αποτελέσουν το κίνητρο τόσο της αναζήτησης πληροφοριών, της ευαισθητοποίησης, της εκμάθησης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας ώστε να διασφαλιστεί η

επικοινωνία, η πρόσβαση και η ίση ευκαιρία στους κωφούς πολίτες. Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι οι δράσεις, οι ενέργειες, τα προγράμματα ευαισθητοποίησης και εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας για επικοινωνία με κωφούς πολίτες έχουν βελτιωθεί και καλλιεργηθεί σε μεγάλο βαθμό συγκριτικά με το παρελθόν, καθώς έχουν πραγματοποιηθεί αξιόλογες και σημαντικές προσπάθειες, οι οποίες αν διευρυνθούν θα παρατηρηθούν θετικά και ενθαρρυντικά αποτελέσματα.

Επιρροή πανδημίας COVID-19 & Τεχνολογίας στην επικοινωνία

Ειδικότερα με τις δυσκολίες και τα εμπόδια πραγματικότητας εκμάθησης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας σε διεθνές επίπεδο, μπορούμε να παρουσιάσουμε την κατάσταση της πανδημίας COVID-19 και την αύξηση χρήσης των τεχνολογικών μέσων. Μέσω της συγκεκριμένης κατάστασης, η κοινωνική αλληλεπίδραση έχει μειωθεί στον καιρό της πανδημίας καθώς οι άνθρωποι περιορίσανε τις εξόδους, τις βόλτες και τις επαφές. Τόσο οι δημόσιες όσο και οι ιδιωτικές υπηρεσίες και επιχειρήσεις υπολειπόμενες, ήταν κλειστές ή δεχόταν πολίτες μέσω ηλεκτρονικών ραντεβού. Αυτό το γεγονός επιβάρυνε ιδιαίτερα την επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων και άλλαξε την καθημερινότητα όλων των πολιτών.

Επίσης, ένα ιδιαίτερα σημαντικό θέμα που εμποδίζει την αλληλεπίδραση και την επικοινωνία μεταξύ ακούντων και κωφών ανθρώπων είναι η χρήση της μάσκας προστασίας. Η χρήση της μάσκας δημιουργεί μια δύσκολη καθημερινότητα ειδικά για τα κωφά και βαρήκοα άτομα που χρησιμοποιούν ως τρόπο επικοινωνίας τη χειλεανάγνωση. Η μοναδική λύση για καλύτερη επικοινωνία και συνεννόηση είναι η χρήση διάφανης μάσκας, την οποία καλό είναι να φορούν κυρίως οι ακούντες. Όπως αναφέρει η κ. Πολίτη (είναι κωφή) στην εφημερίδα «Καθημερινή», «τις διάφανες μάσκες δεν τις ζητούμε για να τις φορέσουμε εμείς, τις ζητούμε για να τις φορέσετε όσοι δεν έχετε πρόβλημα ακοής. Για να μπορούμε να διαβάζουμε τα χείλη σας και να καταλαβαίνουμε τι λέτε».

Επιπρόσθετα, η χρήση της τεχνολογίας έχει επηρεάσει αρνητικά την επικοινωνία και την κοινωνική αλληλεπίδραση ειδικότερα εν καιρώ πανδημίας COVID-19. Οι περισσότεροι άνθρωποι ξοδεύουν αρκετές ώρες μπροστά σε μία οθόνη και το αποτέλεσμα είναι να μην ενδιαφέρονται για την άμεση επικοινωνία με το

συνάνθρωπο τους. Ένας κωφός και βαρήκοος πολίτης που χρησιμοποιεί ως μέσο επικοινωνίας τη νοηματική γλώσσα αντιμετωπίζει εμπόδια και δυσκολίες προσαρμογής και ανταλλαγής μηνυμάτων μέσω των τεχνολογικών μέσων (π.χ. υπολογιστής, κινητό, κτλ.). Επίσης, οι άνθρωποι μπορεί να αποκτούν σημαντικά οφέλη από τα μέσα αλλά κατά κύριο λόγο σταματούν να νοιάζονται και να ενημερώνονται για το συνάνθρωπο, αποκτούν άλλες προτεραιότητες και δεν διαθέτουν ιδιαίτερο χρόνο στην ενασχόληση με καινούργια πράγματα ή στη συμμετοχή σε νέες βοηθητικές καταστάσεις (π.χ. συμμετοχή σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα). Τέλος, εν καιρώ πανδημίας που όλα σχεδόν λειτουργούσαν ηλεκτρονικά, ήταν πολύ δύσκολο σε έναν ακούον να συμμετέχει σε πρόγραμμα κατάρτισης και να μαθαίνει νοηματική γλώσσα μέσα από μία οθόνη χωρίς να αλληλεπιδρά άμεσα.

Επομένως, το σημαντικό εμπόδιο επικοινωνίας και πρόσβασης εν καιρώ πανδημίας επικεντρώνεται κυρίως στη μείωση ενεργειών, προσπαθειών και εκπαιδευτικών προγραμμάτων ευαισθητοποίησης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας. Οι ημερίδες, τα συνέδρια, τα προγράμματα έχουν σταματήσει να διεξάγονται πλήρως ή πραγματοποιούνται μόνο μέσω τεχνολογικών βοηθημάτων, με αποτέλεσμα μειώνεται τόσο η συμμετοχή ακουόντων και κωφών όσο και η επίδοση των συμμετεχόντων. Ωστόσο, εφόσον υπάρχει το επιθυμητό ενδιαφέρον συμμετοχής των ακουόντων και κωφών, οι δυσκολίες και τα εμπόδια θα ξεπεραστούν σε ένα βαθμό και θα μπορέσουν να συνεχιστούν οι σημαντικές ενέργειες.

6. Συζήτηση- Συμπεράσματα

Γενική ανασκόπηση

Μετά την ανασκόπηση των δράσεων, των μελετών και των προγραμμάτων ευαισθητοποίησης και εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας από ακούοντες, όπως παρατηρήθηκε παραπάνω, αξίζει να παρουσιάσουμε τα γενικά συμπεράσματα και τα αποτελέσματα αυτών ώστε να γίνει φανερή η εικόνα και η εντύπωση τους. Στο πρίσμα αυτό, η παρούσα βιβλιογραφική μελέτη επεδίωξε την διερεύνηση και την ανάδειξη της εκμάθησης και χρήσης της νοηματικής γλώσσας από ακούοντες για ειδικούς σκοπούς. Συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκε συστηματική μελέτη και ανάλυση των δεδομένων 34 ποιοτικών και ποσοτικών τόσο επίσημων ερευνών όσο και δημοσιογραφικών άρθρων από διάφορες χώρες του κόσμου σε τομείς κοινωνικών πλαισίων και ειδικών σκοπών.

Μέσα από την εύρεση των αποτελεσμάτων των ερευνών και των δράσεων διαφάνηκε γενικά ότι ο πληθυσμός των ακούντων πολιτών και επαγγελματιών παρουσιάζει πρωτίστως μια σημαντική ανομοιογένεια, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την ευαισθητοποίηση σε ζητήματα κώφωσης, βαρηκοΐας, επικοινωνίας μέσω νοηματικής γλώσσας και γλωσσικής ανάπτυξης, η οποία μετά από τη διεξαγωγή των δράσεων έγινε αντιληπτή ότι μειώνεται και αυξάνεται η θετική επίδοση αυτών.

Στην πρώτη της φάση, η παρούσα ανασκόπηση των μελετών αναδεικνύει ένα σημαντικό έλλειμμα γνώσεων, τυχαία επιλεγμένων ακούντων σχετικά με τη γνώση τους για νοηματική γλώσσα, τα κωφά άτομα και το δικαίωμα των ατόμων αυτών σε ειδικό πλαίσιο. Γενικότερα, οι ακούοντες παρέχουν αποκλειστική χρήση της ομιλούμενης γλώσσας και επικοινωνία μέσω αυτής αλλά και άλλων συναφών τρόπων, όπως η χειλεανάγνωση, ο γραπτός λόγος, κ.α. με αποτέλεσμα να τοποθετούν σημαντικά εμπόδια στην επικοινωνία. Όπως έγινε φανερό στην ανασκόπηση των ερευνών και των άρθρων, η συγκεκριμένη κατάσταση οφείλεται κυρίως στην άγνοια, στην περιορισμένη γνώση για τη σημασία και την αναγκαιότητα χρήσης της νοηματικής γλώσσας. Το παραπάνω γεγονός θα μπορούσε να αποτελέσει το έναυσμα για την πυροδότηση μιας νέας, ιδιαίτερα ενδιαφέρουσας έρευνας.

Από την άλλη μεριά, βρίσκονται οι ακούοντες οι οποίοι ενδιαφέρονται είτε για περισσότερο γνώση σχετικά με την κώφωση και τη βαρηκοΐα είτε για συμμετοχή σε εκπαιδευτικά προγράμματα, δράσεις και ενέργειες κατάρτισης νοηματικής γλώσσας προκειμένου να επικοινωνούν, να αλληλεπιδρούν και να εντάξουν τους κωφούς και βαρήκοους στο κοινωνικό πλαίσιο. Κατά κύριο λόγο, οι ακούοντες συμμετέχοντες είχαν θετική στάση και πρόθεση προς τα προγράμματα, με αποτέλεσμα να καταβάλλουν προσπάθεια για ένα αξιόπιστο και θετικό αποτέλεσμα

Όσον αφορά στο ερευνητικό ερώτημα που είχε τεθεί, δηλαδή αν έχουν πραγματοποιηθεί εκπαιδευτικά προγράμματα, ενέργειες και δράσεις εκμάθησης νοηματικής γλώσσας από ακούοντες πολίτες σε κοινωνικά πλαίσια (π.χ. χώρος υγείας, χώρος δημόσιας υπηρεσίας, κλπ.), στις περισσότερες από τις έρευνες και τις δράσεις της ανασκόπησης διαπιστώθηκε ότι η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών προγραμμάτων είχε σχετικά θετικό αντίκτυπο, ενθαρρυντικό αποτέλεσμα και κυρίως ιδιαίτερη επιθυμία συμμετοχής. Ωστόσο, τα πορίσματα των συγκεκριμένων ερευνών και δράσεων πρέπει να αξιοποιηθούν με ιδιαίτερη προσοχή, αφού όπως αρχικά καταδείχθηκε, αποτελούσαν μία ανομοιογενή ομάδα και δεν περιλάμβαναν όλα τα προγράμματα έναν αξιόπιστο σχεδιασμό και μία συστηματική δομή εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας.

Αξίζει να αναφερθεί ότι η διδακτική παρέμβαση συνέβαλε γενικά στη ανάπτυξη των δεξιοτήτων επικοινωνίας στη νοηματική γλώσσα των ιατρών, των νοσηλευτών, των φοιτητών, των αστυνομικών, των δημοσίων υπαλλήλων αλλά και γενικότερα των πολιτών που την παρακολούθησαν. Η αυτοεκτίμηση της ικανότητας επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης με κωφούς, όσων παρακολούθησαν τη διδακτική παρέμβαση, αυξήθηκε στατιστικά σημαντικά μετά την παρακολούθηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και των δράσεων. Για παράδειγμα, η αξιολόγηση εκπαιδευτικού προγράμματος, που υλοποιήθηκε από τη HeLMSIC (2006), σύμφωνα με την οποία η πλειονότητα των συμμετεχόντων δήλωσαν ότι μετά την εκπαίδευση είναι σε θέση να επικοινωνήσουν επαρκώς με κωφούς ασθενείς και ότι με την εκπαίδευση «ήρθαν πιο κοντά» στην κοινότητα των κωφών. Σε συμφωνία είναι και η μελέτη των Farber et al. (2004), όπου παρατηρήθηκε βελτίωση της ικανότητας επικοινωνίας στη νοηματική γλώσσα στους εκπαιδευόμενους. Επομένως, το γεγονός ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα για επαγγελματίες και πολίτες ακούοντες, (τα οποία είτε έχουν διάρκεια

κάποιων ωρών, είτε έχουν μεγαλύτερη διάρκεια, είτε έχουν δομημένη συστηματική διδασκαλία είτε αποτελούν μεμονωμένη δράση) βελτιώνουν αισθητά την ικανότητα να επικοινωνούν με τα κωφά άτομα, δημιουργούν αισιοδοξία για τη μετέπειτα βελτίωση των κοινωνικών καταστάσεων και των ειδικών σκοπών.

Επιπλέον, τα ευρήματα αυτά έχουν ενδιαφέρον, διότι σημαίνει ότι τέτοιου είδους εκπαιδευτικά προγράμματα με κατάλληλο σχεδιασμό μπορούν να είναι εκτός από αποτελεσματικά, και ευχάριστα και ενδιαφέροντα στους συμμετέχοντες. Αυτό διαπιστώνεται για παράδειγμα και από το γεγονός ότι όλοι οι φοιτητές ιατρικής που παρακολούθησαν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της μελέτης της Lock (2003) και οι περισσότεροι από τους φοιτητές, που παρακολούθησαν την εκπαίδευση της HeLMSIC (2006) δήλωσαν ότι θα ήθελαν να υπήρχε μάθημα με αντίστοιχο περιεχόμενο στη σχολή τους. Γίνεται αντιληπτό δηλαδή ότι η ενσωμάτωση στον οδηγό σπουδών των σχολών, μαθήματα με θέμα σχετικά με τα κωφά άτομα, τη γλώσσα και την κουλτούρα τους, εκτός του ότι προτείνεται βιβλιογραφικά θα ήταν ευπρόσδεκτο από τους φοιτητές.

Από την ανασκόπηση των μελετών προέκυψε ότι με την παρακολούθηση της διδακτικής παρέμβασης αυξήθηκε κατά μέσο όρο η γνώση και ο βαθμός επίδοσης (ορθή γνώση, εκμάθηση της αναγκαιότητας, χρήση της νοηματικής γλώσσας για επικοινωνία, κ.α.) των συμμετεχόντων. Επίσης, η στάση όσων εκπαιδεύτηκαν και συμμετείχαν σε προγράμματα και δράσεις διδασκαλίας, έγινε γενικά πιο θετική και αυξήθηκε η αυτοεκτίμησή τους, ως προς την ικανότητά τους να επικοινωνούν και να προσφέρουν ένα προσβάσιμο κοινωνικό και ειδικό πλαίσιο σε κωφούς. Γενικά η διδακτική παρέμβαση αξιολογήθηκε θετικά τόσο από τους συμμετέχοντες, όσο και από κωφούς, μέλη της κοινότητας των κωφών. Επίσης θετικά αξιολογήθηκαν από τους συμμετέχοντες το εκπαιδευτικό υλικό (έντυπο και ηλεκτρονικό) και ειδικότερα η προσπάθεια και ο σχεδιασμός τέτοιου είδους εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δράσεων.

Περιορισμοί της συγκεκριμένης βιβλιογραφικής έρευνας

Στο σημείο αυτό βέβαια, πρέπει να τονιστεί ότι η ανασκόπηση των μελετών και των δράσεων χαρακτηρίζεται από ορισμένους περιορισμούς, οι οποίοι είναι αναμενόμενο ότι θα ληφθούν υπόψη από μελλοντικές έρευνες. Συγκεκριμένα, ένας περιορισμός της ανασκόπησης σχετίζεται με το γεγονός ότι σε αυτή συμπεριλήφθηκαν έρευνες και δράσεις οι οποίες είχαν ως αντικείμενο μελέτης συναφείς όρους με αυτόν του εκπαιδευτικού προγράμματος όπως είναι οι δράσεις ευαισθητοποίησης, οι πράξεις κίνησης ενδιαφέροντος, κ.α.

Σε ένα ευρύτερο επίπεδο πάντως και λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα πρόσφατων μετά-αναλύσεων και ανασκοπήσεων ως προς το περιεχόμενο, τη συστηματική εκμάθηση, τη δομή, το χρονικό πλαίσιο και την αξιολόγηση θα ισχυριζόμασταν ότι η εν λόγω ανασκόπηση επιβεβαιώνει τη σημασία της επικοινωνίας και την αναγκαιότητα εκμάθησης νοηματικής γλώσσας ως ξένης από ακούοντες προκειμένου να καλυφθεί το επικοινωνιακό χάσμα ανάμεσα σε κωφούς και ακούοντες πολίτες. Από την άλλη όμως, όπως γίνεται φανερό στα παραπάνω γραφήματα (εικόνα 1., 2., 3.) μια προσεκτική προσέγγιση των ερευνών και των δράσεων καταδεικνύει ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα και οι μεμονωμένες δράσεις διδασκαλίας και χρήσης της νοηματικής γλώσσας αποτελούν ένα μικρό ποσοστό προσπαθειών διεθνώς. Συγκεκριμένα, ένα από αυτά τα μεθοδολογικά ζητήματα αφορά στα δείγματα των ερευνών και στο σχετικά μικρό μέγεθος τους. Αν και ένας σχετικά μικρός αριθμός συμμετεχόντων τείνει να θεωρείται φυσιολογικός στο πλαίσιο μιας ποιοτικής έρευνας, σε μια ποσοτική έρευνα τείνει να μειώνει την αξιοπιστία και την εγκυρότητα των συμπερασμάτων (Creswell, 2011). Ωστόσο, το αισιόδοξο στοιχείο της ανασκόπησης είναι ότι οι έρευνες και οι δράσεις χρονολογούνται σχετικά πρόσφατα και δείχνουν μία διαδεδομένη κατάσταση η οποία σιγά-σιγά αρχίζει να καλλιεργείται περισσότερο.

Σε κάθε περίπτωση πάντως η αξιοποίηση των πορισμάτων της ανασκόπησης πρέπει να γίνει με ιδιαίτερη προσοχή και να ληφθεί υπόψη ότι οι έρευνες προέρχονταν από διάφορες χώρες του κόσμου και αφορούσαν τα εκπαιδευτικά προγράμματα, τις δράσεις διδασκαλίας και χρήσης νοηματικής γλώσσας από ακούοντες σε διαφορετικά κοινωνικά και ειδικά πλαίσια, γεγονός που μειώνει και την αξιοπιστία της γενίκευσης των συμπερασμάτων τους. Επίσης, περιορισμένα ήταν και τα δεδομένα που

υποστήριξαν την επίδραση παραγόντων όπως το φύλο, η ηλικία, η προηγούμενη εμπειρία διδασκαλίας ή αλληλεπίδρασης με έναν κωφό ή βαρήκοο, οι στάσεις των ακουόντων, η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων ή δράσεων από τους συμμετέχοντες.

Επίσης, ένας άλλος περιορισμός της ανασκόπησης σχετίζεται με το γεγονός ότι παρόλο που αυτή εστίασε στα αποτελέσματα τόσο της διδασκαλίας όσο και της χρήσης της νοηματικής γλώσσας από ακούοντες για ειδικούς σκοπούς, στις περισσότερες από τις έρευνες που αξιοποιήθηκαν δεν δόθηκε έμφαση στη μετέπειτα αξιολόγηση των προγραμμάτων και των δράσεων (κεφάλαιο 5.1.) με αποτέλεσμα να μη γνωρίζουμε τη γνώση, τη μελλοντική χρήση και κατά πόσο χρήσιμα ήταν τα εκπαιδευτικά προγράμματα που επιτεύχθηκαν. Έτσι, η μελέτη αυτή καταλήγει στο γενικό συμπέρασμα ότι η διδακτική παρέμβαση οδήγησε στην αύξηση της γνώσης σχετικά με τη νοηματική γλώσσα, στην τροποποίηση της στάσης προς αυτούς προς το θετικότερο, στην ανάπτυξη δεξιοτήτων κατά την επικοινωνία μαζί τους. Ωστόσο, δεν διερευνήθηκε αν τα αποτελέσματα αυτά διατηρούνται σε βάθος χρόνου, εξαιτίας χρονικών περιορισμών κατά την εκπόνηση της μελέτης. Η επαναξιολόγηση των συμμετεχόντων κάποιους μήνες μετά την ολοκλήρωση της εκπαίδευσης θα οδηγούσε σε νέα ενδιαφέροντα συμπεράσματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα της διδακτικής παρέμβασης. Το θέμα αυτό βέβαια, σχετίζεται με μεθοδολογικά ζητήματα των ίδιων των ερευνών της ανασκόπησης, γιατί όπως έγινε φανερό, ορισμένες μελέτες ακολούθησαν την επιθυμητή διαδικασία.

Επιπλέον, ένας πολύ σημαντικός περιορισμός της συγκεκριμένης πτυχιακής εργασίας αφορά το είδος της έρευνας. Με βάση το περιεχόμενο της εργασίας σχετικά με τη διδασκαλία ή τη χρήση της νοηματικής γλώσσας για ειδικούς σκοπούς, αξίζει να αναφερθεί ότι η έρευνα θα μπορούσε να διεξαχθεί με ένα ερωτηματολόγιο, το οποίο θα είχε κατασκευάσει η συγγραφέας και θα το απέδιδε σε ακούοντες πολίτες και επαγγελματίες στην Ελλάδα. Ο στόχος του ερωτηματολογίου θα ήταν η συλλογή στοιχείων από ακούοντες που είτε είχαν συμμετάσχει σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα είτε δεν τους είχε δοθεί ποτέ η ευκαιρία διδασκαλίας και χρήσης της νοηματικής γλώσσας ώστε να επικοινωνήσουν με έναν κωφό αλλά σίγουρα το επιθυμούν. Επιπλέον, αν η έρευνα είχε εκπονηθεί με τη χρήση ενός ερωτηματολογίου θα γινόταν γνωστή η ευαισθητοποίηση των ακουόντων για την κώφωση, η συμμετοχή σε προγράμματα και

ενέργειες, η προθυμία αλληλεπίδρασης με κωφούς πολίτες, κ.α. στο χώρο της Ελλάδας. Η συγκεκριμένη άποψη αναφέρεται καθώς μέσω της ανασκόπησης έγιναν διακριτά προγράμματα και ενέργειες κυρίως στο εξωτερικό και όχι τόσο στην Ελλάδα.

Επομένως, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό οι μελλοντικές έρευνες, μελέτες και ανασκοπήσεις να λάβουν υπόψη τέτοιου είδους περιορισμούς και να επιδιώξουν να τους προσπελάσουν, ώστε να καταλήξουν σε περισσότερο αξιόπιστα και έγκυρα συμπεράσματα. Σε κάθε περίπτωση πάντως, η παραπάνω ανασκόπηση παρά τα όποια αντιφατικά δεδομένα στα οποία κατέληξε ως προς τη δομή, το χρονικό πλαίσιο και την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δράσεων εκμάθησης νοηματικής γλώσσας, παρουσίασε τη σημασία και το ρόλο τόσο της ευαισθητοποίησης όσο και της συμμετοχής των ακουόντων σε ενέργειες εκμάθησης νοηματικής γλώσσας για να καλλιεργήσουν την επικοινωνία με τους κωφούς και τους βαρήκοους και να τους παρέχουν ευκαιρίες ισότιμης πρόσβασης σε ειδικά πλαίσια. Προτείνονται μελλοντικές έρευνες να μελετήσουν περαιτέρω την επίδραση των συγκεκριμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δράσεων τόσο στη ζωή των ακουόντων όσο και στην καθημερινότητα των κωφών πολιτών.

Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Στο συγκεκριμένο σημείο αξίζει να αναφερθούν προτάσεις για μελλοντικές έρευνες και μελέτες, οι οποίες βασίζονται κατά κύριο λόγο στην ανασκόπηση που παρουσιάστηκε παραπάνω (Κεφάλαιο, 3.2.). Όσον αφορά τις μελλοντικές έρευνες και μελέτες που μπορούν να διεξαχθούν μπορούμε να επισημάνουμε ότι είναι αξιόλογο να σχετίζονται με την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της εκπαίδευσης σε χρονική απόσταση από την ολοκλήρωση αυτής και της αποτελεσματικότητας του εκπαιδευτικού υλικού και των διαφορετικών εκπαιδευτικών τεχνικών.

Επιπρόσθετα, μία σημαντική μελλοντική προσπάθεια θα μπορούσε να είναι η ενσωμάτωση παρόμοιων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δράσεων στο πρόγραμμα σπουδών των σχολών σε Πανεπιστήμια και γενικά Ανώτατα Ιδρύματα ή σε

προγράμματα συνεχιζόμενης εκπαίδευσης για επαγγελματίες ώστε οι μελλοντικοί πολίτες και επαγγελματίες να έχουν βασικές και ωφέλιμες γνώσεις τόσο για την κώφωση όσο και για την επικοινωνία μέσω της νοηματικής γλώσσας, προκειμένου να βοηθούν και να αλληλεπιδρούν ομαλά με τους κωφούς πολίτες.

Επιπλέον, μελλοντικές έρευνες, μελέτες και προσπάθειες εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας μπορούν να διεξαχθούν στο σχολικό πλαίσιο ως ένα μάθημα του ημερήσιου εκπαιδευτικού προγράμματος. Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, έχουν πραγματοποιηθεί ενέργειες και δράσεις διδασκαλίας της νοηματικής γλώσσας σε σχολεία προκειμένου να επικοινωνούν με ένα κωφό συμμαθητή ή να κατακτήσουν τη γλώσσα για μελλοντική χρήση. Έτσι, η συγκεκριμένη άποψη θα μπορούσε να επεκταθεί και με τη βοήθεια του κρατικού μηχανισμού, τα παιδιά να μαθαίνουν νοηματική γλώσσα σε μικρή ηλικία ώστε να καλλιεργήσουν τη γλωσσική ανάπτυξη τους, να μπορούν να επικοινωνούν με κωφούς συνανθρώπους και να κατέχουν θετικές γνώμες και γνώσεις για την κώφωση δημιουργώντας ένα μελλοντικό αισιόδοξο κοινωνικό περιβάλλον.

Αξιοσημείωτο επίσης είναι το γεγονός ότι σε αρκετές από τις έρευνες που παρουσιάστηκαν παραπάνω, οι συμμετέχοντες αναγνώριζαν τις περιορισμένες γνώσεις και την ελλιπή τους κατάρτιση, ενώ ταυτόχρονα δήλωναν πρόθυμοι να συμμετάσχουν σε κάποιο σχετικό επιμορφωτικό πρόγραμμα. Η οργάνωση τέτοιων προγραμμάτων ενδέχεται να είναι καταλυτικής σημασίας, αφού οι ακούοντες με τυπικές γνώσεις και ανάλογη κατάρτιση αναμένεται ότι θα χαρακτηρίζονται και από περισσότερη αυτοπεποίθηση ως προς την ικανότητα τους να φέρουν εις πέρας στόχους και άρα, υψηλότερο βαθμό αποτελεσματικότητας και σίγουρα εξασφάλιση της επικοινωνίας με κωφούς και βαρήκοους πολίτες. Η κινητοποίηση, όμως, τέτοιου είδους ενεργειών και προγραμμάτων διδασκαλίας προϋποθέτει τη συνειδητοποίηση τόσο από πλευράς κοινότητας, όσο και από πλευράς μεμονωμένης σημασίας για τη συγκρότηση μιας ενταξιακής κουλτούρας και μιας κοινωνίας προσβάσιμης για όλους.

Εντούτοις, σε περίπτωση που πραγματοποιηθούν οι προτάσεις μελλοντικών ερευνών, μελετών και ενεργειών ευαισθητοποίησης και εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας, θα αυξηθούν τα επικοινωνιακά πλαίσια και οι πολίτες, ακούοντες και κωφοί θα μπορούν να αλληλεπιδρούν με μεγαλύτερη ευκολία και σιγουριά. Επίσης, στη διεξαγωγή των συγκεκριμένων δράσεων είτε στην Ελλάδα είτε διεθνώς πρέπει να

καταβάλλουν την προσπάθεια τους αρκετές πλευρές (κρατικός μηχανισμός, εκπαίδευση, πολίτες, κ.α.) προκειμένου να υπάρξει ένα αισιόδοξο και θετικό κοινωνικό πλαίσιο.

Συνοψίζοντας, λοιπόν, η παρούσα ανασκόπηση εστίασε σε έρευνες και δράσεις διδασκαλίας και χρήσης της νοηματικής γλώσσας από ακούοντες για να αποκτήσουν την ικανότητα επικοινωνίας με τους κωφούς πολίτες. Τα προγράμματα και οι δράσεις αποτελούν κατά κύριο λόγο το έναυσμα για την επέκταση τέτοιου είδους προσπαθειών στο μέλλον. Η καλλιέργεια της επικοινωνίας και της αλληλεπίδρασης μέσω της νοηματικής γλώσσας θα βελτιώσει το κοινωνικό πλαίσιο, δίνοντας την ευκαιρία στους ακούοντες να αναπτυχθούν και στους κωφούς να ενταχθούν. Τα συγκεκριμένα δεδομένα θα αποτελούν ένα βασικό τεκμήριο, μία κινητήρια έναρξη ως προς την ανάγκη επιμορφωτικών προγραμμάτων και επίσημων προγραμμάτων κατάρτισης της νοηματικής γλώσσας.

Βιβλιογραφία:

Ελληνόγλωσση:

Αθανασίου, Λ. (2001). Γλώσσα-Γλωσσική επικοινωνία και Διδασκαλία στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Ιωάννινα: Πανεπιστημιακές εκδόσεις.

Ανδρέου, Γ. (2012). Γλώσσα: Θεωρητική και μεθοδολογική προσέγγιση. Αθήνα: Πεδίο.

Αρχάκης, Α., & Κονδύλη, Μ. (2011). Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας (Γ' έκδοση). Αθήνα: Εκδόσεις νήσος.

Baker, C. (2001). Εισαγωγή στη Διγλωσσία και τη Δίγλωσση Εκπαίδευση. (Αλεξανδροπούλου Α. μεταφρ., Δαμανάκης, Μ. επιμ.). Αθήνα: Gutenberg.

Βελονάκη Β. Σ., Βελονάκη, Μ. & Καλοκαιρινού Α. (2011). Σχεδιασμός προγράμματος εκπαίδευσης νοσηλευτών και φοιτητών νοσηλευτικής για τη διασφάλιση του δικαιώματος των κωφών στην υγεία. Ελληνικό Περιοδικό της Νοσηλευτικής Επιστήμης (ΕΠΝΕ): Τεύχος 3 (Τόμος 4).

Βλάχου, Α. (2014). Παιδαγωγική της Ένταξης. (Πανεπιστημιακές Σημειώσεις Μαθήματος). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής. Βόλος.

Γεωργογιάννης, Π. (2008). Διγλωσσία και Δίγλωσση Εκπαίδευση. Πάτρα: Αυτοέκδοση.

Δούση, Ζ. (2018). «Γλωσσικές ταυτότητες και γλωσσικά ρεπερτόρια ανάμεσα σε ενήλικες βαρήκοους, κωφούς και Κωφούς». Προπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Βόλος, Αθήνα.

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2009). Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους. Αθήνα: εκδ. Ελληνικά Γράμματα.

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2011). Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης. Αθήνα: Πεδίο.

Ζωρογιαννίδη, Ε. (2019). Η πρόσβαση των Κ/κωφών στην πληροφόρηση και ο κοινωνικός τους αποκλεισμός στην Ελλάδα. Διπλωματική εργασία, Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο. Αθήνα, Ελλάδα.

Καραγιάννη, Γ. (2009). Εισαγωγή στη ελληνική έκδοση: Αναπηρία και Σπουδές περί Αναπηρίας. Στο Μ. Oliver (επιμέλεια Καραγιάννη Γ.), Αναπηρία και Πολιτική. Αθήνα: Επίκεντρο.

Κάτσα, Α. Ε. (2012). Ανομία, Κοινωνικές Αλλαγές και Δυσλειτουργία στην Κοινωνικοποίηση. *Encephalos Journal* 49.

Κλέστορα, Μ. (2015). Ο ορισμός της Αναπηρίας. *Ευρυτανικά Νέα*.

Κοντού, Β. (2009). Βαρηκοΐα –Κώφωση. Πτυχιακή εργασία, ΤΕΙ Ηπείρου. Ιωάννινα, Ελλάδα.

Κοτσάνη, Ι. (2012). Οι σχέσεις των κωφών ατόμων με τους ακούοντες συνομηλίκους τους κατά την παιδική και εφηβική τους ηλικία: Η οπτική των Κωφών. Θεσσαλονίκη.

Κουρμπέτης, Β., Αδαμοπούλου, Α., & Φερεντίνος, Σ. (2005). Αξιολόγηση της εκπαίδευσης των Κωφών από Κοινότητες Κωφών της Ευρώπης: Μια Διακρατική Συγκριτική Μελέτη, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο.

Κουρμπέτης, Β., & Χατζοπούλου, Μ. (2010). Μπορώ και με τα μάτια μου: Εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και πρακτικές για κωφούς μαθητές. Αθήνα: Καστανιώτη.

Κουρμπέτης, Β., Χατζοπούλου, Μ., Σαβαλίδου, Φ., Σίμψα, Θ. (2007). Προσεγγίζοντας την Κώφωση. Διαναπηρικός Οδηγός Επιμόρφωσης. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Αθήνα.

Κρουσταλάκης, Γ. (2005). Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες στην οικογένεια και το σχολείο, Στ' έκδοση. Αθήνα.

Κυπριωτάκης, Α. Β. (2000). Ειδική Αγωγή, Πρακτικά Συνεδρίου Ειδικής Αγωγής, «Τάσεις και Προοπτικές αγωγής και εκπαίδευσης των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην Ενωμένη Ευρώπη σήμερα». Ρέθυμνο.

Λαιμοδέτη, Μ. (2018). «Προβλήματα ακοής, οι επιπτώσεις τους στη λεκτική επικοινωνία και λογοθεραπευτική παρέμβαση». Πτυχιακή εργασία, ΤΕΙ Ηπείρου. Ιωάννινα, Ελλάδα.

Λαμπροπούλου, Β. (1999). «Διάγνωση- Αποκατάσταση βαρηκοΐας. Συμβουλευτική γονέων και έγκαιρη παρέμβαση», 2^ο εκπαιδευτικό πακέτο επιμόρφωσης. Μονάδα Ειδικής Αγωγής/Κωφών, Π.Τ.Δ.Ε., Πανεπιστημίου Πατρών. Πάτρα, Ελλάδα.

Λαμπροπούλου, Β. (2003). «Γλωσσική ανάπτυξη και κωφό παιδί». 4^ο Εκπαιδευτικό Πακέτο Επιμόρφωσης. Μονάδα Ειδικής Αγωγής/Κωφών, Π.Τ.Δ.Ε Πανεπιστημίου Πατρών. Πάτρα, Ελλάδα.

Λαμπροπούλου, Β. (2005). Στο: Β. Λαμπροπούλου (Επιμ.), Η Συμμετοχή των Κωφών στην Εκπαίδευση & την Κοινωνία: Διεθνείς Προοπτικές. Μονάδα Ειδικής Αγωγής/Κωφών. Π.Τ.Δ.Ε., Πανεπιστήμιο Πατρών. Πάτρα, Ελλάδα.

Λαμπροπούλου, Β. (2006). Γονείς με κωφά και βαρήκοα παιδιά (Πανεπιστημιακές Σημειώσεις). Μονάδα Ειδικής Αγωγής/Κωφών, Π.Τ.Δ.Ε., Πανεπιστημίου Πατρών. Πάτρα, Ελλάδα.

Λαμπροπούλου, Β. (χ.χ.) Απόψεις και Εμπειρίες Κωφών Μαθητών από τη φοίτηση τους σε σχολεία Ειδικής και Γενικής εκπαίδευσης. Ανακτήθηκε από: <https://www.specialeducation.gr/frontend/article.php?aid=298&cid=69>.

Λαμπροπούλου, Β., Χατζηκακού, Κ., & Βλάχου, Γ. (2003). Η ένταξη και η συμμετοχή των κωφών και βαρήκοων μαθητών σε σχολεία με ακούοντες μαθητές – Οδηγίες για τους εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Πανεπιστήμιο Πατρών, Π.Τ.Δ.Ε., Μονάδα Αγωγής Κωφών. Πάτρα (Μπέσα, 2019).

Μαλαξιάνακη, Γ. & Τασοπούλου, Φ. (2016). Τρόποι επικοινωνίας Τεχνολόγων Ακτινολόγων με κωφούς ασθενείς.

Μαντζίκος, Κ. (2015). Η Κώφωση ως Ετερότητα στην Εκπαίδευση. Πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Βόλος, Ελλάδα.

Μαυρέας, Δ. (2011). Γλωσσικός σχεδιασμός: Η περίπτωση της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας (ΕΝΓ). Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αθήνα, Ελλάδα.

Μαχτή, Μ. (2009). Μελέτη του παιχνιδιού και της επικοινωνίας των Κωφών/Βαρήκοων παιδιών με τα ακούοντα παιδιά μέσα σε ένα νηπιαγωγείο. Μεταπτυχιακή Εργασία. Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα, Ελλάδα.

Μιζαμτσή, Σ. (2012), β. Προσβασιμότητα για όλους – Accessibility for all (A4ALL): Πιλοτική Μελέτη Προσβασιμότητας σε ΟΤΑ στη Διασυννοριακή περιοχή. Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία - Παράρτημα Β. Ελλάδος.

Mooges, D. (2009). Εκπαίδευση και Κώφωση: Ψυχολογική προσέγγιση, αρχές και πρακτικές. (Επιμ. Ζώνιου-Σιδέρη, Α. & Ντέρου-Ντεροπούλου, Ε.). Αθήνα: Ταξιδευτής.

Mooges, D. F. (2010). Εκπαίδευση και κώφωση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μπαμπινιώτης, Γ. Δ. (1974). Εισαγωγή εις την Γενικήν Γλωσσολογίαν. Αθήνα.

Μπέσσα, Σ. (2019). «Η νοηματική γλώσσα για τη διδασκαλία μαθητών με προβλήματα ακοής: αντιλήψεις και πρακτικές των εκπαιδευτικών και διαμόρφωση διδακτικών προτάσεων». Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Βόλος, Ελλάδα.

Μπουντουρέλη, Α. (2009). Στάσεις και αναπαραστάσεις της Ελληνικής κοινωνίας απέναντι στην κοινότητα των κωφών και την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα. Μεταπτυχιακή Εργασία. Α.Π.Θ: Θεσσαλονίκη. Ελλάδα.

Νικολαραϊζή, Μ., Παπανικολάου, Φ., & Μπαρμπαργύρη, Κ. (2006). Η πρόσβαση του κωφού παιδιού στο αναλυτικό πρόγραμμα. Πρακτικά 9^{ου} Παγκύπριου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρίας Κύπρου. Λάρνακα.

Νικολόπουλος, Δ. (2008). «Γλωσσική ανάπτυξη και διαταραχές», Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.

Oliver, M. (2009). Αναπηρία και πολιτική. (Π. Καραγιάννη, επιμ., Θ. Μπεκερίδου, μεταφρ.). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής, (2021). Οδηγός Σπουδών Π.Τ.Ε.Α. 2020-2021. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών. Βόλος, Ελλάδα.

Παλιάκη, Μ., & Σαπουντζάκη, Γ. (2014). Μελέτη Περίπτωσης: Έναρξη Κωφού Παιδιού σε Τυπικό Δημοτικό Σχολείο στη Χαλκιδική μέσα από τη Διδασκαλία Ελληνικής Νοηματικής γλώσσας. 2^ο Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συμπόσιο: «Ο Ρόλος της Δια Βίου Μάθησης και της Διάδοσης της Νοηματικής Γλώσσας στην Ποιότητα Ζωής Κωφού και Βαρήκοου Πληθυσμού. Θεσσαλονίκη, Ελλάδα.

Παντελιάδου, Σ., & Αργυρόπουλος, Β. (2011). Ειδική Αγωγή: Από την έρευνα στη διδακτική πράξη. Αθήνα: Πεδίο.

Παππά, Ν. (2013). «Οι εμπειρίες, τα βιώματα και οι απόψεις ενήλικων κωφών για τη φοίτησή τους σε γενικά και ειδικά σχολεία». Διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη, Ελλάδα.

Sacks, O. W. (2009). Βλέποντας φωνές: περιήγηση στον κόσμο των κωφών. Αθήνα: Άγρα.

Σάλτου, Ε. (2007). «Μάθαμε τη γλώσσα του Δαμιανού». Μαθητές έφτιαξαν DVD για να επικοινωνούν με κωφό συμμαθητή τους. Ρεπορτάζ στην εφημερίδα «Τα Νέα».

Σαπουντζάκη, Γ. (2016). Μπες στο νόημα!. Βόλος: Αυτοέκδοση.

Σαπουντζάκη, Γ. & Κορώνα, Σ. (2014). Ο Ρόλος της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας και οι Παρεμβάσεις των Αρμόδιων Οργάνων. 2^ο Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συμπόσιο: «Ο Ρόλος της Δια Βίου Μάθησης και της Διάδοσης της Νοηματικής Γλώσσας στην Ποιότητα Ζωής Κωφού και Βαρήκοου Πληθυσμού. Θεσσαλονίκη, Ελλάδα.

Σαπουντζάκη, Γ., & Γεωργοκωστόπουλος, Χ. (2017). Βασικές Αρχές και Καλές Πρακτικές Επικοινωνίας με Κωφούς & Βαρήκους. Βόλος. Εκδόσεις: Παλμός.

Σταθόπουλος, Π. (1996). Κοινωνική Πρόνοια. Αθήνα: εκδ. Έλλην.

Τμήμα Εκπαιδευτικής & Κοινωνικής Πολιτικής, (2021). Οδηγός Σπουδών: Προπτυχιακές Σπουδές. Σχολή Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών, Τμήμα Εκπαιδευτικής & Κοινωνικής Πολιτικής. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Ελλάδα.

Τμήμα Ιατρικής Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, (2016). ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ. Τμήμα Ιατρικής, Σχολή Επιστημών Υγείας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Λάρισα, Ελλάδα.

Τμήμα Λογοθεραπείας, (2021). Οδηγός Σπουδών: Προπτυχιακές Σπουδές. Σχολή Επιστημών Αποκατάστασης Υγείας, Τμήμα Λογοθεραπείας. Πανεπιστήμιο Πατρών, Ελλάδα.

Τρίμμης, Ν. (2012). «Θεμελιώδης αρχές ακουστικής αποκατάστασης». Αθήνα: Εκδόσεις Πασχαλίδης

Τσαούσης, Δ. Γ. (2007). Η εκπαιδευτική πολιτική των Διεθνών Οργανισμών- Παγκόσμιες και Ευρωπαϊκές διαστάσεις. Αθήνα: Gutenberg.

Τσιναρέλης, Γ. Σ. (2004). Γλώσσα και Επικοινωνία. Ακουστική μειονεξία και επικοινωνία. Αθήνα.

Φτιάκα, Ε., & Ερωτοκρίτου-Σταύρου, Θ. (2006). Η ένταξη παιδιών με ακουστική απώλεια στο γενικό σχολείο στην Κύπρο: Τέσσερις περιπτώσιακές μελέτες παιδιών στην Ε' Λυκείου. Επιστήμες Αγωγής.

Verderber, R. (1998). Η τέχνη της επικοινωνίας. Περιστέρι: Έλλην.

Ξενόγλωσση:

Araújo, D., Santos, J. S., Cunha Barros, I. M., Cavaco, A., Mesquita, A. R., & Lyra, D. (2019). Sign Language in Brazilian Pharmacy Education. *Am J Pharm Educ.* 2019 Oct; 83(8): 7239.

Bailey, N., Kaarto, P., Burkey, J., Bright, D., Sohn, M. (2021). Evaluation of an American Sign Language co-curricular training for pharmacy students. *Curr Pharm Teach Learn.* 2021 Jan; 13(1):68-72.

Bellugi, U., & Klima E. (1991). Properties of visual spatial languages. Στο Prillwitz, S., & Vollhaber, T. (1990), *Sign Language Research and Application. Proceedings of the International Congress.* Hamburg: Signum.

Bodner-Johnson, B., & Sass-Lehner, M. (2003). *The young Deaf or Hard Hearing Child, a Family-Centered Approach to Early Education.* Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.

Bong, T. H. (2008). Self-Concept and Deafness: Factors affecting the Development of Deaf Children. *Singapore Journal of Education*.

Bowman-Smart, H., Gyngell, C., Morgan, A. & Savulescu J. (2019). The moral case for sign language education. *Monash Bioeth Rev.*37 (3-4): 94-110.

Breivik, J-K. (2005). *Deaf Identities in the Making: Local lives, Transnational Connections*. Washington, DC: Gallaudet University Press.

Calderon, R. (2000). «Parental Involvement in Deaf Children's Education Programs as a Predictor of Child's Language, Early Reading, and Social- Emotional Development». *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*». Στο: Κουρμπέτης, Β. & Χατζοπούλου, Μ. (2010). *Μπορώ και με τα μάτια μου: Εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και πρακτικές για κωφούς μαθητές*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Creswell, J. W. (2011). *Η έρευνα στην εκπαίδευση: Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας* (Επιμέλ. Χ. Τζορμπατζούδης). Αθήνα: Ίων.

Doherty, M. T. (2011). Inclusion and deaf education: the perceptions and experiences of young deaf people in Northern Ireland and Sweden. *International Journal of Inclusive Education*.

Efthimiou, E., Kouroupetroglou, G., & Fotinea, S.-E. (2011). *Gesture and Sign Language in Human-Computer Interaction and Embodied Communication*. 9th International Gesture Workshop. Athens, Greece.

Farber J. Nakaji M.C., Robins Sadler G. Medical students, deaf patients and cancer. *Med Educ* 2004; 38: 1181-1202.

Goffman, E. (1961). *Encounters. Two studies in the sociology of interaction*. Indianapolis. Στο Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2011). *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευση τους: Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγισης της ένταξης*. Αθήνα: Πεδίο».

Harris, J. (1995). *The cultural meaning of deafness: Language, identity and power relations*. England: Avebury.

Hatzopoulou, M. (2008). Acquisition of Reference to Self and Others in Greek Sign Language. From Pointing Gesture to Pronominal Pointing Signs. Stockholm: Stockholm University.

Hauser, P. C., O'Hearn, A., McKee, M., Steider, A., & Thew, D. (2010). Deaf epistemology: Deafhood and deafness. *American annals of the deaf*, 154(5), 486-492.

Hoang, L., LaHousse, Sh. F., Nakaji, M.C., Robins Sadler, G. (2010). Assessing deaf cultural competency of physicians and medical students. *Journal of Cancer Education* volume 26, pages175–182(2011).

Jantzen, W. (1974). Sozialisation und Behinderung, Gießen. «Απόσπασμα από το βιβλίο Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2011). Οι ανάπηροι και η εκπαίδευση τους: Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγισης της ένταξης. Αθήνα: Πεδίο».

Jones, T., & Cumberbatch, K. (2018). Sign language in dental education-A new nexus. *Eur J Dent Educ.* 2018 Aug; 22 (3):143-150.

Kluwin, T., Moores, D., & Gaustad, M. (1992). Toward Effective Public School Programs for Deaf Students. New York: Teachers College Press.

Kourbetis, V. & Gargalis K. (2006). Deaf Empowerment in Greece. In H. Goodstein (ed.), *The Deaf Way II Reader*, Washington DC: Gallaudet University Press.

Kung, M., Lozano, A., Covas, V., Rivera-González, L., Hernández-Blanco, Y., Diaz-Algorri Y., & Chinapen S. (2021). Assessing Medical Students' Knowledge of the Deaf Culture and Community in Puerto Rico: A Descriptive Study. *J Med Educ Curric Dev.* 2021 Feb 4; 8: 2382120521992326.

Ladd, P. (2001). Further explorations in Deaf Sociology. *Resource Materials for Advances in Deaf Studies.* University of Bristol.

Ladd, P. (2005). Deafhood: A concept stressing possibilities, not deficits. *Scandinavian Journal of Public Health.* 33:66, p. 12-17.

Lane, H., Hoffmeister, R., Bahan, B. (1996). *A Journey in the Deaf- World.* San Diego, CA: Dawn- Sign Press. Στο: Κουρμπέτης Β. & Χατζοπούλου Μ. (2010). *Μπορώ και με τα μάτια μου: Εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και πρακτικές για κωφούς μαθητές.* Αθήνα: Καστανιώτη.

Lederberg, A. R., & Beal-Alvarez, J. S. (2011). Expressing meaning: From communicative intent to building vocabulary. Στο: Spencer, P.E. & Marschark, M. (Eds). Oxford handbook of deaf studies, language, and education (2nd edition). New York: Oxford University Press.

Leigh, G. (2008). Changing parameters in deafness and deaf education. Στο: Παντελιάδου, Σ. & Αργυρόπουλος, Β. (2011). Ειδική Αγωγή: Από την έρευνα στη διδακτική πράξη (σελ.156). Αθήνα: Πεδίο.

Lock, E. (2003). «A workshop for medical students on deafness and hearing impairments» Acad Med. 2003 Dec; 78 (12):1229-34.

Marschark, M., Lang, H., Albertini, J. (2002). Educating deaf students: From research to practice. Oxford: Oxford University Press. Στο: Παντελιάδου, Σ. & Αργυρόπουλος, Β. (2011). Ειδική Αγωγή: Από την έρευνα στη διδακτική πράξη (σελ.156). Αθήνα: Πεδίο.

Mayberry, R. I. (2002). Cognitive development in deaf children: The interface of language and perception in neuropsychology. Handbook of neuropsychology, 8 (Part II), 71-107.

Mcilroy, G. (2010). Discovering Deaf Identities: A narrative exploration of educational experiences on deaf identity. Saarbrucken, Germany Lambert Academic Publishers.

Mcilroy, G., & Storbeck, C. (2011). Development of Deaf Identity: An Ethnographic Study. The Journal of Deaf Studies and Deaf Education. Volume 16, Issue 4, 1 October 2011.

Midik, O. (2016). An elective program in medical education: Communication with Hard of Hearing People and Turkish Sign Language. Marmara Medical Journal 29(1):14-22.

Modawey, S. (2018). Awareness and Usage of Sign Language among Doctors in Main Khartoum Hospitals (Ibrahim Malik, Bahri, Omdurman) October2017. Commun Disord Deaf Stud Hearing Aids 2018, 6:1.

Monaghan, L., Schmalting, C., Nakamura, K., & Turner G. (2003). *Many Ways to Be Deaf: International Variation in Deaf Communities*. Washington, DC: Gallaudet University Press.

Nikolarazi, M., & Makri, M. (2004/2005). Deaf and Hearing Individuals' Beliefs about the Capabilities of Deaf People. *American Annals of deaf*. 149:5. p.404-414.

Ohene-Djan, J., Hersh, M., & Naqvi, S. (2010). Road Safety and Deaf People: The Role of the Police. *J Prev Interv Community*. 2010; 38 (4):316-31.

Oliver, M., & Sapey, B. (1999). *Social Work with Disabled People*. New York: Palgrave. (Στο Ζώνιου-Σιδέρη (2011)).

Pereira, A., Berberian A. P., Iachinski, L. T., Lisboa, T. R., Tonocchi, R., Massi, G., Bortolozzi, K. B., Guarinello, A. C. (2020). The knowledge of the Municipal Guard of Curitiba about the Brazilian Sign Language (Libras), deafness and deaf people. *Codas*. 2020; 32(4).

Power, D., & Leigh, I. (2003). Curriculum: Cultural and communicative contexts. In Marschark, M., & Spencer P. E., *Oxford handbook of deaf studies, language and education*. New York: Oxford University Press.

Sapountzaki, G. & Prigkou, A-A. (2015). Poetic and Narrative Elements of Greek Sign Language: A New Perspective on Poetry for Hearing Students. 22^ο Διεθνές Συνέδριο για την Εκπαίδευση Κωφών (22nd International Congress on the Education of the Deaf- ICED2015). Αθήνα, Ελλάδα.

Skelton, T., & Valentine, G. (2003). «It feels like being deaf is normal: an exploration into the complexities of defining D/deafness and young D/deaf people's identities». *The Canadian Geographer*. 47:4, p.451-466.

Smith, MC. & Hasnip, JH. (1991). «The lessons of deafness: deafness awareness and communication skills training with medical students». *Med educ*. 1991 Jul; 25(4):319-21.

Steinberg, A., Barnett, S., Meador, H., Wiggins, E., & Zazove, P. (2006). Health Care System Accessibility: Experiences and Perceptions of Deaf People. *J Gen Intern Med*. 2006 Mar; 21(3): 260–266.

Stewart, D., & Kluwin, T. (2001). Teaching deaf and hard of hearing students: Content, strategies and curriculum. Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.

Stinson, M., & Antia S. (1999). Considerations in educating deaf and hard –of-hearing students in inclusive settings. Journal of Deaf Studies and Deaf Education.

Stokoe, W. (1978). Sign language structure (Revised Ed.). Silver Spring, MD: Linstok.

Thew, D., Smith, S., Chang, C., & Starr, M. (2012). The Deaf Strong Hospital Program: A Model of Diversity and Inclusion Training for First-Year Medical Students. Acad Med. 2012 Nov; 87 (11):1496-1500.

Ειδησεογραφική:

Γιάνναρου, Λ. (2020). Οι μάσκες απομονώνουν τους κωφούς. Εφημερίδα «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ». Ανακτήθηκε από: https://www.kathimerini.gr/society/1077033/oi-maskes-apomononoun-toys-kofoys/?fbclid=IwAR367r8d0fLHuYBtQ0C-nb2K6-wp_qCihd0MAAQOSB65Rb0UKoxFZHW5g3M.

Δήμος Χαλανδρίου, (2019). Μαθήματα της ελληνικής νοηματικής γλώσσας σε υπαλλήλους της Δ/σης ΚΕΠ του Δήμου Χαλανδρίου. Αθήνα, Ελλάδα. Ανακτήθηκε από: <https://www.chalandri.gr/dhmotarxh/category16/57074/>.

Εθνική Ομοσπονδία Τυφλών, (2011). Σεμινάρια νοηματικής και γραφής Braille. Ανακτήθηκε από: <http://www.eoty.gr/main/text.asp>.

Εθνική Ομοσπονδία Τυφλών, (2018). Ημερίδα Ειδικής Αγωγής και ΕΛΕΠΑΠ το Σάββατο. Ανακτήθηκε από: <http://www.eoty.gr/main/text.asp>.

Εναλλακτική δράση, (2019). Μαθητές στην Κρήτη μαθαίνουν νοηματική γλώσσα για να επικοινωνούν με τη συμμαθήτριά τους. Ανακτήθηκε από: <https://enallaktikidrasi.com/2019/12/mathites-kriti-mathainoun-noimatiki-glwssa-epikoinwnoun-simmathitria/>.

Ένωση Νοσηλευτών Ελλάδος, (2020). «Διαδικτυακό Επιμορφωτικό Πρόγραμμα: «Νοσηλεύω στην Ελληνική Νοηματική Γλώσσα». Ανακτήθηκε από: <http://enne.gr/18457>.

Ι.Ε.Π., (2018-2019). Teaching European Signed Languages as a First Language. Ανακτήθηκε από: <http://iep.edu.gr/el/evropaika/teaching-european-signed-languages-as-a-first-language>.

Κέντρο Ελληνικής Νοηματικής, (2021). Πρόγραμμα Σπουδών. Ανακτήθηκε από: https://www.noimatiki.gr/el/?option=com_sppagebuilder&view=page&id=3&Itemid=401&lang=gr.

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΟΛΛΕΓΙΟ, (2020). Σεμινάριο Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας. Ανακτήθηκε από: <https://www.mitropolitiko.edu.gr/el/ekdilwseis-seminaria-sxolis-ygeias/1119-news-29>.

Παπαδοπούλου, Β. (2017). Άτομα με αναπηρία: Η θεωρία της ένταξης, ιατρικό και κοινωνικό μοντέλο. Ανακτήθηκε από: https://www.huffingtonpost.gr/benetia-papadopoulou/-_9849_b_14591968.html.

Περιοδικό Life, (2016). Μια ολόκληρη τάξη μαθητών δημοτικού έμαθε τη νοηματική γλώσσα για χατίρι ενός συμμαθητή τους. Ανακτήθηκε από: https://magazino1.blogspot.com/2016/02/blog-post_127.html.

Τρικκαλιώτης, Ι. (2001). Κοινωνική και εκπαιδευτική ένταξη των ατόμων με κώφωση. Ανακτήθηκε από: <https://www.specialeducation.gr/frontend/article.php?aid=213&cid=69>.

Agriunionews, (2018). Επιστημονική ημερίδα στην Πάτρα για τη νοηματική γλώσσα. Ανακτήθηκε από: <https://www.agriunionews.gr/imerida-patra-noimatiki/>.

Border, C. (2020). Auslan sign language program for Queensland emergency workers paying dividends. ABC Gold Coast, Αυστραλία. Ανακτήθηκε από: <https://www.abc.net.au/news/2020-10-15/gold-coast-auslan-queensland-police-sign-language/12764906>.

British Deaf News Team, (2016). Why we need more sign language interpreters in our hospitals. Ανακτήθηκε από: <https://www.britishdeafnews.co.uk/need-sign-language-interpreters-hospitals/>.

CBS Boston, (2019). High School Student Teaches Sign Language To Mansfield Police Officers. Ανακτήθηκε από: https://www.youtube.com/watch?v=U_5y-fF99Og&ab_channel=CBSBoston.

CBS Evening News, (2019). Community learns sign language to engage with 2-year-old girl. Ανακτήθηκε από: https://www.youtube.com/watch?v=kSCjdyFqq28&ab_channel=CBSEveningNews.

CBS Sunday Morning, (2016). Barista learns sign language for customer. Ανακτήθηκε από: https://www.youtube.com/watch?v=6-pMZBQrjcU&ab_channel=CBSSundayMorning.

Clason, D. (2016). Why you should learn sign language. Ανακτήθηκε από: <https://www.healthyhearing.com/report/52606-Why-you-should-learn-sign-language-in-the-new-year>.

Deaf Services, (2021). Community Classes. Ανακτήθηκε από: <https://www.deafservices.org.au/services/Education/Community-Classes.HeLMSIC>

Breaking the Silence (2011). Breaking the Silence – BtS. Ανακτήθηκε από: <https://www.helmsic.gr/breaking-the-silence-bts/>.

Handa Yani, F. (2017). Healthcare providers should master sign language. Ανακτήθηκε από: <https://today.mims.com/healthcare-providers-should-master-sign-language>.

HeLMSIC Breaking the Silence (2015). Breaking the Silence Advanced – BtS Advanced. Ανακτήθηκε από: <https://www.helmsic.gr/breaking-the-silence-advanced-bts-advanced/>.

Nyakanyanga, S. (2017). Hospitals introduce sign language to bridge gap between the deaf and care. Bhekisisa-Centre for Health Journalism. Ανακτήθηκε από: <https://bhekisisa.org/article/2017-05-18-zimbabwe-hospitals-introduce-sign-language-to-bridge-gap-between-the-deaf-and-care/>.

Pierianews, (2020). Οι αστυνομικοί μαθαίνουν νοηματική για να έχουν «ισότιμη μεταχείριση» οι κωφοί συμπολίτες μας. Περία, Ελλάδα. Ανακτήθηκε από: <https://www.pierianews.gr/2020/05/31/i-astynomiki-mathenoun-noimatiki-gia-na-echoun-isotimi-metachirisi-i-kofi-sybolites-mas/>.

Rushowy, K. (2011). Ontario to offer sign-language classes in high schools in all boards. Ανακτήθηκε από: <https://www.thestar.com/politics/provincial/2021/03/11/ontario-to-offer-sign-language-classes-in-high-schools-for-all-students.html?fbclid=IwAR3nhHxcfMYvxyNP6jKlypc1T24Nvuto5LvquKTQ6qQcsDgxB6DculZXor8>

Tech ARP, (2015). Deaf man is moved to tears when his neighbourhood learned sign language to talk to him. Ανακτήθηκε από: https://www.youtube.com/watch?v=CnL4USny6tQ&ab_channel=TechARP.

The Kelly Clarkson Show, (2020). 40 Neighbors Learned ASL To Communicate With Deaf Resident. Ανακτήθηκε από: https://www.youtube.com/watch?v=2xpvnuB2r8E&ab_channel=TheKellyClarksonShow.

The Telegraph, (2020). Primary school girl learns sign language to bring cheer to hero delivery driver. Ανακτήθηκε από: https://www.youtube.com/watch?v=K-cOGJ2H98k&ab_channel=TheTelegraph.

University of Central Arkansas, (2011). UCA Police Learn Sign Language. Ανακτήθηκε από: https://www.youtube.com/watch?v=f_j0mHdoR-c&ab_channel=UniversityofCentralArkansas.

Walker, J. BA. (2013). Use of Sign Language in the Police Force. Ανακτήθηκε από: <http://www.signedlanguage.co.uk/use-sign-language-police-force.html>.